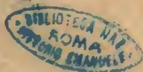
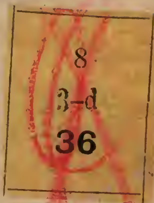
SCHOLIA PAVLI MANVTII, QVIBVS CICERONIS PHILOSOPHIA PARTIM CORRIGITVR, PARTIM EXPLANATVR.

*

Eiusdem Scholia in Epistolas familiares, & in Epistolas ad Atticum, ad Brutum, & ad Quintum fratrem: quibus & loci difficiliores explicantur: & castigationum, quæ in iisdem Epistolis penè innumerabiles factæ sunt, ratio redditur.

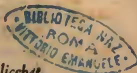

APVD SEB. GRYPHIVM LVGDVNI,
1552.

SCHOLIA PAVLI MANVTII IN PRIMAM CICERONIS PHILO SOPHIAE PAR- TEM.

Pagina 7.

ABSENS *factus Aedilis, continuo Prætor (licebat enim celerius legis præmio)] Aedilitatem Prætura biennio post consequebatur. Lucullus autem, cum Aedilis fuisset, continuo Prætor factus est, beneficio legis, ut opinor, à Sylla Dictatore latæ, ut ijs, qui Syllanas partes in ciuili bello secuti essent, honores ante tempus capere liceret. apparet enim eam legem non manere, cum dicat, licebat.*

10.

CONTRA *omnes dicere, qui scire sibi uidentur, solemus] Propriũ hoc erat Academicorũ: qui percipi nihil posse dicebant, præter unũ illud, nihil posse percipi. in hac autem hæresi Cicero cũ esset, nõ erat, cur alios à se dissentire moleste ferret: id enim ab ijs solet fieri, qui scire sibi uidẽtur: cõtra quos Academici solent dicere. Sunt qui legant, contra omnes dicere quæ uidẽtur: quos secuti non sumus: non enim contra omnes dicere, quæ uidebãtur, soli Academici solebãt, nam id commune omnium erat: sed contra omnes, qui scire sibi uidebantur, quod proprium erat Academicorum.*

11.

IVDICAVERVNT: *aut] Locus meo iudicio deprauatus. liber scriptus, Iudicarunt aut. ego uellẽ, Iudicare: ita.*

13.

SAPIENTISSIMOS, *& clarißimos fratres, P. Crassum, & P. Scæuolam] Dictio fratres, olet mendum:*

nam Crassum, & Scæuolam fratres non fuisse constat.

15.

NEC VERO *esse ullam rationem*] Nec uerum esse, *habent, præter nostrum, impreßi omnes libri. ego ex uetusto codice* Bernardini Maffei, *iuuenis admodum eruditi, & ex sententia emendaui,* Nec uerò. *nam, uerum, si legas, duæ illæ uoces, ullam rationem, neq; cum sequenti uerbo, disputare, neq; cum præcedenti, esse, cohærebunt.*

19.

CVR HAS *igitur sibi tam graues leges imposuerint*] *Non uideo, cur uocem, igitur, quidam inculcarint. quam neq; habent libri manuscripti, quos quidem ego uiderim, & abundare sensus ostendit.*

20.

ANTIPATRO *hoc idem postulanti, cum diceret, ei, qui affirmaret nihil posse percipi, consentaneum esse unum tamen illud dicere percipi posse, ut alia non possent,* Carneades *acutius resistebat*] *Quid sibi uelint hæc uerba, nemo non uidet: quorũ antea sententia uideri poterat obscurior, cum pro, ei qui affirmaret, legeretur, eiq; affirmaret: quo ex loco unius literæ mutatione mendum sustulimus: idq; ex coniectura: ex libro autẽ manuscripto, duas uoces, consentaneum esse sine causa repetitas, & sensum implicanteis, deleuimus. sed nostram coniecturam planè confirmat ille locus, qui est pagina 27.* Antipatrum, *inquit, reprehensum, quòd diceret, consentaneum esse ei, qui affirmaret nihil posse comprehendi, id ipsum saltem dicere posse comprehendi.*

21.

ALIQVA *sic recondit: è quibus memoria oritur*] *Nonnihil desideratur, ac fortasse tale quidpiam,* Vt postea: *ut ita legatur: alia uisa sic arripit, ut his statim natura, alia*

sic

ſic recondit, ut poſtea: è quibus memoria oritur. & dictio poſtea refertur ad uerbum, utatur. niſi ſi quis ita malit legere, alia ſibi recondit, è quibus memoria oritur: ſibi, id eſt ad uſum ſuum.

25.

NISA *& progreſſa ratio*] *Cum legeretur, uiſa, & progreſſa: coniectura ducti, niſa, correximus, ut ſimilis, & apta translatio ſit: quomodo etiam locutus eſt pagina 185. præſto (inquit) eſt ratio, quæ connixa per ſe, & progreſſa longius fit perfecta uirtus.*

27.

PRIORI *poſterius, poſteriori ſuperius non iungitur*] *Coniungitur quidam legunt, non rectè, ut opinor, & contra Ciceronis ſententiam. dixit enim, Non iungitur, pro non reſpondet, non cohæret, non conuenit. in quo, inquit, maximè conuincuntur, quòd duo pro congruentibus ſumunt uehementer repugnantia. omnino & in libro manuſcripto Bernardini Maffei legitur, coniungitur, ſed, ut ſenſus oſtendit, corruptè.*

32.

ET *eo quidem innumerabiles*] *Sunt qui legant, eos. ego hoc totum ſuſpicor abundare. iacet enim, & otioſum eſt, neque ad ſententiam quicquam affert, quo perfectior eſſe uideatur.*

37.

CARNEADES *nonnunquam ſecundum. Et illud dabat, aſſentiri aliquando: ita ſequebatur etiam opinari*] *Cum antea in omnibus libris legeretur, id aſſequebatur: emendaui coniectura ductus, ita ſequebatur, eo confidentius, quòd it pro id ueteres ſcribebant. Aſſentior autem ijs, qui, ſublata copula &, legunt, Carneades nonnunquam ſecundum illud*

dabat, aſſentiri aliquando: ita ſequebatur etiam opinari. quanquam duo illa uerba, aſſentiri, opinari, loco mouerem, ut alterum in alterius ſedem migraret, & ita legeretur: Carneades nonnunquam ſecundum illud dabat, opinari aliquando: ita ſequebatur, etiã aſſentiri. *De duobus enim, quod propoſuit, ſecundum illud erat:* Nunquam autem opinabitur: *de quo Carneades ita ſentiebat, ut interdum diceret, ſapientem opinari: ita ſequebatur, & aſſentiri: ut appareret, Carneadem aliquem tamẽ aſſenſum dare ſapienti, quem Arceſilas penitus tollebat, cum uterq; eſſet Academicus.*

41.

SIGNATVM, *& effectum*] *Videtur legendum effictum, ut perſtet in metaphora, & cum duobus uerbis imprimere & ſignare conſentiat: quo modo item locutus eſt pagina* VI. *Viſum, inquit, impreſſum, effictũq; ex eo unde eſſet.*

58.

LINIAMENTVM *ſine ulla latitudine carentem*] *Apparet, ſubeſſe mendum. Maffei liber, lineamentum, cætera ut in impreſſis. mihi ſic placeret,* Lineam autem *ſine ulla latitudine currentem. punctum enim & linea, mathematicorum initia ſunt.*

58.

ADIICIAM *iuſiurandum*] *Adigere iuſiurandum, potius dicitur, quàm adijcere: ut apud Cæſarem libro* VII. *Omnibus ad iuſiurandum adactis. ſine præpoſitione autem ea ratione dicebatur, quo modo adigere arbitrum, pro adigere ad arbitrum. qua figura Cicero uſus eſt libro* III. *de offi. & in oratione pro Q. Roſcio.*

59.

CONSENSISSE *primos*] *Forte, conceßiſſe primas. nam Laërtius autor eſt, cum Delphicus Apollo Mileſijs reſpondiſſ*

ſpondiſſet, eum tripodem, quem piſcatores iactu retis inueniſſent, eius eſſe debere, qui cæteros ſapientia excelleret, Thaleti eſſe datum. ex quo apparet, ſex reliquos ei primas conceßiſſe.

63.

VOS *uerò huius magnitudinem &c.*] *Confuſus locus, & corruptus: qui, ordine uerborũ mutato, & leui correctione adhibita, reſtitui fortaſſe poſſet: quo ordine, & correctione locus recitetur: ut ſtudioſi ſaltẽ hanc mihi gratiam habeant, quòd, quicquid ſenſerim, liberè dixerim. legerem igitur ſic. Vos uerò huius magnitudinẽ quaſi decempeda permenſi refertis. Hic ego me, quaſi malis architectis, menſuræ ueſtræ nego credere. ergo dubiũ eſt, uter noſtrum ſit, leuiter ut dicam, uerecundior? Hanc coniecturã etſi ualde probẽ, tamen meũ illud teneo, ut ſine manuſcriptis libris nihil affirmem.*

66.

HIC *igitur neutri aſſentiens, ſi nunquam uter eſt prudentior?*] *Senſum non uideo, neq; uidet quiſquam, ut opinor, tam obſcuro in loco. obſcuritatis autem cauſa deprauatio eſt, quam iudicio meo tollet qui ita leget. Hic igitur neutri aſſentietis: ſin utriq;, uter eſt prudentior? quorum uerborum non abſurda ſententia eſt: dicit enim hoc. In hac controuerſia neutri aſſentietis, id eſt neq; Stoicum, neq; Academicum dicetis eſſe ſapientem. ſin utrunq;, uter eſt prudentior? Aſſentietis, autem refero ad illud ſupra poſitum, Ad uos nunc refero. Vtriq;, uidetur eſſe neceſſarium propter inſequens uerbum, Vter. Sed hæc, qui & acumine, & iudicio plus ualent, dijudicabunt.*

69.

LABOR, *ut aſſentiar Epicuro*] *Vulgati libri, laboro, omnes habebant. quod uerbum ut deprauatum eſſe crede-*

rem, fecit id, quod sequitur: reuocat uirtus, uel potius reprehendit manu. nam sine dubio, reuocat, & reprehendit manu, quidpiam requirunt, quod sibi in translatione respondeat: quale uidetur esse uerbum labor: quod ego, & metaphoram, & sensum secutus, reposui pro laboro.

73.

PER *ἐποχὴν illam omnium rerum comprobans*] Fortè *emendandum, Quare ἐποχὴν illam.*

75.

ET SI *quid fortè* Roma *noui*] Mallem *sic*: Ecquid *forte* Roma *noui.*

76.

ADHIBENDA *enim geometria est*] Libentius *legerem, Adhibenda etiam geometria est: (nam sæpe scripti libri, etiam, habent, ubi impressi enim) & ea quæ sequuntur, parenthesi inclusa, per interrogationem pronuntiarem. Adhibenda etiam geometria est: adiungenda (inquit) est geometria ad disputationem, & tractationem philosophiæ: id est instructi etiam geometria debent esse, quibus de philosophia scribere consilium est. Quæ sequuntur, excusant nouitatem nominis, quòd geometriam dixerit, & Græca uoce sit usus in oratione* Latina.

77.

L. AELII *nostri*] *Librarij cum in describendo non perciperent quid sibi antiquæ notæ uellent, eas uel immutabant, uel cum sequenti uoce coniungebant: ut hoc loco,* L*ælij nostri, scripserant, cũ,* L. *Aelij nostri, uera & incorrupta sit lectio: quod & ueterum exemplariorũ autoritate, & historiæ fide cõprobatur. est enim hic* L. *Aelius, qui orationes scripsit, quas alij dicerent, à quo* M. *Varro rerum antiquarum scientiam cum accepisset, eam ipse auxit, et illu-*

strioris

strioribus literis explicauit. Cicero de claris oratoribus.

98.

QVAM *fieri sine causa quicquam dicere*] *Hæc uidentur abundare, ut otiosa, & sine causa inculcata. id enim turpe physico est, dicere atomum declinare sine causa. hoc per se recte habet, & concinnum est. præterea siquid addatur, frigebit.*

100.

NISI *te quoque, ut id modo loqueretur*] *Maffei liber, quoq; modo, haud prorsus emendatè, sed ut uitij tamen nihil pene supersit. nam una litera immutata locus restituitur. nempe si sic legas: Nisi te, quoquo modo loqueretur, &c. dicit autem, quoquo modo loqueretur, ut pene etiam ostendat, ne in uerbis quidem Ciceroni Epicurum satisfecisse, non modo in sententijs.*

100.

ETENIM *quasi detractis de homine sensibus*] *Superuacanea sunt hæc uerba, neq; locum hic habere possunt. nam ex argumentis sunt, quibus probare conabatur Epicurus, uoluptatem esse summum bonū. dicit enim pag. 55. Etenim, quoniam detractis de homine sensibus reliqui nihil est, necesse est, quid aut secundum naturam, aut contra sit, à natura ipsa iudicari. Maffei liber, Et detractis de homine sensibus: aliud antiquū exemplar, Etenim quoniā detractis de homine sensibus. ut & ipsa uarietas mēdi suspicionem afferat.*

105.

CVM *omni dolore caret*] *Rectius Maffei liber, cum omni dolore careret. rectius etiam fortasse sic, Omni dolore carere.*

128.

QVIBVS *uinum diffusum è pleno sit œnophoro, cui*

nihil dempserit ius, & sarculos abstulerit] Antiquus Maffei liber habet, cui nihil dempserit uis, & sacculos abstulerit. emendo, cui nihil dempserit nix, & sacculus abstulerit. apud ueteres qui lautius uiuebant, uino delectabantur quod sacco niuario transmissum esset, non solum ut frigidius biberent, sed etiam ut liquidius. itaq; dixit Martialis libro XII. Vt liquidum potet alauda merum, Turbida sollicito transmittere cecuba sacco. Et in distichis, Setinos moneo nostra niue frange trientes: id est, setini uini uim frange niue, ut frigidius bibas. seruabatur enim nix in hunc usum: de quo Plinius lib. XIX. cap. IIII. Hi niues, inquit, illi glaciem potant. deinde infert, excogitatur ut alienis mensibus nix algeat, qua scilicet uina refrigerentur. hic igitur Cicero eos asotos bene putat uiuere, non qui luxu diffluant, qui in uoluptate omnia ponant, sed eos, qui uictu utantur modico & exquisito, qui uino contenti sint eo, quod ex ipso effusum sit œnophoro, quod, ut ita dicam, naturale sit, non artificiosum: quale est illud, quod per niuem sacco exprimitur: & dixit, cui nihil dempserit nix, & sacculus abstulerit, propterea quòd uino nimiam uim nix, crassitudinem autem saccus auferebat. est autem totum hoc de Lucilio sumptum.

129.

DICET Lucilius, cocto, condito, sed cedò caput cœnæ, sermone bono. quid, ex eo si quæris libenter?] Libro XIII. epistolarum ad Atticum, in fine ita scriptum est. edit, & bibit ἀδεῶς, & iucunde: opipare sane, & apparate: nec id solum, sed bene, cocto, condito, sermone bono, &, si quæris, libenter: ut, quemadmodum quidem ego existimo, Lucilij uersum recitet: quem etiam hunc in locum transtulit. sed ut ipse quædam interijciat. ego autem cum in illa ad Atticum epistola scriptum legerem, cocto, condito, non, horto condito: item

hic

hic putaui esse legendum, cocto, condito, cum ante legeretur, horto condito: neque sum arbitratus fore, qui nostram coniecturam reprehenderet, cum ea ratione tam firma niteretur. puto autem Lucilij uersus huiusmodi fuisse: Quid *bene? cocto,* Condito, *sermone bono, & si quæris, libenter. ut illud;* Quid *bene? cocto,* Pedes *sint præcedentis uersus.* Quod *autem legitur,* Quid, *ex eo si quæris, libenter? puto ita esse interpungendum:* Quid *ex eo? si quæris, libenter.* Nam *qui cœnant cocto, condito, sermone bono, sequitur, ut libenter quoq; cœnent. cum autem interrogaret,* Quid *ex eo? (subaudi sequitur:) respondet* Lucilij *uerbis, si quæris, libenter. illa uerò,* Dicet Lucilius, *sed cedò caput cœnæ,* Quid *ex eo, à* Cicerone *interiecta, effecerunt, ut Lucilij uersum nemo hactenus agnouerit, quem si quis metiri uelit, pronuntiabit in penultimo pede,* Quæri li. *abiecta s consonante: ut etiam in ultimo Catulli epigrammate,* Affixus *nobis tu dabis supplicium.*

140.

SCIPIONI] *Corrigo, Cæpioni, ex historia. Cn. Seruilius Cæpio Consul fuit cum* Q. Pompeio Nepote. *quibus consulibus decretum est, ut in Tubulum quæreretur.* Ad Atticum *libro* XII. 187.

140.

CENSVIT *plus filiæ dandum*] Alij, *plus* Fadiæ: *quæ lectio si retineatur, supra legendum erit,* Fadio Gallo, *non* Fabio, *cum Gallus cognomen* Fadiorum *sit.*

144.

TESTATA *ciues*] *Maffei liber,* Testata crimē. probo.

145.

APP. Claudij] Rectè. *malè antea,* P. Claudij: *nam* Liuius *libro* III. Appium *nominat, & Maffei liber confirmat.*

NON

146.

NON metuet autem, siue celare poterit, siue, &c.] Sequor sententiam, & emendo: Non metuet autem, siue celare poterit, siue opibus magnis, quicquid fecerit, obtinere: certeq; malet existimari bonus uir, ut non sit, quàm esse, ut non putetur. Hanc correctionem ego in antiquo libro non uidi, sed Ioannes Scala, homo grauis & certus, se uidisse testatur. est autem hic, obtinere, pro tueri & defendere, ut in oratione pro Quintio, Non ad mendaciũ obtinendũ, sed ad uerũ probandũ autoritas adiuuat. omnino & Maffei uetustum exẽplar habet, siue opibus magnis, nõ, siue opibus maius.

147.

NVLLVM] Vllam, sententia postulat, ut legatur.

148.

REM uides] Pro uides, si uidelicet legatur, concinnius erit: neq; tamen magna mutatio fiet: nam in antiquis libris pro uidelicet scriptum quandoq; animaduerti, uidel. quandoq; etiam uid.

149.

ET quidem prodest] Antiqui libri alij habent, Quid prodest: alij, Et quid prodest: emendo, Ecquid prodest? ut periodus interrogationis nota terminetur.

149.

VTILITATIS causa expetenda] Tolle hoc: intelliges esse concinnius.

151.

SI tua sint Puteolis gramina?] Sensus postulare uidetur, ut pro; gramina, legatur prædia. siquidem hoc dicit: si utilitatis causa quæritur amicitia, utilitas tibi maior erit, si tua prædia Puteolis habeas, quàm si amicus Triarius tibi sit. erat autem Puteolanus ager omniũ fructuosissimus: itaq; eam

regio

regionem ob fertilitatẽ maximè celebrauit antiquitas. Fundos igitur, inquit, amicis anteponemus. Eandemq; sententiã iterans, paulò pòst intulit: Vides, si amicitiam sua charitate metiare, nihil esse præstantius, sin emolumento, summas familiaritates prædiorum pretiosorum mercede superari.

162.

ATHO'VE perfosso] Quid si, Athone perfosso? quomodo eum locutum esse etiam in tertio de Republica, autor est Priscianus libro VI.

162.

VITAE quidem infinita] Corruptus locus: quem ita puto esse emendandum, Et ea quidem infinita: nam & libro primo Tusc. quæst. 160. de animo loquens, Habet, inquit, memoriam, & eam infinitam, rerum innumerabilium.

171.

NOVARVM non uidebantur] Alij, Nouarum nouabantur, sensu mihi non admodum probato: non enim respondet ad illud quod dixit, Difficilius & obscurius. potius legendum crederem, Nouarum noua uidebantur: ut, Noua, accipiatur, quasi duriora, & nimis obscura: quod accidere solet, cum nominibus utimur inauditis.

173.

QVOD positum sit in eo] Antiqui libri, Quod compositum sit in eo, absurdè prorsus, nisi facias quod sæpe faciendum est, ut antiquos libros coniectura adiuues. Sic igitur putarem elegantius, & rectius, Quod cum positum sit in eo, quod ὁμολογίαν Stoici, nos appellemus conuenientiam, si placet, cum igitur in eo sit id bonum, quò referenda sunt omnia: honeste facta, &c. Atque etiam in membro præcedenti melius, opinor, statueret in ea, quàm, statueret in eo; ut ad concordiam, referratur.

174

174.

VT *enim si cui,&c.*] Apparet, *quid significet: sed ita non solum corrupta, uerum etiam, ut ego sentio, confusa, & præpostere collocata sunt uerba, ut emendari locus & distingui à nobis sine arrogantiæ nota non poßit.* Vtrum *autem, collimare, an, collineare, legendum sit, non dijudico: mihi quidem magis placet, collineare, quòd aptiorē & probabiliorem habeat etymologiam: nam collineare dicitur is, qui eum locum ferit, ad quem locū oculi directo quasi linea ducta feruntur: ut collineare sit, simul cum oculis locum ueluti per lineam ferire.*

180.

QVID *autem dici poterat, si turpitudinem non ipsam per se fugiendam esse statuerimus*] Emendo ex antiquo libro Bernardini *Maffei,* Quid *autem dici poterit.* Alij *pro statuerimus legunt statueremus, respicientes scilicet ad uerbum poterat, ut tempora conuenirent: cum in sensu uis, & energia maior sit, si, poterit, & statuerimus, legatur, quàm si, poterat & statueremus.*

183.

RERVM *in corpore sitarum*] Locutio probabilior, *quàm si legas, ut antea,* Rerum *in corpore harum: quam correctionem* Maffei *liber antiquus probat.*

186.

NEC *hæc posita, non aliqua essent præposita*] Si *corrigas,* Nec, *hoc posito, non aliqua esse præposita,* Erit *elegantius: neque ab antiquis exemplaribus admodum discedes: siquidem &* Maffei *liber,* Hoc *posito, habet.*

210.

AT *enim dicitis*] Sunt *qui legant,* At *enim non dicitis. ego sequor* Maffei *uetustum librum, in quo scriptum est:* At

enim

enim ueram dicitis: hoc est perfectam & absolutam.

211.

VT *æquè pars naturæ negligatur*] Mendum subesse manifestum est. quòd si hæc cum superioribus conferantur, sensus ostendet ita legendum esse, Vt ne qua pars naturæ negligatur. ita etiam in Maffei libro scriptum est.

216.

SCIS *enim Citiæos clientes tuos è Phœnicia profectos*] Laërtius in Zenone autor est, Citiæos à Phœnicibus originem duxisse. quem ego secutus, emendaui, è Phœnicia, siue à Phœnicia, cum antea legeretur à poëtica, fœdo errore, & manifesto. appellat autem Pœnulum Zenonem, quasi callidum, & astutum, ut sunt Pœni ferè omnes: qui à Phœnicibus nomen acceperunt: qua ratione, Pœnulum Zenonem dixit Cicero, quòd à Phœnicibus esset oriundus.

221.

CONFERAM *autem auum tuum Drusum*] Si Plutarchum audias, corrigendum erit, conferam auunculum tuum Drusum: nam auunculum fuisse Catonis Drusum, Plutarchus in Gracchis, & in Catone Vticensi autor est.

221.

QVID *enim sapientia, &c.*] Neque in uerbis uitium est, neq; in sententia: rectè habent omnia: quiddam tamen ornatius elucebit, si totum continues, & ita legas. Quòd enim sapientia, ubi pedem poneret, non habebat, sublatis officijs omnibus, officia autem omnia tollebantur, delectu omni & discrimine remoto: (quæ enim esse poterant rebus omnibus sic exæquatis, ut inter eas nihil interesset?) ex his angustijs, &c. Antiquus Maffei liber nobiscum facit, nisi quòd coniunctionem illam, Enim, à nobis additam, non habet.

STVL

224.

STVLTORVM] *Hanc uocem, quæ antea desiderabatur, intericci, acceptam è libro Maffei manu scripto, sententia comprobante.*

234.

ALII *censent primum ascitum, doloris uacuitatem*] *Doloris uacuitatem, in suo libro quidam induxerunt, & asterisci notam, quæ corruptum locum significaret, è regione apposuerunt. nos ea uerba conseruamus, quòd & sententiam sane bonam efficiunt, neq; in antiquo exemplari Bernardini Maffei desiderantur: ut omittam, quòd libros superioris nostræ editionis tamen credendum est ad propositum manu scriptum exemplar fuisse impressos.*

253.

VIRTVTEM *ipsam inchoauit: nihil amplius:*] *Genus loquendi, quo Cicero etiam alibi usus est, ut in Verrem pagina 261. sese ipsum abs te repetit, nihil amplius. Antea legebatur: Virtutem ipsam inchoauit: nihil itaque amplius nostrum est: inuersione uerborum obscurata sententia.*

256.

VICINITATIBVS *cum ciuibus*] *Consentiunt in hoc antiqui libri: mihi tamen non est dubium, quin ita emendandum, & distinguendum sit, Vicinitatibus, tum ciuibus. hoc enim quasi progressu serpit charitas generis humani. primi sunt parentes, & nati: sequuntur cognati, tum affines, deinde amici, post uicini, tum ciues, & qui publicè socij atq; amici sunt, postremò humanæ gentis uniuersæ, & hominum inter homines coniunctio.*

258.

TIBERINA *dissensio festo illo die*] *Ouidij uersibus adducor, ut pro dissensio legendum putem decursio: hoc facilius*

facilius, quòd Maffei liber approbat. erat autem festus ille dies, quem Romani in honorem Fortunæ celebrabant. unde Ouidius *libro* VI. *Fast.*

Ite, deam læti fortes celebrate Quirites:
In Tiberis ripa munera regis habet.
Pars pede, pars etiam celeri decurrite cymba,
Nec pudeat potos inde redire domum.

258.

HAEC *est non omnia spernentis præter uirtutem, & uirtutem ipsam suis laudibus amplificantis oratio. denique*] *Si quis nostrum librum hoc in loco cum alijs libris conferet: uidebit, unius literæ mutatio, & punctum loco motum quanto sententiam effecerit aptiorem.*

271.

FIERI *autem potest*] *Mallem, Ferri autem potest.*

286.

PATRITAM *illam, & auitam*] *Recte patritam, non autem patriam, ut antea legebatur. id Nonij testimonio comprobatur, qui in uerbo patrita hunc locum recitat, & affert præterea exemplum ex Varrone.*

289.

HOC *est se ipsum posse cognoscere*] *Frigidum, & planè superuacaneum: itaq; puto esse tollendum, ut glossam.*

293.

ERRANTIVM *stellarum cursus, progreßiones, institiones*] *Ex duabus dictionibus, cursus, progreßiones, feci coniecturam, legendum esse, institiones, non, ut antea, institutiones: ut similibus, & conuenientibus utatur uerbis. sunt autem correctiones quædam: quarum etsi ratio non explicatur, tamen, quibus iudicium est paulò subtilius, facile, cur factæ sint, ipsi per se intelligunt. rudibus autem, & tardis,*

& ijs, qui sibi omnia minutatim concidi, omniaq; tanquam mansa à nutrice inferi in os uolunt, ego quidem, ut satisfaciam, non laboro.

293.

MOTUS qui animus uidit] Insolens locutio, Animus docuit suum animum similem esse summi opificis. figura esset usitata, Animus docuit se similem esse summi opificis. tollamus igitur mendum, & legamus ex Maffei libro, Motus qui animo uidit.

296.

FONTES scatere, herbis prata conuestirier] Hic, scatere, pronuntiandum est media correpta, ut anapæstus fiat, scater'her. alioqui uersus claudicabit. sic & Lucretius libro v. Largifluum fontem scatere, atq; erumpere lumen. & infra in eodem libro, Et partim plano scatere, atq; erumpere campo. Plautus etiam, opinor in Casina, olere, protulit, media contracta: Non omnes possunt olere unguēta exotica.

298.

NEQUICQUAM aliud est] Nequicquam pro nihil, non probo: non enim fert Latini sermonis consuetudo. Nihil quidquam aliud est, habet Maffei liber: placet: sic enim locutus est Terentius in Adelphis, Nihil quidquam uidi lætius. & Plautus in Merc. Nihil Charine te quidem quidquam pudet.

299.

EGO autem nunquam ita te in hoc sermone dimittam ulla uti ratione, ut mors tibi uideri malum posit.] Neq; sensus, neq; locutio placet. quid enim sibi uult, nunquam te in hoc sermone dimittam ulla uti ratione? quis uerò unquam sic locutus est, nunquam te dimittam ulla uti ratione? uerbum dimitto & Latinū est, & ueteribus usitatum, neq; eodē modo

semp

ſemper, ſed uarie, cum infinito autem nunquam. itaq; etſi nihil immutaui, ne facerem id, quod faciendum non eſt, ut mihi plus tribuerem, quàm libris manuſcriptis: tamen non dubito, quin ita legendum, & diſtinguendum ſit. Ego autem nunquam ita te in hoc ſermone dimittam, ulla uti ratione mors tibi uideri malum poßit. Cum autem erroris originem quærerem, hanc reperi, quòd particulam illam, uti, quæ hoc loco adiunctiua coniunctio eſt, lector opinatus infinitiuum eſſe modum à uerbo utor, cum ſuperiore membro coniunxit: & ut hoc imperitè, ita illud impudenter, quòd, ut, addidit de ſuo, ut aduerbium, ita, haberet quò referretur; cum, uti pro ut eſſe poſitum, non intelligeret.

299.

LABAMVS, mutamusq; ſententiam clarioribus etiam in rebus: in his eſt enim aliqua obſcuritas] Forte rectius hoc modo. Labamus, mutamusq; ſententiam. clarioribus etiam in rebus ineſt aliqua obſcuritas.

301.

MIGRARE. A. Spero, &c.] Elegantius, ſi, notis literarum, quibus perſonæ ſignificãtur, inductis, cõtinuata oratione ita legatur. Migrare: ſpero fore, ut contingat id nobis: ſed ſi, ut iſti uolunt, animos non remanere poſt mortem: uideo nos, ſi ita ſit, priuari ſpe beatioris uitæ: mali uerò, &c.

302.

QVASI uerò iſta, uel quicquam] Qui Viterbi Epiſcopus fuit, Petrus Craſſus, uir bene doctus, & ingenio præſtans, putabat eſſe legendum, Quaſi uerò iſta ui quicquam, eamq; coniecturam in ſuo libro ſcripſerat. quam ego uel diſſentientibus libris manuſcriptis ualde probo. error inde natus eſt, quòd, uei pro ui, ueteres ſcribebant: de quo Politianus in Miſcell. unde in librũ de uniuerſitate idẽ mendũ irre-

psit pagina 198. ubi legendum est, ui cum eadem coniunxit, non, uel cum eadem coniunxit.

306.

OMNIA *ista perinde ut cuique data sunt, pro rata parte aut longa, aut breuia dicuntur*] Legebatur antea, pro rata parte à uita longa. nos sensum secuti, aut longa, correximus, adiuti non nihil à libro Maffei manuscripto, in quo legitur, aut ita: ex quo sum adductus, ut, dictione, ita, in aliũ locum translata, sic legendum opinarer. omnia ista, perinde ut cuiq; data sunt, ita pro rata parte aut lõga, aut breuia dicũtur.

308.

ET *hoc quidem hoc modo: nihil autem melius æstimo*] Ex antiquo libro Maffei legendum puto: Et hæc quidem hoc modo: nihil autem melius extremo: ut hoc totum non ex Socratis oratione sit, sed à Cicerone per interpositionem prolatum: nam neq; in Platonis apologia hæc sunt, & dictio illa, inquit, quæ subsequitur, ideo uidetur esse illata, ut quasi interruptum superioris orationis filum contexeret.

309.

IN *quos Symonides*] In præpositio, hic accipitur in bonam partem, pro in quorum laudem, ut de Oratore libro II. Multa in Castorem scripta, & Pollucem. & de natura deorum libro I. Catulus dilexit Roscium: in quem etiam illud est eius, Constiteram exorientem Auroram forte salutans, & quæ sequuntur. De senectute etiam, In quem, inquit, illud elogium, unicum plurimæ consentiunt gentes populi primarium fuisse uirum. His exemplis adducti sumus, ut, In quos, emendaremus, cum, In quo, antea legeretur.

312.

HAEC *in errore uersentur*] Concinnius, Hic in errore uersetur.

314.

SOLENNE, & statum sacrificium] Statum lego, non statutũ, ut habent aliquot impreßi libri. sic & in oratione de Arusp. resp. Statas solennesq; cerimonias. & Liuius lib. XL. Proficiscuntur ab Thessallonica Aeniam ad statum sacrificium. manauit autem latius hoc mendum, ut in ueterum libris sæpe, pro statum, legatur statutum.

315.

OMNES amicos laude, & lætitia exequi] Et hic, & superiores proximi uersus, omnes senarij sunt iambici. quòd si legatur, ut quidam uolunt, Hunc omnes amicos laude, & lætitia exequi, syllaba abundabit.

320.

REFELLERE sine pertinacia, & refelli sine iracundia] Mallem sic, Refelli sine pertinacia, & refellere sine iracundia.

324.

SAPIENTIAE contra dolorem, &c.] Corrige cum antiquo libro: Sapienti contra dolorem: si fortis in perferendo, officio satis est.

331.

AVT Philoctetam] Vel in coniectione, AVT, mendum inest, uel aliquid desideratur: itaque placet legere ut est in Maffei libro, Prometheum, aut Philoctetam.

Ibidem.

QVAM te enim malo dicere: sed ille certe non fortis] Hæc si parenthesi circuncludantur, apertior erit sententia.

Ibidem.

LECTVLO, &c.] Locus corruptus: nam libro II. de Fin. sequentes uersus non ad Philoctetam, sed ad saxum Lennium referuntur.

355.

NOLITE *hospites adire ad me ilico istic*] Trochaicus est, in quem non cadit iambus: itaq; non puto eos recte sentire, qui uerbis aliter collocatis ita legunt, Nolite hospites ad me adire ilico istic: nam in quarta sede iambus esset.

356.

TANTA *uis sceleris in corpore hæret*] Trochaicus imperfectus: pedem enim desiderat: quem restituere sine libris manuscriptis nefas est: Tanta uis sceleris meo in corpore hæret, legendum quandoq; sum opinatus: quam opinionem nondum mihi uenit in mentem cur abijcerem: itaq; eam protuli, hoc tamen animo, ut, siquis contra dixerit, pugnare nolim. Versus in pedes ita diuidendus esset, Tanta-uis scele-ris me-o in-corpo-r'hæret.

375.

CADENTES] Carentes, antea legebatur: itaq; est in libris manuscriptis: mihi tamē uisum est ut emendarē, cadentes: ex Homeri uersu, in quo est, πίπτωσιν: quod significat, cadunt. uersus autem hi, quos Cicero uertit, sunt Iliados T.

376.

NIHIL *mali*] Puto rectius, Nihil noui. nam si legas, Mali, ad Cleanthis rationem reuolueris. dixit etiam pagina 217. Animo sic excubat sapiens, ut ei nihil improuisum accidere posit, nihil inopinatum, nihil nouum.

390.

VT *sunt alij ad alios morbos*] imperfecta similitudo: nam ad particulam, ut, quæ respondeat, uox non est. forte ita corrigendum. Vt sunt alij ad alios morbos procliuiores: itaque dicimus grauedinosos quosdam, quosdam torminosos, non quia iam sint, sed quia sæpe: sic alij ad metum.

395.

ALI

ALITER *ferat*] Opinor legendum esse, *ferant*: siquidem ad uocem, *stultis*, refertur.

398.

ADVERSA *ratione*] Maffei liber, Auersa à ratione. probo. nam etiam supra, 211. Zenonis, inquit, est diffinitio, ut perturbatio sit auersa à recta ratione contra naturam animi commotio. & 213. Omnium perturbationum fontem esse dicunt intemperantiam: quae est à tota mente, & à recta ratione defectio, sic auersa à praescriptione rationis, ut nullo modo, &c.

411.

IRA *uerò quanquam diu perturbat animum, dubitationem insaniae non habet*] Mendum est in uoce, quanquam ueteres libri, quos ego uiderim, habent, quae quam, deprauate omnino, si respicimus, dictio ira quò referatur, quòd si coniecturae locus est, ita legerem: Ira uerò, quàm diu perturbat animum, dubitationem insaniae non habet.

412.

AT NATVRALIS EST.] Obiectio: cui respondet quod sequitur: An quicquam esse potest secundum naturam, quod sit repugnante ratione? & est sententia, nisi fallor, multo concinnior, quàm si legas, ut antea, aut naturalis est? cum praecedenti membro connectens. ut autem hunc locum una dempta litera correximus, sic paulò pòst alium una immutata restituimus. nam ubi legebatur, priusquam esset ulla ulciscendi libido, nos sensu meliore emendauimus, prius, quàm esset ulta, ulciscendi libido.

423.

PVTATVR *dicere, in rotam (id est genus quoddam tormenti apud Graecos) beatam uitam non ascendere*] Hic locus in nonnullis exemplaribus antiquis ita legitur. ego ta-

men totum illud, quod parenthesi inclusum est, reieci, sine dubio glossam alicuius esse putans, qui, rota quid esset, exponere uoluerit. quidam tamen eam non agnoscentes, in ordinem Ciceronis *uerborum receperunt.*

440.

CVI *rei refertæ*] *Concinnius, Cui refertæ.*

442.

DEBILITATVRVM] *Maffei liber, Debellaturum: utrunq; recte: magis tamen probo, Debilitaturum, propter uerbum, succumbet, quod sequitur.*

446.

FACERE *non potuerunt?*] *Iacet uerbum, facere, & plane otiosum hic est. lege sine eo: multo erit elegantius.*

449.

QVIDQVID *obiectum est*] *Aut, pro Quidquid, legendum est, Quid: aut, Quidquid, hic accipiendum pro Quidq; : ut apud Lucretiũ libro* II. *Inq; suos quidquid rursus reuocare meatus. & libro* III. *Semper enim summum quidquid de rebus abundat. & libro* V. *Sic unum quidquid paulatim protrahit ætas In medium. Possem ex oratoribus loca recitare: sed ego, in Latinis locutionibus ubi quid eiusmodi occurrit, quod sine exemplorũ comprobatione durius uideatur, libentius poëtarum utor autoritate, quàm oratorum: sunt enim poëtæ certiores Latinæ linguæ testes, propterea quòd metri ratio facit, ut mutationi non tam facile locus sit: quod in oratoribus contra uidemus.*

452.

AT *enim non sine ignominia afficere poterit sapientem*] *Locus recte stellula notatus: mendum enim subesse constat. forte ita restitui posset. At enim non erit sine ignominia. ignominia afficere poterit sapientem? de sapiente enim est*

hæc

æc omnis oratio. ſententia certe hæc uidetur eſſe: quibus utem uerbis explicanda ſit, ſtatuere noſtrum non eſt. ſtudioſi libros antiquos adeant, & eorum ope utentes locum mendent.

455.

OMNEB'QVE id nos] Id, non uideo quid ſpectet. antiqui ſcribebant, It. inde mihi orta coniectura eſt, ut, Item, egendum putarem.

SCHOLIA PAVLI MANVTII IN SECVNDAM CICERONIS PHILOSOPHIAE PARTEM

Pagina 7.

CAVSAM, id eſt principium, philoſophiæ eſſe ſcientiam] Niſi enim ſcientiæ nobis amor à natura eſſet inſitus, on erat cauſa cur philoſopharemur. ſcientiam autem philoſophiæ cauſam, & originem eſſe, inde cognoſcitur, quod le natura deorum non modo uariæ ſunt doctiſſimorum hominum opiniones, uerum etiam diſcrepantes. cuius rei cauſa ſt ſcientiæ cupiditas, Cur autem nonnulli hanc lectionē adeo on probauerint, ut corruptū exemplar ſequi maluerint, non ntelligo: niſi ſi ea, quæ in ſuo libro manuſcripto non uident, x ingenio, & coniectura eſſe omnia in animum induxerūt.

7.

QVID eſt enim temeritate fortius?] Aut hic fortius in nalam partem eſt accipiendum, quaſi uiolentius: qua ſignificatione hanc uocem alibi non memini me legiſſe: aut pro ortius corrigendum fœdius, quod affirmare ſine uetuſtis

exemplaribus non audeo.

7.

QVOD uero maxime &c.] Receptam lectionem non improbo: neq; enim est cur debeam. sed ut medici non eos solum, qui ægrotant, sed eos etiam, qui satis commode habent, quandoq; curant, ut ad naturæ beneficium addito artis adiumento, quamoptimam ualetudinem, & speciem consequantur: sic nos non ea modo, quæ errorum tenebris inuoluta, minus perspicua sunt, sed siquid etiam eiusmodi est, quod lectorem omnino non lateat, quanto magis possumus correctione illustramus: ut hoc in loco, dixi me receptam lectionem non improbare: neq;, cur improbem, causa est: tamen ad uenustatem, & ornatum quiddam addetur, si ita legas. Quod uerò maxime rem, causamq; continet, utrum nihil agant, nihil moliantur, ab omni curatione & administratione rerum uacent: an contra ab his & à principio omnia facta & constituta sint, & ad infinitum tempus regantur, atq; moueantur: in primus magna quæstio est.

14.

PHYSIOLOGIAM] Post hanc uocem sequebatur, id est naturæ rationem: quod induximus, uidentes glossam esse ab aliquo adiectam, qui physiologiam interpretaretur.

18.

A' MAGISTRO Platone uno dissentiens] Primum non ab uno, sed à multis dissentiebat: nam philosophi de dijs uarie sentiebant: deinde ab alijs potius, quàm à Platone: cuius eandem ferè de dijs fuisse sententiam paulò antè ostendit: quam eius discipuli, Aristoteles, & Ponticus Heraclides, sunt secuti: itaq; uidendum, num ita legi posit: A' magistro Platone non dissentiens.

19.

ET tamen modo mundũ, tum mentem diuinam esse putat] orrigo, Et tum mundum, tum mentem Deum esse putat: ąq; planè est in Maffei libro, nisi quòd habet, Et cũ mundũ.

20.

THEOGONIAM, id est originem deorum] Hic quoq; lossa fuit: nam illud, id est originem deorum, quis non uidet adscriptum fuisse, ut Theogoniæ significatio ostenderetur? qua ratione adducti deleuimus, eo libentius, quòd quibusdam in antiquis libris expositio illa non est.

Ibidem.

VSITATAS perceptasq; cognitiones] Rectius opinor, nsitas perceptasq; cognitiones: nã & in Maffei libro ita scriptũ legitur: et pagina etiã 10. Insitas, dixit, deorũ cognitiones habemus. Et alibi non semel, atq; etiã Lucretius hac locutione usus est: Vnde (inquit libro V.) insita notities est utilitatis.

24.

NON modo uiderat animo, sed etiam sic tractat, ut manu doceat] Huius loci correctionẽ sensus ipse uidetur ostendere: tollet enim omne mendum, si quis ita legat, Non modo uiderat animo, sed etiam sic tractarat ut manu, docet.

24.

EXISTAT, & ad deos affluat] Legendum puto, A deo affluat, sententia ita postulante: de quo dubitandum eo minus est, quòd pagina 24. Cum, inquit, ex ipso imagines semper affluant. & Lucretius nostram coniecturam libro 4. planè confirmat.

31.

QVOD & non prædicanti tam facile quidem credam, sicut] Tam, & sicut particulæ non sunt sibi inuicem respondentes: itaque & locutione magis usitata, & sensu aliquanto aptiore legetur: Quod & non prædicanti, tamen

facile

facile quidem crederem, sicut mali ædificij, &c. quam lectionem habet Maffei liber manuscriptus.

34.

HVIC *pulchrior deo?*] Concinnior erit *sententia, si legatur:* Hui, pulchrior Deo?

35.

IPSVM *sibi displicere*] *Sic libri manuscripti: à quibus non dissentio: uidendum tamen est, num rectius ita legi possit, ipsum tibi displicere.*

35.

SIGILLA *numerantes*] *Sensu, ut opinor, meliore, clariore quidem certa legetur, Sigilla uenerantes.*

37.

QVAE *funditus gens uestra non nouit*] Puto legendum *esse,* Quem: *ut subaudiatur, morem: & deinde, argumentis sententiam, non argumenti sententiam,*

38.

COR, *pulmones, iecur, cæteraq;, detracta utilitate, quid habent uenustatis?*] Corrigo, Cor, pulmones, iecur, cætera: *quæ, detracta utilitate, quid habent uenustatis? ut à præcedentibus tenui distinctionis nota seiungantur, & ad uerbum, habebit, referantur.*

42.

SVPERIOR *aër*] *Antiqui libri & superius aër, & supremum aër, habent. ego rectius legi putarem, superiorem aër: ut subaudiatur, locum teneat: uel, superior aëri: ut insequens membrum spectet.*

46

HOMINES *non colant*] Hominibus *non consulant, magis probarem. erat enim hæc* Epicuri *sententia, deos hominibus non consulere. quod* Cotta *refellit cum hoc loco, tum in fine*

libri, cum inquit: dij nulla re egentes, & inter se diligũt, hominibus consulũt. Item libro 1 1. pag. 59. Si, inquit, omni- hominibus deos consulere censemus. Et huius disputatio- libro 3. pagina 72. Primum deorum ne prouidentia mun- regatur: deinde consulant ne dij rebus humanis. & alibi eandem sententiam sæpißime: quæ quia tam manifesta in minus uidentur esse necessaria, prætermittam.

47.

PRODICVS Chius] Alij uidentur legisse in antiquo dice, Prodicus Cius. nos hic hæremus, cum ex pagina 9. torem huius sententiæ fuisse Perseum appareat. nisi si ue- legere, Perseus Citieus, non Prodicus Cius, literis haud dißimilibus, ut correctio temeraria uideri poßit. Perseum tem, Zenonis auditorem, fuisse Citieum, Suidas, & Laër- us in Zenone testatur.

55.

DISTINCTIONEM, ueritatem, pulchritudinem, or- inem] Ex ijs, quæ sequuntur, manifestum est, uarietatem otius hic esse legendum, quàm, ut antea, utilitatem: ut illa atio omittatur, quòd de utilitate, qua homines adducti eos agnoscunt, non in quarta causa, sed in secunda men- ionem facit.

66.

BIS bina quid essent] Bina numerum significat, non qua- litatem: itaq; sic opinor rectius, Bis bina quot essent, una lite- ra immutata, siquidem quit pro quid ueteres scribebant: quæ deinde multorum errorum causa fuit, describentibus libros hominibus imperitis.

73.

IS RAPVIT Proserpinam] Hærebat antea lector hoc in loco, deprauatione uerborum implicatus. nunc ex Maffei

Maffei libro correctione adhibita, nemo tam tardus est, qui, uel cursim legens, sensum non percipiat.

81.

SONITU, *& spiritu] Qui pro spiritu, legere malunt, strepitu: non animaduertunt ex sua lectione uersum claudicare. hunc autem uersum, & alios consequentes recitat Priscianus in libro de comicis metris.*

82.

SICUT *inciti, atq; alacres rostris perfremunt] Metire uersum pedibus: uitium deprehendes: quod mutatione parua tolletur, si pro, sicut inciti, legas, Sicuti citi.*

95.

VOMITIONE *canis purgare aluos ibes Aegyptiae curant] Varie legitur in libris manuscriptis: nam pro purgare, & purgante, & purgantes, & purgant, reperitur, & pro canis, canes: ut fortasse ita corrigendum sit: Vomitione canes purgantur: aluo se ibes Aegyptiae curant. Cuius rei historiam ex Plinio, & Plutarcho licet cognoscere.*

98.

MOLLITUR *cibus] Satis aptus elicitur sensus: mihi tamen magis placeret, Molitur: à uerbo molo. molis, unde molares dentes. atq; etiam in hoc uerbo Maffei liber l consonantem non geminat.*

103.

APERTE *tangendi] in libro Maffei lectio probabilior, Pariter tangendi: cuius sententiam, quia patet, ostendere superuacaneum uidetur.*

111.

Si mehercule, inquit, Vellei] Aut in his uerbis mendum est, aut quidpiam desideratur: quod si ita corrigas, sane hercule, inquit, Vellei: non erit, quo lector offendatur. subaudietur

ctur enim, paratus uenio: & optime cum sequentibus ntentia conueniet.

119.

SENSVM, & rationem; & orationem, hæc eadem & aniculam non habere] Antiqui libri alij habent, sensum, & ationem, hæc eadem & caniculam non habere: alij, senum, & rationem, & orationem, hæc eadem orionem, & aniculam non habere. emendo, sensum, & rationem, orionem, hæc eadem & caniculam non habere.

125.

IDAEIS indigenis] Idæis digitis, alij: utrunque deprauatum. sequor Constantij Fanensis, eruditi sane hominis & admodum diligentis, sententiam, qui legit, Idæis Dactylis, ex Strabonis libro x. qui scribit, unum ex Idæis Dactylis Herculem fuisse nominatum. & ex Diodori sexto, cuius hæc sunt uerba: Primi in Creta circa idem habitarunt Idæi Dactyli appellati. & infrà, Scribunt unum ex eis appellatum Herculem. Sic etiam legitur in Maffei libro. Digitis autem, ut idem Constantius recte conijcit, glossa fuit, uerbo Dactylis superimposita: unde & indigitus, & indigenis errore aucto factum est.

131.

CVIVS Abazea sunt instituta] Maffei liber Cuius Sabazea: lego, Cui Sabazea: pro, in honorem cuius. Sabazius autem Dionysij cognomen fuit: unde Sabazia sacra: cuius nominis etymologiam Suidas exponit in uerbo Σαβάζιος, & Aristophanis interpres in Auibus, & Vespis. ut fortasse apud Macrobium libro 1. Saturn. pagina 141. Legendum sit, Sabazium, non, Sebadium.

133.

IN Palatio, & ædem Larum] Lares inter res pernitiosas

annume

annumerari mirabar, cum in Maffei uetusto exemplari scriptum animaduerti, in Palatio, & Orbonæ ad ædem Larum. quæ mihi lectio admodum sanè placuit: quòd, Febris, Orbona, Mala Fortuna, recte & uideri, & dici res perniciosæ possunt. quod siquis hoc argumento contentus non est, &, præter antiqui libri autoritatem, amplius præterea desiderat, Plinium audiat, cuius hæc sunt uerba libro 2. cap. VII. nat. hist. Febri fanum in Palatio, dicatum est, Orbonæ ad ædem Larium ara, & Malæ Fortunæ Exquilijs.

134.

POSTQVAM *pater, &c.*] *Septenarium hunc uersum oportet esse, quemadmodum & insequentes reliqui sunt. ut autem legitur, pedibus recte distingui non potest, neque secus habent antiqui libri. sed animaduerti, uersum, nulla mutatione, restitui posse, si ita scribatur, ut incipiat à uerbo,* Appropinquat! *& duæ præcedentes dictiones, tanquam superioris uersus extremæ, seiungantur.*

143.

QVINAM *Tantalidarum, &c.*] *Senarij tres iambici sunt: quos nemo hactenus agnouit. mihi cum semper ipsa uerba poëticum quiddã olere uisa sunt, tũ multo magis, posteaquàm in Maffei libro scriptum legi, satias supplicij, non satietas supplicij. quod cum animaduertissem, confugi statim ad mensuram: eaq; usus, deprehendi uitium, quod propter continuatum uerborum ordinem latebat. senarios inquam iambicos ex uetere poëta, esse comperi. qui sunt ita distinguendi:*

Quinam Tantalidarum internecioni modus
Paretur? aut quænam unquam ob mortem Myrtili
Pœnis luendis dabitur satias supplicij?

Satias autem pro satietas quandoque ueteres dicebant: unde Lucretius libro II. fessus satiate uidendi. & libro V. iuuabant

Cum

um ſatiate cibi.

152.

IN *ſecundo conſulatu*] Puto *corrigendum*, In *ſecundo conſulatu; ut ſubaudiatur, libro.*

158.

AETHEIVM] *Plutarchus in Craſſo Ateium appellat: quo modo hîc etiam legendum puto: quando eum Dion hiſtoriarum libro* XXXIX. C. *Ateium Capitonem nominat*: Capito *autem cognomen Ateiorum, non Aetheiorum fuit. de prænomine, ſi Dionem ſequi uolumus, Caium adſcribemus, non Publium.*

164.

MINVS *mirum eſt*] *Hæc tota ſomnij interpretatio conſtat è ſeptenarijs: itaq; non intelligo quid ſpectauerint ij, qui ueterem lectionem mutarunt, & pro,* Minus mirum eſt, *legere maluerunt, minus mirandum eſt.*

180.

POLYBVM Corinthium] Polidum Corinthium, *Maffei liber, minus corruptè, ſed ut mendum tamen penitus non tollat: nam eſt ſcribendum,* Polyidum Corinthium, *ex Homeri loco, quem Cicero ſignificat, qui eſt Iliadis lib. 13. his uerbis:*

Ἦν δέ τις εὐχήνωρ πολυΐδου μάντιος υἱὸς
ἀφνειός τ' ἀγαθός τε, κορινθόθι οἰκία ναίων,
ὅς ῥ' εὖ εἰδὼς κῆρ' ὀλοὴν ἐπὶ νηὸς ἔβαινε:
πολλάκι γάρ οἱ ἔειπε γέρων ἀγαθὸς πολύϊδος,
νούσῳ ὑπ' ἀργαλέῃ φθίσθαι οἷς ἐν μεγάροισιν,
ἢ μετ' ἀχαιῶν νηυσὶν ὑπὸ τρώεσσι δαμῆναι.

181.

DE *principum filijs ſex ſingulis* Etruriæ *populis*] Valerius *Maximus non ſex, ſed decem fuiſſe tradit, qui ſingu-*

 lis

lis Etruriæ populis in disciplinam traderentur.

181.

VT *enim Aegyptij, ut Babylonij*] Vt Aegyptij, ut Babylonij, libentius legerem: uel, Etenim Aegyptij, & Babylonij.

183.

SOMNIANDI *causa excubabant*] Videtur esse legendum, Incubebant: quo uerbo & Virgilius, de Latino Rege loquens, in eandem sententiam libro VII. usus est, cùm inquit: Pellibus incubuit stratis somnosq; petiuit.

185.

PRAEROGATIVAM *etiam maiores omnes iustorum comitioru esse uoluerunt*] Non, omnes, sed omē ueram lectionem esse puto; quo modo etiam legitur pagina 125.

186.

TIBI P.Claudius] Puto legendum, App.Claudius: qui fuit P.Clodij frater, augur peritißimus, qui etiam de augurali scientia libros edidit. quòd si, hunc esse Appium Claudium, probabitur: constabit ex hoc loco, uel ijs, qui iuuenes admodum essent, Romæ olim fieri augures licuisse, quippe cùm triennio ante Appij Aedilitatem Cicero Consul fuerit, Aedilitas autem consulatum quinquennio præcesserit: qui ante XLIII. ætatis annum nemini, nisi extra ordinem, dabatur: eoq; anno qui consules fiebant, suo anno consules fieri dicebantur: quod alibi Cicero sibi contigisse dicit. sed hac de re & plenius, & distinctius in eo libro, quem de magistratibus Romanis aggreßi sumus.

187.

ROMVLVS *pulcher in alto Quærit Auentino*] Liuius aliter: non enim Romulum, se Remum in Auentino obseruasse tradit.

VER

194.

VERISIMILE est] Ordinẽ uerborum & sententiam
uti sic emendauimus: cum antea legeretur, uerisimiles.

195.

PERMISTI cum corpore animi] Nihil muto, neq;
utandum censeo: fuit tamen, cum dictionem, animi, cre-
rem abundare.

196.

VT enim Ceos] Particulæ, ut, non uideo quid respondeat.
nnino in Ciceronis scriptis nonnulla deprehenduntur, quæ
on habent quò referantur: sed utrum id scriptoris, an li-
rariorum uitio sit aßignandum, ignoro. hic quidem unius
teræ mutatione restitui poterit, Etenim Ceos.

213.

INDVCITIS] Duo uerba, quæ sequuntur, Captio-
s, & Explicetis, facilè me adducunt, ut legendum putem,
duitis: qua ratione item in Verrem dixit, induere se in
queos: & Lucretius libro IIII. Ac nos in fraudem indui-
us frustra nimis ipsi.

236.

AVT ea ne ipsi quidem dij significare possunt] Mihi hoc
otum frustra uidetur inculcatum: quorsum enim, cùm idem
gnificet id quod dixit, Aut, quid euenturum sit, ignorant?

237.

NEGANT enim id esse alienum maiestatis deorum, sci-
cet causas omnium introspicere] Apparet, hæc praeceden-
bus esse attexenda, locumq; ita corrigendum: Negant etiam
l esse alienum maiestatis deorum, scilicet, casas omnium in-
rospicere. quo enim ordine Chrysippus, Diogenes, & An-
ipater rationes, cur diuinatio esset, attulerũt: eodem ordine
as ipsas rationes conatur Cicero confutare. Negat etiã; in-

 quit,

quit, id esse alienum maiestatis deorum, casas omnium introspicere, εἰρωνικῶς: quasi dicat: Maxime est alienum maiestatis deorum, casas omnium introspicere, ut uideant quid cuiq; conducat. & dixit casas potius, quàm domos, ut humilitate uerbi maior esset ironia: domos enim principes uiri habitare solent, casas non solent, quæ agrestiũ propriæ sunt. Dictionem autem illam, scilicet, ita accipimus, ut per ironiam posita sit, non ut, id est, significet. Neq;, Maiestate, lego, pro maiestatis: cum alienus etiam generandi casu coniungatur: ut libro I. de Finibus 51. Quis alienũ putet eius esse dignitatis, quã mihi quisq; tribuit? & de Vniuersitate 198. Naturam fugientem, & eius copulationis alienam. & Sallustius in Cat. Domus D. Bruti propinqua foro, neq; aliena cõsilij propter Semproniam. & Lucretius libro VI. Alienaq; pacis eorum. & infrà, Nec tamen hæc ita sunt aliarum rerum aliena.

239.

QVORVM *interpres*] *L. Cotta: de quo Suetonius in Iulio Cæsare his uerbis. Percrebuit fama, L. Cottam XV. uirum sententiam dicturum, ut, quoniam libris fatalibus contineretur, Parthos nisi à Rege non posse uinci, Cæsar Rex appellaretur. Ex quo Ciceronis locus illustratur, & simul intelligitur, libris sibyllinis interpretãdis XV. uiros præfuisse.*

240.

QVAE *Ennius fecit*] *Puto hoc inducendum, ut glossam præcedentis uerbi.*

253.

STIRPES *omnes eijciendæ sunt*] *Elidendæ, non dubito quin corrigendum sit, ut cum uerbo, stirpes, & cum uerbo item, propaganda, quod in superiore membro positum est, in trallatione consentiat. Sic etiam locutus est Tusculanarum quæstionum libro III. pagina 208. Stirpes, inquit, ægritudinis,*

linis, trunco euerso, omnes elidendæ.

257.

QVID *autem magnum, & naufragum illum sine nomi-* *ne in riuo esse lapsum?*] Tollenda stellulæ nota, nescio quo *modo è regione posita. sensus est: quid mirum est, naufragum* *quoq; illum in riuo esse lapsum? intulit autem post uocem ma-* *gnum, particulam, &, propterea quòd iam exemplũ de Da-* *pita, & de Philippo confutarat: quasi diceret, præterea.*

281.

DISPVTARI *solent nimirum ista*] Vetustum exem- *plar* Maffei, *Disputari solet nimirum ista: unde mihi orta* *coniectura est, nimirum ista, glossam fuisse, eamq; omnino* *esse inducendam: quod tamen prius non adducar ut faciam,* *quàm id mihi per antiquos libros licere perspiciam.*

285.

VNDE *enim illa*] *Rectius ex antiquo libro,* Vnde *est* *illa: nam coniunctio, enim, non ita cum præcedenti, aut* *cum insequenti membro cohæret.*

285.

ATTICE * *uidetur*] Tale *quidpiam suspicor deesse,* *Vt opinor: ut ita continuata oratione legatur.* Attico, *ut* *opinor, uidetur, mihi quidem certe, ex natura ortum esse ius.*

293.

ESSE *uoluerunt*] *Rectè, noluerunt, legit* Iuris*consulto-* *rum princeps Alciatus in libello de quinq; pedum præscri-* *ptione. & paulò pòst, Sed nos tres arbitri.*

295.

SVIS, *omnibusq; natura coniunctos*] *Suis coniunctos,* *non uideo quo sensu legatur. rectius uideretur, sibi.*

298.

EOSDEM *migrare*] Eos *demigrare, credere esse corri-*

 gend

gendum: & paulò pòst, Videar adduci, pro uideam adduci.

299.

CVM pro Ambio] *Quis hic Ambius fuerit, ignoratur: neq; pro eo Ciceronem, aut Pompeium dixisse, comperimus: utrunq; autem pro Balbo: pro quo extat luculenta Ciceronis oratio: itaq; corrigo, Cùm pro Balbo, approbante Maffei libro manuscripto.*

299.

QVAM ex Quinto sæpe audio] *Ineptum, si ad amœnitatem referatur: potius referendum uidetur ad id, quod sequitur de Thebano Epirote: & pro, Quam, legendum, Quemadmodum: quam uocem ita scimus à librarijs nonnullis apice superimposito contrahi solere, ut interdum uel Quam, uel aliud simile potius, quàm quemadmodum, significare uideatur.*

304.

NE'VE, nouos, sed ne aduenas] *Veram lectionem esse puto, Ne'ue nouos, & ne aduenas: parua admodum, & propè nulla mutatione: siquidem, set, ueteres scribebant, pro sed: & sæpe hoc mendi genus deprehendimus, cùm alicuius uerbi prima litera ex ultima antecedentis sumpta, & repetita est. Maffei liber habet, Ne'ue nouos, siue aduenas. antiquitatem magis oleret, Ne'ue nouos, ne'ue aduenas.*

305.

TEMPLA liberata & efflata] *Ex antiquorum testimonio, & autoritate legendum est, Effata. nam M. Varro de Lingua Lat. Hinc, inquit, effata dicuntur, quòd augures finem auspiciorum cœlestium extra urbem agris sint effati. hinc effari templa dicuntur. ab auguribus effantur, qui in his fines sunt. hinc fama nominata, quòd Pontifices in sacrando fati sint finẽ. Et Gellius lib. XIII. cap. XIIII. de pomœ-*

rio

iò his uerbis. Pomœrium quid esset, Augures populi R. qui bros de Auspicijs scripserunt, istiusmodi sententia definiunt. Pomœrium est locus intra agrum effatum, per totius urbis circuitum penè muros, regionibus certis determinatus: qui facit finem urbani auspicij. & in eodem cap. neque postea D. Iulius, cùm pomœrium proferret, intra effatos urbis fines incluserit. Pomœrium est circa murum locus, quem in condendis urbibus quondam Hetrusci, quà murum ducturi erant, certis circa terminis inaugurato consecrabant. Vti appareat, effari, & consecrare idem esse. Præterea Liuius lib. 1. Iouis Statoris ædem uotam, ut Romulus antè uouerat: sed fanum tantum, id est locus templo effatus iam sacratus fuerat.

306.

VT & tu rogas] Allusit ad tabellas, in quibus scriptum erat, uti rogas. Vide ad Atticum lib. 1. & Liuium lib. 33.

308.

MALAE Fortunæ, detestatæq;] In antiquioribus libris, Malæ Fortunæ detestatur. ut existimem uerbum, detestatur, esse inducendum, ueluti glossam ab aliquo adscriptam ad id, quod sequitur, Quæ omnia eiusmodi repudianda sunt: ut ostenderet Ciceronem eiusmodi omnia detestari.

312.

EVMOLPIDAE QVAE NOSTRI] Aut corrigendum, Eumolpidæq; uestri: aut in nominibus personarum error est: nam Eumolpidæ sacerdotes erant Athenis. repetam igitur quod suprà est, idq;, ut est in Maffei libro, perscribã. Versatur oratio. at uerò, quod sequitur, quo modo aut tu assentiare, aut ego reprehendam? M. sane quæro Tite, quid tandem id est? Att. De nocturnis sacrificijs mulierum. M. Ego uerò assentior, excepto præsertim in ipsa lege solẽni

ſacrificio ac publico. Att.*Quid ergo aget* Iacchus,*Eumolpidæq́; noſtri, & auguſta illa myſteria, ſiquidem ſacra nocturna tollimus? non enim populo* R.*ſed omnibus bonis, firmisq́; populis leges damus. excipis, credo, illa, quibus ipſi initiati ſumus.* M.*Ego uerò, &* C.*Hoc totum uacare mendo exiſtimamus. nam illud, ſanè quæro* Tite, *refertur ad memoriam. quæro, inquit, quid ſit quod in lege ſequatur. deinde, quaſi reminiſci non poſſet, infert. quid tandem id eſt?*

316.

IVRISCONSVLTVS] *Solœciſmus uidetur eſſe, cum ad uerbum, Diſpartiuntur, quod eſt numero multitudinis, referatur.*

321.

ASTIM *cum illo*] Ex Maffei *libro legendum eſt, ne in Aſtico ſepeliretur. Aſticus autem locus erat* Athenis, *ubi liberi homines ſepeliebantur, cùm alibi mercedem pro ſepulcro penderent.*

321.

DOMVSQVE *funeris*] Dominusq́; *funeris, opinor emendandum: quemadmodum etiam in oratione in* Vatinium *dixit,* Dominus *epuli.*

328.

SENATORI, *qui nec aderit, aut cauſa, aut culpa eſto*] Apparet, *quidpiam deſiderari. non enim adeſſe ſolum iubebatur ſenator, ſed etiam loco, & modo dicere. quod* Cicero *pagina* 192. *ubi hunc locum exponit, planius oſtendit his uerbis.* Huic *iuſſa tria ſunt: ut adſit: nam grauitatem res habet, cum frequens ordo eſt: ut loco dicat, id eſt rogatus: ut modo, ne ſit infinitus. uidetur igitur ita eſſe corrigendum: ſenatori, qui nec aderit, nec loco, nec modo dixerit, aut cauſa, aut culpa eſto.* Quod *cum in antiquis libris, ut conijcio,*

ſcript

scriptum esset, glossam duobus illis uerbis, Loco, & Modo, quidam superimposuit, & scripsit, Loco senator, modo orator: quod deinde irrepsit in alienum locum, & tanquam à Cicerone dictum accipi cœptum est.itaq; etiam uideo non nullis in suo libro imprimi placuisse. qui etiam id, quod sequitur, Causas populi teneto, cum præcedentibus coniunctum deprauarunt, ut legeretur, Loco senator, & modo orator causas populi tenento: Cum, teneto, legendum sit, & ad senatorem tantummodo referatur, non, ut ipsi crediderunt, ad senatorem & oratorem. hoc autem ita esse probatur ex Ciceronis uerbis pagina 192.sic enim inquit. Quodq; addit, Causas populi teneto: est senatori necessarium nosse Rempublicam.

332.

PERTVRBANDAS] Tollenda asterisci nota sine causa apposita.

333.

SAPIENTIA maiore nihilo uide] Alij, Nihilo uideris, sensu mihi quidē parum probato. Maffei liber habet, sapientia inde maiorum non'ne uides, quòd: ut putem esse legendum: sapientiam maiorum non'ne uides, quòd concessa &c.

333.

QVOD si is casus, &c.] Hic locus ex Maffei libro ita uidetur esse corrigendus. Quòd si is casus fuisset rerum, quas pro salute Reip. gessimus, ut non omnibus gratus esset, & si nos multitudinis uis furentis inflammata inuidia pepulisset, Tribunusq; aliquis in me populum, sicut Gracchus in Lenatem, Saturninus in Metellum, incitasset: ferremus ò Quinte frater: &c.

335.

QVI eas frangere deberent, cupiditatis eiusdem tenerentur:

tur?] *Etsi teneor cum genitiuo legitur apud* Plautum:*tamen & ad sententiam, & ad usum loquendi magis placeret hæc lectio: Qui eas frangere deberent, eisdem tenerentur.*

336.

QVAECVNQVE *mutatio morum extiterit, eandem in populo secuturam*] Cùm *de præteritis oratio sit, apparet legendum esse,* In *populo secutam.*

336.

IVDICANDO *quin in lege*] In *uerbo, quin, mendum esse constat: neque uetusti libri discrepant. forte, itemq;, legendum sit.*

337.

FLETVS] Fluctus,*recte putat esse legendum* Hieronymus Ferrarius *iuuenis pereruditus. est autem sensus:* Faciebat Gratidius Arpini, *quòd pòst* Romæ *filius eius* Marius *fecit. hoc autem translatis uerbis eleganter expreßit.*

337.

AC *nostro quidem, qui cum*] Si *relatiuum, qui, tollatur, mendi nihil supererit. non enim assentior ijs, qui illud,* Ac *nostro quidem cum præcedenti membro connectunt:ex quo incepta planè, atq; insulsa fieret sententia. noster autem sine substantiuo quãdoque ueteres usurpabant, ut* Terentius *in* Phorm. Noster, *quid ageret, nescire: &* Cicero *in epist. fam.*236: Q*uòd nostra tibi gratias agit.*

339.

SAEPISSIME, *nullo*] Ex *antiquo libro particulam,* Cum,*interpono: ut legatur, sæpißimè,cum nullo &c.*

339.

DILIGENTIAE *memoriam esse*]Corrigo *ex* Maffei *libro & ex sensu,*Diligẽtis *memoriæ esse:nam illud,diligengẽtiæ memoriã esse,frigidã habet sententiã,& perabsurdam.*

OPEM

340.

OPEM referre] Opem reip. ferre, coniecturam secutus emendo. erroris origo, ut opinor, ea fuit, quòd in antiquis libris cum scriptum esset, R.P. ferre, pro Reipublicæ ferre, ab imperitis immutatum est, & scriptum referre.

340.

SERVI, & latrones] In antiquis libris, Serui atq; patroni, &, Serui & patroni tui, legebatur: nos, Serui & latrones, emedauimus: ut tamen, si quis melius attulerit, libenter eum secuturi simus.

340.

SEQVITVR de captis pecunijs, de ambitu legis] Adiutus à uetere scriptura emendo: Sequuntur de captis pecunijs, de ambitu leges. duo enim capita, quorum alterum ad captas pecunias, alterum ad ambitum pertineret, leges appellat: ut paulò antè, cũ dixit, Leges præclarißimæ de XII. tabulis translatæ duæ, quarum altera priuilegia tollit, altera de capite ciuis rogari, nisi maximo comitatu, uetat.

344.

EXPLICANDVM uidetur, esse cognitio] Verba Platonis in Timæo hæc sunt. ὡς ἄρα τοὺς λόγους, ὧν πέρ εἰσιν ἐξηγηταί, τούτων αὐτῶν καὶ συγγενεῖς ὄντας. ex quibus apparet legendum esse, cognatio: non, cognitio: ut fortasse ita locus restituendus sit. In omni oratione, cum ijs rebus, de quibus explicatur, uidetur esse cognatio.

345.

RECTE ne igitur, &c.] Videtur ita corrigẽdum. Rectè ne igitur unũ mundum dixerimus: an fuit, plures & innumerabiles, dictu uerius & melius? transtulit enim Platonis locum totidem uerbis: quem subijciemus, ut, si quis uelit, conferre poßit. πότερον οὖν ὀρθῶς ἕνα οὐρανὸν προσειρήκαμεν;

ἢ, πολ

ἢ, πολλοῖς καὶ ἀπείρους, λέγειν ἦν ὀρθότερον.

346.

DEIVNCTA] *Ex sensu, & ex Platone corrigo, Deuincta.*

347.

ALTERA *gigneretur*] *Alter, legendum esse & sensus, & uerba Platonis ostendunt. mirum autem, tam multis mendis hunc de uniuersitate librum ad hunc diem refertum fuisse, cum ex collocatione Platonis non ille quidem ubique, sed certè plurimis in locis potuerit emendari.*

347.

CONCLVDVNTVR: & *globosus*] *Rectè: neque mutatione opus est. Græcè tamen sic:* διὸ καὶ σφαιροειδής. *quod est, Quare & globosus.*

347.

QVOAD *eius præstabat iudicio dissimilitudini similitudo*] *Sensus requirit, ut legatur, Quòd eius: idq; potius Græca uerba significant:* νομίσας μυρίῳ κάλλιον ὅμοιον ἀνομοίου.

348.

INGRESSVS *corpore sustineret*] *Maffei liber, Ingressurus corpus sustineret. ueram lectionem puto, Quibus ingressus corpus sustineret. Græca uerba,* οὐδ' ὅλως τῆς περὶ τὴν βάσιν ὑπηρεσίας.

348.

FIGVRAE *eius*] *Antea, Figuratus. nos Græca uerba secuti, Figuræ eius, emendauimus, & proxime, cohiberet maxime, cum antea legeretur, cohiberet. maxima. quo loco sententiam distinctio mutabat.*

348.

QVI *erat*] *Græca lectio,* ὄντος ἀεὶ λογισμὸς θεοῦ: *ut uideatur legendum, Qui semper erat.*

349.

NATVRAMQVE illam, quam alterius diximus, uel cum eadem coniunxit] Vel, expungendum: & , ui, reponendum. τὴν θατέρου φύσιν δύσμικτον οὖσαν εἰς ταυτὸ συναρμόττουσα.

349.

PERMISCENS cum materia] Distinguendum à superioribus, &, Autem, addendum: ut sit, Permiscens autem cum materia. μιγνὺς δὲ μετὰ τῆς οὐσίας.

350.

ATQVE ita cum alterum esset exteriorem amplexus orbẽ] Et sensus, & Græca lectio indicat hæc duo uerba desiderari, Alterum interiorem: ut hic ordo sit, Atq; ita cum alterum esset exteriorem, alterum interiorem amplexus orbem. quod etiam ex insequenti membro clarius ostenditur, cum subijciat, illum eiusdẽ naturæ, hunc alterius nominauit. Græca uerba Platonis hæc sunt: καὶ τὸν μὲν ἔξω, τὸν δ᾽ ἐντὸς ἐποιεῖτο τὸν κύκλον, τὴν μὲν οὖν ἔξω φορὰν ἐπεφήμισεν εἶναι ταυτοῦ φύσεως, τὴν δ᾽ ἐντὸς τῆς θατέρου.

350.

EAMQVE, quæ erat eiusdem, detorsit à latere in dextram partem: hanc autem citimam & à media] Ex Græcis uerbis uidetur emendandum, Eumq;, qui erat eiusdem, detorsit à latere in dextram partem: hunc autem alterius, à media &c. est enim de orbibus oratio, ut in Platone perspicitur. & uerbum, citimam, non est in Maffei libro, sed, Itẽ, pro eo.

350.

RATIONIS, contentionisq; &c.] Totum hunc locum opinor ita esse corrigendum: Rationis concentionisq; (ἁρμονίας Græcè) compos & particeps: quo nihil ab optimo & præstantißimo sempiternarum rerum & sub intelligentiam cadent

cadentium genitore melius procreatum. λογισμοῦ δὲ μετέχουσα καὶ ἁρμονίας ψυχή. τῶν νοητῶν ἀεί τε ὄντων ὑπὸ τοῦ ἀρίστου, ἀρίστη γενομένη τῶν γεννηθέντων.

Ibidem.

QVIPPE qui,&c.] Hic locus ex Græcis uerbis ita corrigendus. Quippe qui ex eadẽ iunctus, alteraq; natura, adiũcta materia, tẽperatione triũ partiũ, proportione cõpactus, se ipse conuersans, cum materiam mutabilem arripuit, & cum rursus indiuiduam atq; simplicem, in se omnis mouetur, &c.

351.

RATIO autem uera] Alij, Ratio autem utraque, non rectè. iisdem enim uerbis Græca lectio respondet: λόγος δὲ ἀληθής.

351.

SINE uoce, & sine ullo sono] Siquis Græcam lectionem sequatur, intelliget addendum, reuoluta, φερόμενος ἄνευ φθόγγου καὶ ἠχῆς. & quod sequitur, legendum, cum eam partem, non, cum eandem partem: ex Græcis uerbis, ὅταν μὲν περὶ τὸ αἰσθητὸν γίγνηται.

Ibidem.

ORBIS illius generis alterius] Vt hoc totum sine interspiratione cum superioribus continuetur, & omnia referantur ad illud, Tum opiniones: crederem legendum, Orbisq; illius generis alterius: ex Græcis uerbis, καὶ ὁ τοῦ θατέρου κύκλος. quæ etiam uocem, Illius, uacare significant.

351.

ITA uim suam] Rectè à superioribus interuallo distinctum: nam ad quinquaginta uersus intercepti sunt.

351.

QVANDO igitur, &c.] Hoc totum si cum Græco conferas, intelliges ad hunc ferè modum esse restituendũ. Quando igi

do igitur unumquodq; eorum ſyderum curſum decorum eſt adeptum, quibus erat motus temporis conſignandus: colligataq́; corpora uinculis animalibus animantia orta ſunt: tum imperio parare didicerunt.

353.

TERTIVM * *terreſtre quartum*] Reſtituo, Tertium *aquatile, terreſtre quartum. hæc enim Græca uerba:* τρίτη δὲ ἔνυδρον εἶδος: πεζὸν δὲ ϗ χερσαῖον, τέταρτον.

Ibidem

CVM'QVE *ſimilem uniuerſitatis naturæ efficere uellet*] Nihil *muto, tamen magis arrideret,* Vniuerſitatis *figuræ, quàm, uniuerſitatis naturæ.* τῷ δὲ παντὶ προσεικάζων.

Ibidem

COMITE'QVE *eum ſapientia quamoptimæ mentis efficit*] Adſcribam Græca uerba, quibus Latina haud planè *reſpondent.* τίθησί τε εἰς τὴν τοῦ κρατίστου φρόνησιν, ἐκείνῳ ξυνεπόμενον.

Ibidem.

HVNC *uarietate diſtinctum*] Ex Maffei libro, & ex Platone, Hac *uarietate diſtinctum, reſtituo.*

Ibidem.

IAM *uerò terrã, &c.*] Græca uerba recitemus, ut quomodo Latina *ſint reſtituenda, uideamus.* γῆν δὲ τροφὸν μὲν ἡμετέραν, εἱλουμένην δὲ περὶ τὸν διὰ παντὸς πόλον τεταμένον, φυλάκα καὶ δημιουργὸν νυκτόν τε καὶ ἡμέρας, ἐμηχανήσατο πρώτην ϗ πρεσβυτάτην σωμάτων ὅσα ἐντὸς οὐρανοῦ γέγονε. Ex quibus apparet, Latinam *orationem ita eſſe corrigendam. Iam uerò terram, altricem noſtram, quæ traiecto axe ſuſtinetur, diei noctisq́; effectricem, eandemq́; cuſtodem, primam & antiquiſſimam corporum uoluit eſſe eorum, quæ intra cœlum gignerẽtur.*

Maffei

Maffei liber nonnihil hanc emendationem adiuuat:nam pro eorum qui,habet eorumq́;:cùm uera lectio sit,eorum quæ.

Ibidem.

RVRSVS'QVE *emersi errorem incutiant rationis expertibus*] Corrigo,terrorem incutiant,uel, ut est in Maffei libro, horrorem incutiant. καὶ πάλιν ἀναφαινόμενοι φόβου καὶ σημεῖα τῶν μετὰ ταυτὰ γενησομένων τοῖς δυναμένοις λογίζεσθαι πέμπουσι.

354.

VSVRPARE, *atque appellare uidemus*] Paßiuè puto esse legendum, usurpari atque appellari uidemus. nam in Platone, λεγομένους ἴσμεν.

Ibidem.

NON *sunt dissoluta me inuito*] Alij, Hæc sunt indissoluta me inuito. Corrigendum puto, Hæc sunt indissolubilia me inuito. hoc enim Græca uerba significant: ἃ δι' ἐμοῦ γενόμενα, ἄλυτα ἐμοῦ γε θέλοντος. id est, quæ per me facta sunt, non dissoluētur, si ego uoluero. Cicero uertit illud, ἐμοῦ γε θέλοντος, me inuito. quod tamen eandem habet sententiam, quam haberet, me uolente: ut, qui considerabit accuratius intelliget.

355.

TENEAT *autem oportebit, ut eodem nequid absit, quæ à me ipso effecta sint, quod deorum uitam poßit adæquare*] Corruptus locus, & fortaße mutilus: quem ex Græcis uerbis qui uoluerit emendabit. δεῖ δὲ, εἰ μέλλει τέλεος ἱκανῶς εἶναι. δι' ἐμοῦ δὲ ταῦτα γενόμενα, καὶ βίου μετασχόντα, θεοῖς ἰσάζοιτ' ἄν. ac fortaße non absurdè, mutatione certè parua, sic corrigi poßit. Teneat autem oportebit, ut ex eo nequid absit. sed quæ à me ipso effecta sint, deorum uitæ poßint adæquare. nam & Maffei liber uerbum, Quod, inducit.

355.

SVPERISQVE *permistionis*] Fortè, *superiorisq; permistionis.* τὰ τῶν πρόσθεν ὑπόλοιπα κατεχεῖτο μίσγων.

Ibidem.

NISI *quòd,&c.*] Plato *sic.* ἀκήρατα δ' οὐκέτι κατὰ ταὐτὰ ὡσαύτως, ἀλλὰ δεύτερα καὶ τρίτα: *quæ referuntur ad uerbum* ὑπόλοιπα: *ut uideatur in Cicerone legendum: Nisi quòd nõ ita incorruptas,ut ex quæ semper idem, sed à dijs secundas sumebat atq; tertias.*

355.

CVM *autem animis corpora cum necessitate insevisset, cumq; ad corpora necessitate tum abscessio fieret, tum accessio,necesse erat, &c.*] Trallatio cum Græcis uerbis non planè congruens. Quòd si uerius uertere quis uelit,ita scribet. *Cum autem animos corporibus necessitate inseuisset, cumq; ad corpora tum accessio fieret,tum abscessio: primo necesse fuit sensum existere unũ, communemq; omnium,uehementiore motu excitatum, coniunctumq; naturæ. Quam lectionem & antiqui libri quadam ex parte probant.* Græca autem uerba hæc sunt. ὁπότε δὴ σώμασιν ἐμφυτευθεῖεν ἐξ ἀνάγκης, καὶ τὸ μὲν προσίοι, τὸ δὲ ἀπίοι τοῦ σώματος αὐτῶν, πρῶτον μὲν αἴσθησιν ἀναγκαῖον εἴη μίαν πᾶσιν ἐκ βιαίων παθημάτων ξύμφυτον γίγνεσθαι.

356.

ALIOS *in terra, alios in luna*] *Terram & Lunam accusandi casu, rectius legetur. Græca quidem uerba significant, Solem & Lunam,non Terram & Lunam.* τοὺς μὲν εἰς ἥλιον, τοὺς δ' εἰς σελήνην.

356.

DEINDE *ut huic animanti,&c.*] Si Græca uerba sequamur

quamur, ita corrigemus: Deinde ut huic animanti princi-pes se ducesq; præberent, uitamq; eius pulcherrime rege-rent, & gubernarent, nisi si ipse sua culpa sibi aliquid miseriæ quæreret. καὶ πάνθ᾽ ὅσα ἀκόλουθα ἐκείνοις ἀπεργασαμένοις ἄρχειν, καὶ κατὰ δύναμιν ὅτι κάλλιστα καὶ ἄριστα τὸ θνητὸν διακυβερνᾶν ζῶον, ὅτι μὴ κακῶν αὐτὸ ἑαυτῷ γίγνοιτο αἴτιον.

357.

MODO *huc, modo illuc*] *Post hæc uerba, ubi spatium in nostris libris est, amplius* L X X X. *uersus desiderantur.*

357.

CVM *ignis oculorum cum eo igne, qui est ob os offusus, se confudit, & contulit*] Non nihil deest: nam in Platone sic. τοῦ περὶ τὸ πρόσωπον πυρὸς, τῷ περὶ τὴν ὄψιν πυρὶ, περὶ τὸ λεῖον καὶ λαμπρὸν ξυμπαγεῖ γιγνομένῳ.

357.

ADIVVANTIA *causarum*] Lego, Adiumenta *cau-sarum*, & *ex Maffei libro, & ex* Platonis *uerbo: quod enim ille dixit*, ξυναίτια; recte uertit Cicero, *adiumenta cau-sarum.*

IN PRIMA CICERONIS PHILOSOPHIAE PARTE, VBI ERRATUM est, aut aliquid prætermissum, Lector ita corrigat & restituat.

Primus numerus paginam, secundus uersum indicat.

Dicturos: sed ad ea. pagina, 16. uersu 4	expetendis, quid fug. 95.15
cum commouebantur 46. 7	expositā, ut ab ipsis, qui, 96.1
definitio, effatum 49. 6	extremum sit, ita ferri. 97.11
quem isti tardum 50. 3	delectus, ut aut reijciend. 103.23
domum reduxerunt 77.19	ad eam non possim, 103.26
consentiens, quid repugnans 81. 4	ne statuā qdē dicturā. 105.25
præbens, ea qua effi. 82. 27	laudabiles eò referri 107. 1
Pomponium. Zeno igitur nullo modo 86. 16	concordia quadam. 108.22
uirtutis incideret 86.18	à se ipse dissidens, secūq; 113.1
arbitrarentur, hic nec id ullo modo fieri posse disserebat, nec uirtutis usum modo, ut superiores, sed ipsum habitum 87.7	neq; uerò ipsam 116.18
qua quidq; 87.23	sed inuidiosum nomē 122.28
usum appellemus licet. 88.1	nō ut nos nō intellig. 124.20
dixisse: breuiter 89.3	Aristoteles, qui uirtutis usura 126.10
quicquam esse 89.31	illi perpetienti. 144. 23
omnis, cohorsq; 94.20	maioribus tuis, & 147.28
hic docendi 94.24	beatæ uitæ domina 153.1
	Epicurus compareret se, si potest 155.28
	debilitari, dolore frāgi 156.7
	perceptarum 157.14
	obruentur 160.5

habcres, ad corpus diceres pertinere) sed 160.31
neq; afferre, quo mel. 169.27
gloriam, ut ob ea, 176.17
quosdam, qui quamuis 181.5
Diogenes censet 184.15
promota, uel, ut 185.30
dignitatem (id enim 185.25
dicitur, cōmuni officio 188.9
Cyro extructum 194.15
ain tandem 195.2
necesse est, earum 105.4
uitarum nobis 210.31
initia proponi necesse 213.6
profecta, uti iisdem a.q. ille uterentur 2.3.3
cures, at modo 223.9
auditor Polemo 227.16
et ĩ anellis (ex Nonio 228.4
non continentur? 257.20
præter eos, qui eandē 271.23
nam istud ipsum 274.5
etiam dicimus uiuere 291.5
inclusas cognoscere. 291.28
cærā animū putamus 292.27
deum non uides, 296.20
somno suspensam. 311.9
ultra id 320.8
dolore deuictus 341.25
feruntur, quorum ita 346.29
insipientibus omnibus contin
git: his nulla 246.30
utiles. at illud latius: est enim omnis abstin. 253.2
secūdæ res sunt maximè, tum maximè Meditari 358.3
appetas, qui mortalis 360.26
dixi fore, ut 362.14
ita esse dies 366.23
aspectæ parietinæ quā 367.2
lesisse iniuria. Excard. 388.5
bilis, ĩ corpore morbi 388.24
inueterauerit, 389.8
nam pertinet 390.22
similibus quoq; uerb. 392.7
at sine hac glad. 399.1
cōtrariarūq; perferendarū, aut omnino negl. 400.28
timore. Quamuis licet insectemur. 401.5
naturale, quod 403.14
miseranti, alia inuidēti 404.2
illud non uideatur 404.7
sic nimis elati 407.17
sapere, quē sanari, 408.16
est, ut ei illud quod cupiat ostendatur 410.13
est etiam illud 411.3
sibi uitia inesse, 412.26
quæ stabilitatis aliquid 444.30
uti p.h. cuicuimodi 456.14

ERRA

ERRATA, AVT PRAETERmissa in secunda philosophiæ parte.

Solum indocti, sed etiam docti pagina, 9. uersu 4		Plato sic ad somnum	171.9
		educareturq;	177.4
tam autoritatis	10.26	ergo: & non, si sign.	178.30
nihil esset, nisi animus	17.9	Posidonius facit,	194.7
nisi Chesippum	39.11	proditis, dum	211.30
talem conformationē	43.13	faucibus rußis, cantu	219
taq; Claudius	52.14	Audiui. Hic apud maio.	225.9
nobilitatis, auguriorū	52.25	omittamus	230.31
recedunt: tū antecedūt,	67.31	dormire. Iam Pythag.	243.2
nim cœlo	73.5	abstinere	243.6
a est enim,	73.23	quod abhorret	134
espergit: reflat: Ita	81.24	ista casu non	250.21
se possemus,	104.30	ullo somnio	251.2
ou sit	118.1	ista enim aui uolat	252.4
iuina dicimus,	119.7	quàm solebat	255.26
umeras deos, cosq;	124.18	ponere aliquid	256.16
enealogis	126.7	illo naufrago	256.28
egyptij Saitæ	131.22	oēs à physicis irrid.	264.22
mēs, ut spes, ut fides	132.8	uellet sine præpositis	270.7
r quidq; ita appellatum sit, 132.30		putat	271.2
		tamen isti	156
alæ fortunæ	133.6	scriptum est à te de.	278.12
ibi tradidit	134.6	nomine à suum	279.27
m, aut machinam	37.2	seculis cōpluribus ante	280.7
rsequi, ijdem	144.28	haberentur? nihilo.	288.14
cti probauerunt	147.27	pietas, ubi aut bene	288.28
uidem noui	150.14	etiam iustitia	290.25

Ain tandem, 292.30
fratris mei germ. 297.27
publici iuris essent, 309.19
dignißima autem dona aues sunt & formæ. 315.18
ius cohærendi dato 327.29
irroganto:de capite 328.12
qui eo non ten. 330.9
cùm uideret eorū 335.24
Consule de C.Carbonis seditione 339.27
sequitur de captis 340.29
perfectis absolueret, 347.15
est autem unus ex omnibus 350.23
*uidebantur: omneis enim orbes e. q. facilitatis * inflexione uertebat* 352.3
celeraret : alterum, quod in anticam partem 353.15
deos concursiones 353.26
labuntur,quibusq; 253.30
principatum,uobisq; 355.11
dimensæ,& 358.24

PAVLVS MANVTIVS ALDI F. LITERARVM STVDIOSIS S. P. D.

SAnè, quod ego in rem uestram nauare poßim, quàm exiguum sit,intelligo. Sed quòd possum, in eo non committam ut meum studium, aut diligentiam desideretis. Loci erant obscuriores multi in familiaribus (ut appellantur) Ciceronis epistolis:eos,quantum in nobis fuit,dedimus operam ut interpretationibus quàm potuit breuißimis illustraremus.Erant item deprauati,quos emendare conati sumus. quid præstiterim, ignoro : uos legendo iudicabitis. Vt ut autem iudicabitis, gratiam tamen ab ijs, qui grati sunt,opinor aliquam inibo : quoniam quidem mihi uestræ utilitatis cupidißimo non aggrediendi uoluntas defuerit, sed perficiendi facultas. Valete.

PAVL

PAVLI MANVTII

SCHOLIA IN FAMILIARES CICERONIS EPISTOLAS.

Ex Epistola I. Libri I.

VOD *commodo Reipub. facere poßis*] *Olim ita castigauimus, cum aliter in omnibus impreßis legeretur. Sunt autem uerba, quibus ueteres utebantur, ut id, quod faciendum decernerent, ita demum fieri uelle ostenderent, si modo Reip. commodo fieri posset. Cæsar lib.* I. *Comm. Quoniam M. Messala, M. Pisone Coss. Senatus censuisset, uti quicunq; Galliam prouinciam obtineret, quod commodo Reip. facere posset, Heduos cæterosq́; amicos populi Rom. defenderet, se Heduorum iniurias non neglecturum. Et lib.* v. *scribit Labieno, si Reip. commodo facere posset, cum legione ad fines Neruiorum ueniat. Item lib.* v I. *Labienum, Treboniumq́;, si Reip. commodo facere poßint, ad eam diem reuertantur. Cicero item ab Brutum, epistola* v. *Decreui hoc amplius, ut tu, si arbitrarere utile fore, & e Rep. esse, persequerere Dolabellam bello: si minus id commodo Reip. facere posses, in ijsdem locis exercitum contineres. Ad Appium autem epistola* v I I. *lib.* I I I. *Quod, inquit, tuo commodo fieri poßit, utriusq; nostrum magni intereßt, prius ut te conueniam, quàm decedas. Et libro* x I I I. *simili sententia dixit, quod sine molestia tua facere poßis. Ad Atticum autē epistola* I I I. *lib.* I. *quod commodo tuo facere poteris, uenias ad id tempus. Itemq́; alibi sæpius, quod tuo commodo fiat, quod sine peccato meo fiat.*

quibus ex locis, ueterem hanc, atq; usitatam fuisse locutionem, cognoscere quiuis potest. tot autem exemplis, manifesta præsertim in re, non essem usus, nisi fuisse uiderem qui nostram lectionem parum ueram existimantes, legi mallent, quod commodè rem facere poßis.

Lib. I. Epistola 2.

LENTVLI *Cos.] In libris quibusdam manuscriptis legitur, Lucij Cos. non omnino absurdè: potest enim intelligi de L. Philippo Lentuli Marcellini in Consulatu collega.*

Eadem Epistola.

QVATENVS *de religione dicebat] Sensus hic est, cum Bibulus sententia sua duas res complexus esset, de religione, & de tribus legatis: postulatum est, ut eius sententia diuideretur: idest ut singulis de rebus separatim referretur. ac de religione quatenus dixit, ut scilicet ne contra Sibyllinos libros decerneretur, qui Regem Aegyptium cum exercitu reduci uetarent: assensum (inquit) est. caput illud, de tribus legatis, qui Regem reducerent, improbatum. dixit autem, frequentes ierunt in alia omnia, pro frequentes dissenserunt. neque solum, ire in alia omnia, sed & discedere, & transire, eodem sensu ueteres dicebant. libro x. ad Plancum. Cùm (inquit) senatus reliquit, & in alia omnia discesßit. Hircius autem prope finem VIII. de bello Gallico libri, Discesßionem (ait) faciente Marcello, senatus frequens in alia omnia transijt. sunt autem uerba, quibus, cum discesßio facienda esset, minister publicus præibat, cum ita diceret. Qui hæc sentitis, ite in hanc partem: qui alia omnia, in illam. & in alia omnia potius, quàm in contraria, dicebat ominis causa. Festus Pomp. in dictione Ques. inde factum, ut, ire in alia omnia, idem significet, quod contra sentire.*

Eadem

Eadem Epistola.

MVLTIS *partibus plures*] *Sunt qui ita exponant, uidisse Consules in* Hortensij *sententiam plures ituros à multis partibus, id est hinc, & illinc, parum scilicet agnoscentes purißimam, & ornatißimam locutionem, qua eloquentißimi eius ætatis uiri suis in scriptis eleganter usi sunt.* M. Cælius *libro harum epistolarum* VIII. *Turpe tibi erit,* Patiscbum Curioni decē Pantheras *misisse, te non multis partibus plures.* Item Cæsar: *Quoniam numero multis partibus esset inferior. Multis partibus plures, & multis partibus inferior. dixerunt, pro eo quod est, multò plures, & multò inferior.* Cicero *item lib.* III. *de finibus, multis partibus malit, pro multò malit.* Suetonius *quoque non malus* Latinitatis *autor, in* Iulij *uita eodem loquendi modo usus est.*

Libro I. Epistola 3.

T. AMPIVS] *Antea,* T. Appius, *corruptè legebatur: duo enim prænomina simul esse non possunt, ut si dicas,* Marcus Caius, *aut* Cneus Lucius. *Ampiorum autem familiam* Romæ *fuisse, notißimum est.*

Libro I. Epistola 4.

PRIDIE *eius dici s. d. t. l. s.*] Dicit quod *suprà in* Epistola II. *in qua ita scripsit: De tribus legatis, frequentes ierunt in alia omnia. sed cum ibi factum id esse dicat die, qui consecutus est* Idus Ian. *hic autem die, qui* XVI. Cal. Febr. *præceßit: fuere, qui, dum arbitrantur* Ianuario *mensi, ut nunc, ita tum alterum &* XXX. *fuisse dies, corruptum esse locum crederent, uidentes hanc diem, ut quidem ipsi numerabant, aliam esse ab ea, quæ est in epistola* II. *cum tamen eandem esse oporteret, quòd absq; dubio locus hic alter de tribus legatis repetitio prioris esset. Quòd si ad rationem eius anni, quo scripta est epistola, supputassent: & locum ca-*

d 5 rere

rere mendo, & eandem, quàm in II. epistola diem significari, cognouissent: fuit enim tunc Ianuarius mensis tantummodo XXIX. dierum. postea Iulius Cæsar annum corrigens, binos addidit, &, ut tricenos singulos haberet, qui antea tantummodo XXIX. habuerat, effecit. autor Macrobius.

Eadem Epistola.

Ego tibi à ui] Timebat, ne Tribunus aliquis per uim legem ferret, qua Ptolemæi Regis restitutionem Lentulo eriperet. epistola II. libri II. ad Q. fratrem eadem de re scribens, Quid futurum sit, inquit, latrocinio Tribunorum, non diuino: sed tamen suspicor per uim rogationem Caninium perlaturum.

Libro I. Epistola 5.

HIC quæ agantur] Aut hoc est alterius epistolæ initium: aut quæ sequuntur, non eodem die scripta sunt, quo superior epistolæ pars. sæpe autem accidit, ut literas non continua, sed crebro repetita scriptione conficiamus, singulis diebus noui aliquid appingentes: id quod in epistolis ad Atticum scriptis sæpissimè factum uidemus.

Libro I. Epistola 9.

NON modo præmijs] Ita legendum est, & ita in codicibus uetustissimis habetur. sed cùm locutio primo intuitu durior uideatur, hinc factum est, ut ueterem lectionem hactenus omnes contempserint, quam nos eo libentius restituimus, quòd ea Ciceronem alibi quoque non semel usum esse animaduertimus: epistola enim VI. libri X. ad Atticum, Regnum (inquit) non modo Romano homini, sed ne Persæ quidem cuiquam tolerabile. & ad eundem scribens, Mihi non modo irasci grauissima iniuria accepta, sed ne dolere quidem impunè licet. libro autem de Oratore I. Neque solum inscientiam meam, sed ne rerũ quidem magnitudinem perspicit.

ſpicit. harum autem epiſtolarum lib. I X. Hoc tamen *ſcito, non modo me, ſed ne ipſum quidem principem ſcire, quid futurum ſit. quanquam hic quoq; inculcata erat dictio, non: quæ in libris manuſcriptis non eſt.*

Eadem Epiſtola.

BONORVM *omnium conſenſio*] *Antea, conſenſus. nos, conſenſio, reſtituimus ex ueterum librorum fide. alij, uetuſtos omnes libros, conſenſus, habere ſcripſerunt. quod aliter eſſe deprehendimus.*

Eadem Epiſtola.

SI IIS *pro me ſtante pugnare licuiſſet*] *Septimum abhinc annum, cum hos epiſtolarum libros, quàm deligentiſſimè tum potuit, caſtigaremus, hunc locum ita, ut legitur, ex codicibus manuſcriptis emendauimus, cum antea corruptus eſſet, ut bonus ſenſus elici nullus poſſet.*

Epiſtola eadem.

PRIMVM *illa furta*] *Præter hiſtoriæ fidem: neq; enim illa furta mulicbrium religionum Ciceronis exilium ſunt conſecuta. itaq;* Vbaldinus Bandinellus, *optimus non iudicandi modo, ſed etiam dicendi magiſter, qui in his* Ciceronis *ſcriptis loca ſanè multa feliciſſimè reſtituit, iampridem arbitratus eſt legendum, illa furia. nos etſi coniecturam doctiſſimi hominis ita probemus, ut nihil acutius, aut etiam uerius excogitari poſſe credamus: quoniam tamen in omnibus manuſcriptis libris, illa furta, legimus, ueterem lectionem immutare non ſumus auſi.*

Epiſtola eadem.

CVMQVE *eum nec perſuadendo, nec cogendo regi poſſe uidiſſet*] *Libentius ita legerem, Cumq; eum non perſuadendo, ſed cogendo r. p. u. infert enim, cum perſuaderi poſſe diffideret, cogi fas eſſe non arbitraretur. quoniam autem*

autem manuscripta exemplaria cum lectione, quæ impressa est, omnia consentiunt: nihil immutaui: tantum sententiam meam testatam esse uolui: ut ij, qui uetustiores codices nacti fuerint, hunc locum ne contemnant, sed uariam lectionem, siqua fuerit, diligenter expendant.

Epistola eadem.

PAR *pro pari*] *Antea, cùm legeretur, par pari, uersus erat mancus, qui nunc integer est, addita à nobis syllaba pro, ex uetustißimo codice* Pauli Boti *Regiensis, hominis tum religiosi, tum etiam literati. itaq; etiam in* Terentio *uersus est restituendus.*

Epistola eadem.

LIBERALITATEM] *Alij, libertatem. ego nihil muto. uidi enim codicem perantiquum, quem habet adolescens nobilis & literatus* Bernardinus *Maffeus, in quo liberalitatem scriptum erat. quam uocem eo libentius conseruaui, quòd subijcit paulò pòst, cum sine suspicione tuæ cupiditatis non poßis illius cupiditatem refutare: quòd enim dixerat, liberalitatem, antitheton opposuit, suspicione cupiditatis.*

Eadem *Epistola.*

FACILITATE *autem, quod uellem*] *Alij aliter legunt. mihi, quæ lectio in nostris libris est, magis probatur: nam & sensum, ut opinor, habet meliorem: & in uetustis aliquot codicibus ita scriptum animaduertimus.*

Libro I. *Epistola ultima.*

CVR *enim tibi hoc non gratificer, nescio*] *Sensus horum uerborum ex titulo pendet: cùm enim ita inscripsit,* VALERIO IVRISCONSVLTO, *subiunxit, nam cur te iurisconsultum non appellem, nescio, etiam si iurisconsultus ualde non sis, iocans uidelicet cum eo familiarius, quod etiam in reliqua epistola facit. & libro tertio ad* Appium *scribens,*

L. Val

L. Valerium, inquit, iuriſconſultum ualde tibi commendo, ſed ita etiam, ſi non eſt iuriſconſultus. quoniam autem ſunt, qui huius epiſtolæ initium deſiderari potius, quàm eſſe hoc, quod legitur, exiſtiment: aliud huic ſimule Ciceronis exemplum ex epiſtolis ad Atticum *ſcriptis afferemus. ita igitur libro* III. M. T. C. S. D. Q. CAECILIO Q. F. POMPONIANO ATTICO. *Quòd quidem ita eſſe, & auunculum tuum functum eſſe officio, uehementiſſimè probo. quorum uerborum ſenſum hic quoq; ex titulo regi, nemini eſt obſcurum: dicit enim ſe probare ita eſſe, id eſt, eum ab auunculo adoptatum, & hæredem factum, appellari non, ut antea,* T. Pomponium Atticum, *ſed (ut in adoptionibus fieri ſolebat, in quibus eius, qui adoptabat, & prænomen, & nomen, & cognomen, & aliquando etiam agnomen ij, qui adoptabantur, ſumebant, nomen, quod ante habuerant, deriuantes, ut in anum deſineret: cognomen tamen ſuum, ut antea fuerat, retinebant: ſed poſt eius cognomen ponebant, qui adoptarat, ſi modo id ille habuiſſet)* Q. *Cæcilium* Q. F. Pomponianum *Atticum: ut nemo iam de epiſtola ad* Valerium *dubitare poßit.*

Eadem Epiſtola,

PARTIM *te ſuperbum eſſe dicunt, quòd nihil reſpondeas, partim cõtumelioſum, quòd male reſpondeas] locus eſt in his uerbis & abſtruſus, et elegans: uult enim innuere, ideo nihil eum reſpondere, non quòd ſuperbus ſit, ſed quòd aut eum nemo cõſulat, cum homines bonum iuriſconſultum non exiſtiment: aut ſi quis conſulat, nullum auferat reſponſum ob eius ignorantiam: ideo autem male reſpondere, non quòd contumelioſus, ſed quòd in peritus, & indoctus.*

Libro 2. Epiſtola 1.

QVODQVE *in omnibus tuis rebus, meis optatis fortuna*

tuna respondet : breue est, quòd me tibi præcipere meus in te amor cogit] Hic locus antea perperam interpunctus distrahebat sensum : quem nos, distinctionibus immutatis, tanquam in suam sedem reduximus, est autem hic. *quod me facere meus in te amor cogit, ut tibi præcipiam : id faciam breuiter, quando omnibus tuis in rebus meis optatis fortuna respondet.*

Libro 2. Epistola 5.

IN SVFFRAGIIS *studia*] Dictionem, *studia*, sustulimus : suprà enim dixit, *studium* : è qua uoce sequentes genitiui reguntur.

Libro 2. Epistola 9.

DE TE, *quia, quòd sperabam : de Hillo, (balbus enim sum) quòd non putaram*] In epistola, quæ tertia est VIII. libri. Cælius de Hirro competitore loquens ita scripserat. *spero te celeriter auditurum & de nobis, quod sperasti : & de illo, quòd uix sperare ausus es.* itaq; Cicero respondens, ijsdem ferè uerbis eadem repetit : & quia Cælius scripserat, *de nobis, quod sperasti : de illo, quod uix sperare ausus es:* rescribit : *de te, quia, quod sperabam : de Hillo, (balbus enim sum) quod non putaram.* facetè autem, cum repeteret uocem illam Cælij, *illo*, aspirationem addidit, & subiunxit (*balbus enim sum*) Hirrum significans, cuius nomen propter balbutiem exprimi à se non posse fingit. in sequentibus autem cum, r, literam expeditè proferat, sed balbi, inquit, non sumus.

Eadem Epistola.

DIVISVS *aquarum diuortijs*] plerosq; latet huius loci sensus. & uidi doctos alioqui uiros, qui sic interpretarentur: fuisse fluuium, qui montem Amanum interfluens diuideret, & Ciceroni, ac Bibulo communem faceret: cum dixerit

Cicero,

Cicero, nõ, diuisus fluuio, aut diuisus aquis, sed diuisus aquarum diuortijs. quã illi uocẽ parum diligẽter expẽderant. diuortium aũt aquarũ ita fit. cadunt in montẽ aquæ pluuiæ. is mons cũ sit procliuis, utrinq; defluant, & decurrãt, necesse est. Ita sit, ut diuidãtur, & earũ quasi diuortiũ fiat. itaq; dixit de Oratore libro I. ut ex Apẽnino fluminum, sic ex communi sapientium iugo sunt doctrinarum facta diuortia. Ad Atticum autem idem scribit, quod ad Cælium: inquit enim libro V. ad Amanum contendi, qui Syriam à Cilicia aquarum diuortio diuidit. Liuius etiam libro XXXVIII. ubi loquitur de Cn. Manlio, propè, inquit, ipsis iugis ad aquarum diuortia castra posuisse: id est, ad eum locum, unde aquæ duas in partes diuisæ incipiunt defluere. à quo igitur loco ex Amano monte Ciliciam uersus aquæ delabebantur, ad eum usque locum Cilicia pertinebat. & ex altera montis parte, eadem Syriæ, quam Bibulus regebat, erat ratio. terminum enim habebat eum locum, unde in eam ex Amano defluere aquæ incipiebant.

Libro 2. Epistola 11.

QVINQVATRVS] Dictum opinor nominandi potius, quàm (ut Florentini crediderunt) generandi casu: nam hanc uocem tantum multitudinis numero memini me legisse. fortè etiam legi poßit, quinquatribus: ut intelligatur dies, quo gestæ sunt res, non quo allatæ: cum inferat, citeriora nondum audiebamus. nam in libro manuscripto, quem habet uir doctißimus Hieronymus Ferrarius Corrigiensis, legitur, quinquat. ut etiam pro gladiatoribus, gladiat. uetustis in codicibus quandoque scriptum uideas.

Libro 2. Epistola 15.

EXEMPLO] Antea, exemplum. nos ex uetustis libris, exemplo, sextũ abhinc annum correximus & impreßimus.

Eadem

Eadem Epistola.

PONTINVS] *Nam is quidem superiore honore usus erat: fuerat enim* Prætor Cicerone Cos. *itaq; dixit ad Atticum epistola* III. *lib.* VI. Fratrem *solum habeo* Prætorium: Pontinus *enim iam à me discesserat.*

Ibidem.

QVI OMNEIS *Caßios, Antoniosq; complexi sunt*] *Alij, pro omneis, legunt iuuenes. quam uocem nullis in libris manuscriptis reperio. nos ueterem lectionem conseruamus. cuius hic est sensus, Cælium* Quæstorem *præposui prouinciæ, non tam ipsius quidem causa, quàm ut reliquorum eiusdem familiæ gratiam inirem, exemplo* s. Pompeij, *&* Cæsaris, *qui cum, alter* Q. Caßium Longinum, *alter* M. Antonium, *delegissent, uniuersam Caßiorum, &* Antoniorum *gentem sibi adiunxerunt.*

Ibidem.

DE MATRINIO] *Locus est obscurus: cuiusmodi in ipsius* Ciceronis *scriptis alij quoq; sunt. quare etsi sensum non percipio, tamen ueterem lectionem libenter conseruo. omnino & codices sunt, in quibus legitur,* De matrimonio: *sed uetustiores habent,* De Matrinio. *quæ uox quid sibi uellet, cum minus constaret: fuisse opinor qui* Matrinio *delerint, & matrimonio ex ingenio reposuerint. forte autem, cum ad Cælium* Aedilem *scribat, de* Matrinio *scriba* Aedilitio, *cuius meminit in oratione pro* Cluentio, *quidpiam significauit. sed nihil affirmo.*

Libro 2. Epistola 16.

NON ENIM *te cœlaui sermonem. sed non'ue tum prouidisti*] *Sic antea. postea alij aliter emendarunt. ego, cum in uetere libro scriptum uiderem, non enim te cœlaui sed nomen tuum prouidisti: castigaui. non enim te cœlaui.*

sed non

ſed non'ne tum prouidiſti,&c.

Eadem Epiſtola.

SED EGO *fortaſſe uaticinor*] Non eſt hic *uaticinor* pro *diuino*, *ſed pro ariolor, & quaſi deliro,ut etiã in oratione pro Seſtio, uaticinari eos atq; inſanire dicebat.*

Libro 3. Epiſtola 3.

PRO *noſtra conſtantißima uoluntate erga te*] Nihil *muto.alij,cur* Ciceronis in Appium *uoluntas appellari con ſtantißima poſſet,dicunt ſe neſcire, cum ea magnis ſimultatibus interrupta ſit.* Cicero *autem id agit, ut oſtendat,etſi* Appij *conſuetudine propter inimicitias* P. Clodij *non ſit uſus,nunquam tamen ei ſe fuiſſe inimicum, neq; ſuam in illum priſtinam uoluntatem unquam fuiſſe immutatam.* Epiſtola *etiam huius libri* I X. *ita ſcribit, Conſcientia meæ conſtantis erga te uoluntatis.* Itaq; *de noſtra lectione non arbitror eſſe dubitandum.*

Eadem Epiſtola.

C. PONTINVM *legatum*] *Ciceronis Ciliciæ* Procos. *Quæſtores fuere* L.Meſcinius,C.Cælius: Legati Q. Cicero *eius frater*,C.Pontinus,M.Anneius,L.Tullius:Tribunus *mil.*Q.*Fuffidius:præfectus euocatorũ* Antonius: *præfectus fabrum* Q.*Lepta:ſcriba* M.Tullius:*accenſus* Pauſanias:*apparitor* M.Marcilius.*de Quæſtoribus,legitur ĩ his epiſtolis de Legatis,de* Tribuno *mil.de præfecto euocatorũ,de præfecto fabrũ,de ſcriba.* Et ad Attic.*de accẽſo,de apparitore.*

Lib. 3. Epiſtola 8.

CVM *ad urbem eſſes*] Antea,*iſſes. nos eſſes, caſtigauimus ex libris manuſcriptis, & ex alijs ipſius Ciceronis locis:inquit enim ad eundem* Appium *ſcribens:* Ad Vrbem *te otioſiſſimum eſſe arbitrabar.* Et ad Atticum *lib.* V I I.Trebatius *quidem ſcripſit, ſe ab illo* I X. Cal. Febr. *rogatum*

e *eſſe,*

esse,ut scriberet ad me,ut essem ad urbem. Et *alibi.dicebatur autem de ijs,qui cum potestate prouinciali reuersi, aut in prouinciam profecti nondum essent.autor* Pedianus.

Libro 3. Epistola 10.

SI CLAM, *magis aperte inimicus esse*] Cùm anteà *legeretur, sic iam magis aperte inimicus essem:*Petrus Da*nesius* Parisiensis,*uir doctrinæ singularis,cuius ego iudicium tanti facio,ut tum demum aliquid probem, cum ipsi probaui,animaduertit corruptum esse locum,& sententiam secutus, nihil adiuuantibus uetustis libris, ex ingenio felicißimè correxit.*

Eadem Epistola.

AD ME *autem adire quosdam memini, nimirum ex* Epicteto, *qui dicerent*] Licet *alij credant quod lubet,* Ego *tres illas dictiones,nimirum ex* Epicteto,Ciceronis *esse non existimo,neq; hactenus in uetustis codicibus inueni: ut mirari non satis poßim,* Florentinis *qui uenerit in mentem affirmare,in omnibus eas esse libris manuscriptis:cum ego in nullis hactenus quidem legerim: quanquam & multos, & uetustißimos habuerim.*

Eadem Epistola.

QVAE *à me perfecta,quæq; instituta sint,cognosce*] Flo*rentini,quæ à me profecta.nos ueterem lectionem conseruamus:dicit enim,exponere se uelle non solum quæ pro* Appio *iam perfecerit, sed etiam quæ instituerit.* Exposuit *autem, opinor,in commentario,quem literis adscriptum mittebat.*

Libro 3. Epistola 12.

ANTE *diem* III. Non. *Sext.*]Perinde *est,ac si dixisset,* II. Non. *Sext. id ex libri* XVI. Epistola V. *ad* Tironem *intelligi facilè potest.ante diem* III. Non.*ueteres dicebant, idest die tertio ante* Nonas.*nam cùm dicitur,*III.Non.*con-*

cisa locutio est, quæ integra esset, si diceres, III. *die ante* Non. *qua non admodum utebantur antiqui, sed eius loco, ante diem* III. Non.

Libro 4. Epistola 5.

AN *illius uicem (credo) doles?*] Fortè *melior lectio,* At *illius uicem c. d. ut per ironiam sine interrogatione dicta sint.*

Libro 4. Epistola 9.

CONIVNCTVM *esse periculum suo cerneret*] Alij *hanc lectionem uidentur suspectam habuisse. nos eam in uetusto codice* Ioannis *Scalæ, & in alijs manuscriptis libris inuenimus.*

Lib. 4. Epistola 12.

BONIS] N*obis, emendassem, ut* Hieronymo Ferrario *placet, nisi uetusti omnes codices repugnarent.*

Lib. 4. Epistola 13.

CERTA *res nulla*] *Scripsimus, ulla, ut in antiquioribus libris legitur. locutionem esse usitatam intelliget qui uiderit ea, quæ diximus in illum epistolæ penultimæ libri* I. *locum,* Non *modo præmijs.*

Eadem Epistola.

VT TE *hortor, & obsecrem*] Nihil *muto: sic enim in* VIII. *uetustißimis exemplaribus scriptum esse uideo. Florentinorum tamen lectionem non improbo: etsi eam in libris manuscriptis ipse quidem nondum inueni.*

Libro 5. Epistola 2.

MVTIA] Po*mpei magni uxore, Scæuolæ filia, quam postea dimissam, quòd adulterium cum Cæsare commisisset,* M. *Scaurus Syllæ priuignus in matrimonium duxit. Pedianus 69. Suetonius 14.*

Eadem Epistola.

TE *audisse credo*] *Ita legitur in octo uetustis codicibus. hoc autem ideo dicimus, nequis credat ex ingenio sic esse locum emendatum, propterea quòd alij in duobus, quos ipsi habuerint, uetustis libris aliter legi dixerint.*

Epistola eadem.

IN ALIQVO *magistratu*] *Vetustiores codices habent, in animo: ex quo legendum esse, minimo, existimat* Vbaldinus Bandinellus: *quam & nos ueram huius loci lectionem esse credimus. more enim suo contrarijs contraria reddidit, cum dixit,* Ego Consul, *qui* Remp. *conseruaram, ea sum affectus iniuria, qua minimo magistratu nemo unquam improbissimus ciuis.*

Libro 5. Epistola 9.

CVN VARDAEIS] *Antea,* Vardacis, *legebatur. nos in libris manuscriptis, lectionem, quam impressimus, inuenimus, neq; de ea dubitandum quicquam censuimus, cum à* Plinio Vardæos *inter* Dalmatiæ *populos, in qua* Vatinius *bellum gerebat, numeratos uideremus.*

Libro 5. Epistola 12.

IGNOTIS *nota faciebant*] *Ignotis pro ijs, qui non nouerant, actiuè posuit, ut etiam* Liuius *lib.* III. *notos gratia eorum, turbam indignitas rei uirgini conciliat. &* Curtius: Ignoti *iumenta agebant.* Plautus *autem in* Pseudolo, Noui: *notis prædicas. notis, dixit, id est ijs qui nouerant. itemq;* Cicero *in oratione pro* M. Cælio.

Lib. 5. Epistola 13.

ITAQVE *hoc etiam*] Atq; *hoc etiam, legendum putat* Hieronymus Ferrarius, *sensu omnino meliore tamen nihil immutandum duxi, cum libri omnes manuscripti cum impressis consentiant.*

Libro 5. Epistola 14.

QVAM *à me discesseras*] *Vetustos codices, quibus ego nunc multis ad harum epistolarū emendationē utor, ita, ut impreßimus, habere uidi. itaq; aliorū lectionem non sequor.*

Libro 5. Epistola 19.

M. CICERO RVFO S. D.] *Aut mendosus est huius, & sequentis epistolæ titulus, & pro* Rufo, *legendum,* Mescinio: *aut* Rufus *Mescinio cognomen fuit. Mescinius quidem hic sit, necesse est: cuius fratrem fuisse* M. Mindium, *scribit lib.* XIII. *quem epistola sequenti ad eundem hunc* Rufum *scribens fratrem eius esse dicit.*

Eadem Epistola.

QVARE *tu*] *Ita in omnibus impreßis: sed in omnibus manuscriptis,* Que *tu. docti locum diligentius considerent. ego, hoc adnotare, mei officij esse duxi.*

Libro 5. Epistola penultima.

M. TVLLIVS *scriba meus*] Hic *est* M. Tullius *cognomento Laurea, Ciceronis libertus, qui Academiam uillam uersibus, quos recitat* Plinius *libro* XXXI. *celebrauit.*

Eadem Epistola.

QVAM *scribæ meo*] *Vetusti codices habent, quàm darem. unus tamen est, & is quidem omnium ferè optimus, in quo scriptum sit, quàm tibi. ego ita coniicio, cùm olim in uetere libro scriptum esset, quàm* Tullio, *descriptores fecisse, quàm t. ut una litera, quemadmodum etiam in titulis epistolarum,* Tullij *nomen significaret. quod imperitiores postea tum ignorarent, scripsisse, quàm tibi. ut fortasse ita sit legendum, cui potius id negotij, quàm* Tullio *darem. uoces illæ certè, scribæ meo, uetustis in libris non leguntur.*

Eadem Epistola.

LEGATVM *meum, præfectumq;* Q. Leptam] Induxi

has duas dictiones, Q. Leptam: primùm quòd in antiquo libro non sunt: deinde, quòd Ciceronem, si præfecti nomen ponere uoluisset, legati fuisse omissurum, uerisimile non est. postremò cur nomen ponat, cùm ad Mescinium Quæstorem suum scribat, qui & præfectum, & alios, qui cum Cicerone in Cilicia fuissent, optimè nouerat?

Eadem Epistola.

VT TVA, *quam tu deposueras, Sestius.*] *Hæc est antiquissimi libri lectio, ex qua nihil immutandum, ut Florentini crediderunt. est autem sensus. quam ego pecuniam deposui, Pompeius abstulit: quam tu, Sestius. quod uerò de tua, qua Sestius est usus, solicitus es, propterea quòd adscriptum cuperes, à te iussu meo esse depositam: de hoc (inquit) quòd labores, nihil est: erit enim S. C. erunt tuæ literæ, quæ pecuniam istam Sestio traditam esse testabuntur.*

Eadem Epistola.

IN *pecunia exacta ita efferre*] *Ex uarietate duorum codicum hæc lectio sumpta est. cuius hic est sensus. Prouinciæ rationes Cicero retulerat. id eius Quæstor Rufus se absente fieri noluerat: pecuniæ enim nescio quid à se in prouincia exactum in libro rationũ scribi cupiebat, existimans, nisi id cum reliquis Ciceronis rationibus referretur, eius rei potestatem se deinceps non habiturum: quod ei fuisset inuidiæ, quasi publicam pecuniam uoluisset auertere. itaq; commotus est. Cicero autem non esse ait, cur irascatur: nam licet ipse rationes iam retulerit, Rufo tamen facultatem non adimi de pecunia referendi, quam exegisset. in pecunia, inquit, à te exacta non æquum fuit, ex eo quòd ego meas rationes retulerim, ut ita te efferres, itaq; mecum insolenter, & iracunde ageres: neq; enim, cur id facias, causa ulla est: nisi quid me fallit: sunt enim alij peritiores.*

Epistola

Epiſtola eadem.

EX PROVINCIA *deceſſemus*] *Vetuſti codices omnes, deceßimus, habent. nos unà litera in e commutata deceſſemus pro deceßiſſemus è ſenſu ſcripſimus. alij codicis antiqui lectionem, quæ parua omnino diligentia reſtitui potuit, in ſuum librum coniecerunt.*

Libro 5. Epiſtola ultima.

COMMODA *omnia*] *Melius ita opinor, q̃ cõmunia oĩa: itaq; olim impreßimus, ſecuti libros aliquot manuſcriptos, quorum unũ ſanè perantiquũ* Hieronymus Ferrarius *habet.*

Eadem Epiſtola.

ETENIM *cum eſſet*] *Alij, ut enim, quam lectionem nos non admodum probamus: particulæ enim, ut, quæ reſpondeat, uox non erit. ex codice igitur* Bernardini Maffei, *etenim, emendauimus.*

Libro 6. Epiſtola 6.

QVARE *ad eam ſpem &c.*] *Inconſequens, & obſcura locutio. ex quo uereor, ne corruptè totus hic locus legatur. ac fieri tamen poteſt, ut ita ſcripſerit Cicero, & inciderit in uitium, quod Græci* σολοικοφανὲς *appellant cuius generis nonnulla cum in reliquis eius ſcriptis, tum in libris maximè contra Verrem deprehenduntur: quæ Pedianus adnotauit.*

Libro 6. Epiſtola 7.

MVLTA Deos *uenerati*] *Nihil eſt immutandum, ut alij crediderunt: nam etiam alibi nomen pro aduerbio poſitum eſt, ut, cùm dicitur, multa peccas, & multa egeo. Cicero de nat. Deo. pro Muræna: Topicorum autẽ initio, cum (inquit) mihi, meiſq; multa ſæpe cauiſſes. Gellius lib. 13. cap. 23.*

Eadem Epiſtola.

ELATVM] *Antea, latum: nos caſtigauimus elatum, meliorem, ut opinor, ſenſum ſecuti, quàm qui, latum, ſcribunt.*

nostram autem lectionem accepimus ex libro manuscripto Bernardini Maffei, *nobilissimi adolescentis, qui in studijs liberalium disciplinarum summa sua cum laude uersatur.*

Libro 6. Epistola 10.

RECVPERES] *Antea, receperis: nos, recuperes, aliquot iam annis emendauimus, & impressimus. codex uetustius scriptum habet, reciperes, & in alijs etiam exemplaribus, i, literam pro, u, sæpissime reperias.*

Libro 6. Epistola XIX.

SIMVL *accepi*] *Vetustorum librorũ hæc est lectio: cuius etiam* Florentini *meminerunt. sed quoniam sæpe etiam libros manuscriptos esse corruptos intelligebant, neq; de dictione, simul, præter codicum autoritatem quicquam habebant, quod sequerentur: uulgatam lectionem immutare non sunt ausi. nos nõ dubitamus, quin rectè, simul, pro simul ac, in exemplaribus antiquis scriptum sit. cuius uocis ex ijs, qui soluta oratione scripserunt, exempla non afferam: (nam siquis erit, qui locum ubiq; deprauatum esse contendat, & pro simul uel simul ac, uel simul atq;, legendum dicat: quibus argumentis contrà pugnabimus?) sed è poëtis, in quibus eam uocem in aliam mutari carminis ratio non patitur. dixit igitur* Virgilius *libro* Georg. IIII. Taygete *simul os terris ostendit honestum* Pleias: & Lucretius *libro* I. *Cui simul infula uirgineos circundata comptus*, Ex *utraq; pari malarum parte profusa est: &* Horatius *epistola* x. *libri* I. Viuo, & regno, *simul ista reliqui.* Quibus *in locis, simul, dictum esse pro, simulac, licet animaduertere.*

Libro 6. Epistola 20.

NVMERVM *regionũ*] Aliquot *iã annis ita impressimus, cum ex antiquissimis exemplaribus hæc lectio sumpta esset.* Q*uam tamẽ* Florẽtini *nõ receperũt, credo quòd in suo codi-*

ce

te scriptum uidebant, regiorum: cuius uocis quæ poßit esse sententia, nõ intelligo. de muneribus autem regionum, id est de ludis regionatim urbe tota edendis, Suetonius in Cæsare.

Eadem Epistola.

IN QVO *sit spes*] *Non uideo, cur quicquam mutari debeat, ut Florentini uoluerunt: cùm & ita legatur in codicibus uetustißimis, & sensus meo iudicio sit apprimè commodus: nam cum dixisset, quod eo labore assequi uis, nullo modo assequere: intulit, aliquid uidebimus in quo sit spes, id est quod nos assecuturos sperare poßimus.*

Libro 7. Epistola 1.

PATEFECISTI *Seianum*] *Cùm loquatur de ludis, non displicet uetusti codicis lectio, in quo pro, Seianum scriptum est, scenam. sensus erit: non puto te nostros ludos desiderasse, cum ex cubiculo tuo Stabianum prospiceres, quod tibi scenam referre, & tanquàm scenæ conspectus delectare te posset.* Eadem Epistola.

P. METIVS] *Hic est P. Metius cognomẽto Tarpa, qui ea, quæ in scena recitanda erant, prius iudicabat. eius meminit Horatius in epi. de arte Poëtica, & Sat. x. lib. 1.*

Eadem Epistola.

HOMINI *politico*] *Vetustos codices, in quibus ita legatur, habet Ioannes Scala, habet Hieronymus Ferrarius, habet Bernardinus Maffeus, habet Paulus Botus, habent alij, quos nõ necesse est cõmemorare. itaq; nihil muto. alij in suo libro imprimi uoluerũt, homini polito, affirmantes in oĩbus uetustis codicibus ita legi.* Epistola eadem.

FRVCTVM *ullum laboris expecto*] *Veteres omnes libri pro, expecto, habent ex his peto. Florentini legunt, ex his expecto. mihi nostra lectio magis probatur, ut quæ à ueteri scriptura minus recedat: nam & exspecto, & exscribo,*

& exsupero, & alia huiusmodi cum, s, litera ueteres scribebant, ut ex antiquis monumentis licet cognoscere. uide Quintilianum lib. 1.

Libro 7. Epistola 2.

DE BVRSA] Hic est T. Plancus Bursa, frater L. Planci, ad quē sunt epistolæ lib. x. accusatus est ambitus, & condemnatus à Cicerone, cui antea Tribunus pl. in causa Milonis aduersatus fuerat, & in cōcionibus magnā inuidiam concitarat. postea rerū potitus Cæsar eum, et omnes lege Pompeia damnatos restituit. Dion, Pedianus, & alij: in his autem epistolis lib. 9. epistola 10. & libro 12. epistola 18.

Libro 7. Epistola 3.

OPTAREM, multæ causæ] Sic antea. nos ex libris manuscriptis uocem, causæ, sustulimus, ut purior & elegantior sit lectio.

Eadem Epistola.

ME VOLVISSE etiam reliquis omnibus: postquam non potuerim, mihi ipsi finem fecisse belli] Hic locus antea in omnibus impressis perperam distinctus sensum peruertebat.

Libro 7. Epistola 5.

M. FVRIVM] Variè legitur in libris manuscriptis. Florentini, M. Orfium, impresserunt, arbitrati eum esse, de quo in epistola x i. libri i i. ad Q. fratrem. quod mihi secus uidetur. ex hac enim epistola, qua Trebatium cōmendat, eum ante Trebatium iuisse ad Cæsarem manifestum est. cùm autem ad Q. Fratrem scribit, dicit se eas literas M. Orfio dedisse, cum iam Trebatius in exercitu Cæsaris esset: quod in iisdem literis postea significat, cum inquit, Trebatium ut ualde ames, uehementer te rogo.

Eadem Epistola.

LEPTAE legatum] Crederem legendum esse, leg. i i i.

legatum,

legatum, id est, legionis tertiæ legatum. fortè enim librarius scripserat. leg. t.^æ pro legionis tertiæ: quod deinde is, qui legebat, cum non intelligeret, ex duabus dictionibus unam fecit, & scripsit, Leptæ.

Eadem Epistola.

QVOD *familiam ducit*] *Quod caput est, quod in eo summum est: ut referatur non ad* Trebatium, *sed ad id quod dicit, in iure ciuili singularis memoria, summa scientia. cùm enim* Trebatium *à multis rebus laudasset: memoriam, & scientiam in iure ciuili, cæterarum laudum, quibus* Trebatius *abundaret, quasi familiã dixit ducere: tralatione sumpta à rectoribus familiarum, quos domestici omnes ueluti duces sequuntur.*

Epistola eadem.

PVTIDIVSCVLI] *Paulò, quàm satis est, diligentiores. excusat enim se, quòd in* Trebatio *commendando plura uerba consumpserit, quàm* Cæsaris *humanitas patiatur. putidum autem appellat* Cicero, *in quo nimia diligentia reprehendi posit, ut de* Oratore *lib.* III. *nolo exprimi putidius, nolo obscurari diligentius. & de off. lib.* I. *literæ neque expressæ, neque oppressæ, ne aut obscurum esset, aut nimis putidum. legitur autem in nonnullis manuscriptis libris, blandiusculi: sed in antiquioribus, quos secuti sumus, putidiusculi.*

Libro 7. Epistola 9.

PROPTER *eius occupatiões nihil sum ausus scribere*] *In duobus uetustissimis codicibus non est uox illa occupationes: sed eius loco spatij aliquantum est relictum. ex quo credimus, à recentioribus, quorum imperitia deprauati leguntur ueterum scriptorum libri, uocem, occupationes, esse repositam. nos, quid ea dictio, quam in exscribendo librarius*

omisit,

omisit, significare potuerit, assequi coniectura non possumus. Græcam quidem uocem deesse crediderim. id enim ueri similius est, quàm Latinam: ut etiã alibi cognoscitur in ipsius Ciceronis scriptis, ubi Græcum desideratur exscriptorum inscitia, qui cum id legere non possent, omittebant, relicto spatio, ut ab alijs aliquando reponeretur.

Libro 7. Epistola 10.

AVT CONSOLANDO, *aut cõsilio, aut re iuuero*] *Senarius integer è* Terentij Heautontimorumeno *translatus in hunc locum. sic enim in ea fabula, actu* 1. *scena* 1. *cum Mitione loquens* Chremes *inducitur: istuc, quicquid est, fac me, ut sciam:* Ne retice: *ne uerere: crede inquam mihi:* Aut *consolando, aut consilio, aut re iuuero.* Terentius *porrò, ut opinor, à* Plauto *paucis immutatis accepit. apud quem in* Pseudolo, *actu primo, ita loquitur* Pseudolus *seruus:* Fac *me certum, quid tibi sit:* Iuuabo *aut re, aut opera, aut consilio bono.*

Libro 7. Epistola 11.

OMNIBVS, *unde petitur*] Debitoribus. *ita etiã de oratore libro* 1. *homo ex disertorum numero postulabat, ut illi, unde peteretur, uetus atq; usitata exceptio daretur, cuius pecuniæ dies fuisset. apud iurisconsultos frequens est locutio.*

Libro 7. Epistola 12.

FIDVCIAE, INTER *bonos bene agier? quis*] *Ita legitur in libro manuscripto. & sanè crediderim, non aliter hunc locum esse scribendum. etsi priorem lectionem conseruarim. uoces enim illæ,* VT, & OPORTET, *quæ sunt in impreßis, additæ sunt ab imperito, qui locutionem parum integram crederet: cum alibi à Cicerone iureconsultorum formulas sine uerbo citari non animaduertisset, ut de offic. lib.* III. *In fiducia, (inquit) inter bonos bene agier? codices*

enim

enim uetusti non habent, V T. *& ibidem paulò pòst. cùm dicitur, inter bonos bene agier, quicquam agi dolosè, aut malitiosè potest? in* Topicis *etiam: ubi eadem hæc usurpantur uerba. manuscripti codices ab impressa lectione dissentientes, nostram sententiam confirmant, quam etiam* Romæ *doctißimis hominibus probaui.*

Libro 7. Epistola 13.

TREVIROS *uites censeo: audio capitales esse:*] Vt *unicuiq; quod suum est, tribuamus,* Petri Bembi, *hominis & dignitate, & omnium uirtutũ cognitione clarißimi, epistolam, qua huius loci sententiã diligentißimè, & ornatißimè exposuit, adscribemus. non enim eos imitari placet, qui ex aliena industria sibi laudem aucupantes, quæ ab alijs didicerunt, edunt pro suis.*

Petrus Bembus Bernardino Sandro S. Quod hodie *mane quærenti tibi à me de illis Ciceronis ad Trebatium uerbis: Treuiros uites, censeo: audio capitales esse: mallem, auro, argento, ære essent: respondi, iocum esse, & multiplicem, & festiuum: qui quidem iocus in antiquis, & numis, et scriptoribus deprehenderetur: itaq;, quoniam eramus in uia, ut neque libros, neque numos haberemus, reieci te in alium diem: id, ne te diutius torqueat, est eiusmodi: ut ioci causa: quod quidem* Cicero *ad illum scribens more suo ferè semper facit: &* Treuiri, *& capitales in ambigui genere sint posita. nam cum uideatur monere illum, ut uitet* Treuiros Galliæ *populos, qui capitales, bellicosiq; sint: ludit cum in Treuirorum, tum in capitalium uerbo. erat enim* Romæ *magistratus,* Triumuiri *capitales: qui etiam* Treuiri *dicebantur. sed quoniam hoc ipsum* Triumuirum *nomen iterum in ambiguo poni poterat, cùm essent etiã apud* Romanos Triumuiri *pecuniæ cudendæ: quos ita inscribebant:* A. A. A. F F. *hoc*

est, Auro, Argento, Aere Flando Feriundo: iocatur iterum in hoc uerbo, luditq; Cicero, ut mihi quidem uidetur, bellissime, addens, mallem Treuiros istos esse pecuniosos, quàm bellicosos: ut Cæsare eos uincente, tu ditescerés. itaq; infert, mallem esse Treuiros auro, argento, ære: quàm scilicet capitales. Triumuiros autem etiam Treuiros solitos dici, Liuius satis locuplex esse testis potest: cuius sunt hæc in lib. quartæ decadis x. *Colonia Grauiscæ eo anno deducta est in agrum Etruscum de Tarquiniensibus quondam captum. quina iugera agri data. Treuiri deduxerunt C. Calphurnius Piso, P. Claudius Pulcher, C. Terẽtius Hister. Quòd uerò Triumuiri pecuniæ sic, ut dixi, inscriberentur: est apud me numus æreus perantiquus ita scriptus* C. PLOTIVS IIIVIR A. A. A. FF. *sunt & alij numi aliorum nominum, eiusdem tamen tituli: quos inspicies, cũ uoles. Hæc ad te scripsi, cum domum redijssem, & numos, ac librum sumpsissem amore tui admonitus. Vale. Prid. Idus Iun.* M. D. XXXIII.

Libro 7. Epistola 16.

NON NIMIS φιλοθέωρον] *Aliter antea in omnibus impreßis. nos, ut in nostro libro legitur, emendauimus, & impreßimus septimum abhinc annum. iocans enim ut solet, dicit se Trebatium non reprehendere, quòd non nimis spectandi cupidus fuerit, id est, quòd in Britanniam profectus non sit, ut essedarios spectaret. tacitè autem ut ignauum, & pusilli animi subaccusat, qui Cæsarem in Britaniam sequi ad bellum noluerit.*

Eadem Epistola.

RESPONDERE] *Negãt, inquit, esse qui percunctentur: cum homines te iureconsultum imperitum existiment. iocatur enim in uerbo respondere: quasi dicat: negant te habere, cui respondeas, cum s. nemo te consulat.*

Libro 7. Epistola 18.

GRAECULAM *tibi misi cautionem Chirographi mei*] Puto sensum esse. commendaui te Cæsari literis Græcè scriptis.

Eadem Epistola.

QVAM *hæc scribere.*] Suspicor mendum subesse. mihi enim perobscurus est sensus.& ut liberè dicam quod sentio, legendum crederem, quàm exscribere, nulla propemodum mutatione facta. deprauationis enim origo, ut opinor, ea fuit.describendis libris sæpe duos præficimus, qui legat, & qui de legente excipiat,ut scilicet celerius,& certius id muneris conficiatur. cum autem is,qui legeret, protulisset,exscribere,credidit scriptor,exscribere, dictum esse: itaq; fecit in libro.alius deinde errorem,quem per imprudentiam com missum debuit tollere,temeritate auxit,una dictione in duas diuisas, priori duabus literis, quas falsò desiderari credidit, adscriptis,h,& a,ut legeretur,hæc, sensu fortasse commodo, sed, ut dixi, mihi perobscuro. quòd si legatur, exscribere, hoc dicet. uideo te parum ditescere, cui charta desit, in qua tuas formulas,aut aliud quidpiam exscribas. ea enim si suppeditaret, nunquam profectò ad nos in palimpsesto. infert enim an hoc significas, nihil fieri, frigere te, ne chartam quidem tibi suppeditare? dixit autem, quod delere malueris,quàm exscribere, per iocum significans, non habuisse Trebatium in quo exscriberet id, quod delerat. itaq; se mirari quid fuerit in illa chartula,quasi molestè ferat id periisse:chartæ enim inopiam ostendi, cum scribat in palimpsesto. idem error in III. epistolam VIII. libri ad Atticum irrepserat:ubi enim antea legebatur fasces laureatos hæc ferre ex Italia, nemo non uidet legendum esse, exferre, ut ex uetustis codicibus Florentini reposuerunt.

Eadem Epistola.

M. AEMILII *Philemonis*] *Cùm in libris manuscriptis uariè legeretur: (quidam enim Meuilij, quidam Metilli habent) ausus sum emendare M. Aemilij: procul enim dubio libertus fuit adoptatus in Romanam familiam, ut alij multi. cùm autem Metriliorum mentionem nondum inuenerim: & codicum uetustorum uarietate, in quibus ueræ lectionis quasi quædã uestigia cernuntur: & Pediani uerbis, qui eiusdẽ (ut opinor) liberti meminit, adductus sum, ut, M. Aemilij, corrigerem. libet autẽ ipsius Pediani locũ recitare, ut studiosis quærendi labor absit. is igitur ita in argumento orationis pro Milone. Munatius Plancus Tribunus pl. produxerat in concionem M. Aemilium Philemonẽ, notum hominem, libertum M. Lepidi. ita tamen hoc sentimus, ut afferentibus alijs meliora, perlibenter de nostra sententia discessuri simus.*

Libro 7. Epistola 20.

DOCTOREM *tamen, lumenq; desiderant*] Omnino in *omnibus libris manuscriptis, pro lumenq;, legitur, unumq;. ego tamen libentius legerim, usumq;, id est exercitationemq;, ut dicat idem, quod suprà, nullam artem literis sine interprete, & sine aliqua exercitatione percipi posse.*

Libro 7. Epistola 21.

RVFIO *mediusfidius tuus*] *Tuus, inquit, quòd eiusdem esset gentis: Rufio enim Trebatiorũ cognomen fuit. id ex lapide, qui Romæ est in porta Latina: sic enim in eo scriptum legitur.* C. VIBIVS C. F. MACER, C. TREBATIVS RVFIO FACIVND. CVRAVERVNT.

Eadem Epistola.

HABET *lucum*] *Sunt, qui, lucum, ideo male legi credant, quòd neque luci capax esset priuata domus, & luci, qui sacri essent, non sine scelere iucidi possent. nos existimamus,*

lucum, non intra parietes, sed ante ædes Trebatij *fuisse: neq; Ciceronem impiè consuluisse, qui eum à* Trebatio *cædi uellet: quomodo enim rectè, & sine piaculo id fieri poßit, docet* M. Cato *in primo de* Re *rustica.*

Libro 7. Epistola 24.

MANEAT Damasippus *in sententia*] Vt *emat, quemadmodum dixit, quæ mihi non placuerint. est autem is, de quo* Horatius *Satyra* III. *libri* II. Insanit *ueteres statuas* Damasippus *emendo.*

Libro 7. Epistola 25.

CAPIVS (opinor) *olim,* Non *omnibus dormio*] Aliàs *ita emendauimus, cum libri omnes non modo impreßi, sed etiam manuscripti hoc in loco mendosi legerentur: quidam enim* Citius, *quidam* Cepio, *alij aliter habebant. nos ex* Festo Pompeio *locum restituimus, qui adagium,* Non *omnibus dormio, natum esse à* Capio *quodam scribit, qui* Parencho *diceretur, quod simularet dormientem, ut impunius uxor eius mœcharetur.*

Eadem Epistola.

RESPONDI, *nullo modo me facere posse, cum uellem.*] Elegantior *lectio, quàm quæ antea in impreßis libris erat. hanc lectionem etiam* Florentini *in suo libro scripserunt: sed, quomodo eam interpunctis distinxere, non eo sensu, quo nos, uidentur accepisse.*

Libro 7. Epistola 26.

VEREOR, *ne in Catonem, Cato in nos*] Hanc *lectionem cùm alij uetusti codices habēt, tum is, qui est apud* Bernardinum Maffeum. *sensus est. uereor, ne nos scribamus in* Catonem, *& eum nostris scriptis laudemus:* Cato *autem laudatus exitio nobis sit,* Cæsare *nos, quòd ipsius inimicum laudemus, male mulctante: quasi dicat, uereor, ne Catonem*

extollamus, ipsi autem deprimamur. & dixit, in Catonem, (subaudi scribere) idest in Catonis laudem, ut de oratore libro II. & de natura Deorum libro I.

Libro 7. Epistola 28.

GALLO S. D.] *Florentini, & alij credunt hunc esse M. Fabium Gallum, qui de coniuratione Catilinæ, quæ ab Allobrogibus acceperat, ad Ciceronem detulit. sed est amicißimus meus, uir sanè his literis, quæ humaniores appellantur, instructus, sed maximarum doctrinarum cognitione præstantior, qui hunc potius existimet esse P. Sestium, pro quo extat oratio, cui cognomen fuerit Gallo: fuisse enim hoc Sestiæ gentis cognomen. intelligitur ex oratione pro Milone, ubi ita scribit: Sacrarium, quod est in fundo T. Sestij Galli. Tribunatum autem plebis & petiisse Sestium Ciceronis restituendi causa, & pro eius salute geßisse, ex ipsius Ciceronis scriptis notißimum est. quod item de M. Fabio dici non potest: neque enim is, quo tempore Cicero exulauit, Tribunus fuit: ne alijs quidem temporibus, quod sciri poßit. nam quod infrà dixit, si falsa fuerunt, quæ tu ad me detulisti: significat ea, quæ Sestius C. Antonij Consulis Quæstor ad Ciceronem Consulem de ipso Antonio Consule suo detulit: sic enim in oratione pro eodem Sestio habita. Quæstor C. Antonij collegæ mei fuit sorte, sed societate consiliorum meus. impedior nonnullius officij, ut ego interpretor, religione, quo minus exponam, quanta ad me detulerit. Hæ rationes faciunt, ut amicißimi hominis sententiæ libenter acquiescam.*

Libro 7. Epistola 29.

NON *solum suis erga me*] *Has uoces uetustis in libris alij dixerunt se non inuenisse. nos inuenimus in codice Bernardini Maffei, Hieronymi Ferraij, Ioannis Scalæ.*

Libro

Libro 7. Epistola 31.

SALVIS *rebus*] Potius, Rep. *nondum afflicta, quàm, ut quidam uolunt, sine bonorum imminutione. sic enim dixit etiam ad Sulpitium epistola* 1. *libri* IIII. *Vtinam Serui saluis rebus colloqui potuissemus inter nos.*

Libro 7. Epistola ultima.

PENNIGERO, *non armigero in corpore*] *non dubum est intelligi de auibus*, *Quas* Philoctetes *configebat tardus celeres, stans uolantes.* Florentini *tamen in suo libro, pinnigero, legi maluerunt, contra Quintiliani sententiam, qui pinnas de auibus dici non uult.*

Eadem Epistola.

ILLIS *interioribus literis meis, quibus sæpe uerecundiorem me in loquendo facit*] Iandiu *suspicatus sum hunc locum esse deprauatum: neque enim si ita legatur, sensus elici bonus poßit.* Hieronymus *autem* Ferrarius Corrigiensis, *qui quidem* Ciceronis *scripta, quantum intelligi possunt, & intelligit, & scriptis ipse suis mirifice exprimit, arbitratur esse legendum, illis interioribus literus, cis, quibus sæpè uerecundiorem me in loquendo facis. cuius sententiæ nos facile acquiescimus: ita enim & aptus colligetur sensus, & erit locutio sanequam elegans, qua in suis scriptis ita frequenter* Cicero *est usus, ut eius exempla huc afferre putidū propè sit.*

Libro 8. Epistola 4.

LENTVLI *Cruris*] Hic *est, opinor,* L. Lentulus Cruscellus, *qui anno sequenti* Cos. *fuit cum* M. Marcello. *puto autem illum &* Cruris, *&* Cruscelli *cognomine indifferenter appellari solitum.*

Ibidem.

NOSTRI *equites*] *Cùm in libro manuscripto legeretur, equ. facile in eam opinionem descendi, ut, equites, legen-*

dum esse existimarem. nostri autem, inquit, quòd erat ipse ex ordine equestri, ut ex oratione qua cum Cicero defendit, cognoscitur.

Ibidem.

RATIONE, & insidijs usus uideretur in euitandis eorum consilijs] forte melius, ratione, & consilio usus uideretur in euitandis eorum insidijs.

Ibidem.

LAELIOS] Forte Lollios, qui Cæsaris amici fuerunt, quemadmodum Antonij: nam Lælij Pompeiani. qua in opinione magis sum confirmatus, postquam in epistola III. libri V. ubi, Lælium, impressum erat, uetustissimos codices, Lollium, habere uidi. Ibidem.

MEA porrò comitia quem euentum sint habitura] Sic antea in omnibus impressis. nos uocem, comitia, sustulimus: quæ subintelligitur, ut etiam cum dixit, Prætorijs moræ quædam inciderunt.

Libro 8. Epistola V.

QVODAM silice iam omnia] Codex uetustus Ioannis Scalæ sic habet, quodam omnia in Sicilia: Bernardini Maffei, Quodam uictilicra omnia: Qui est in Medicea bibliotheca, Quodam incilicia omnia. uulgata lectio non est in libris manuscriptis. uidendum an ita legi possit, Quodam incili iam omnia.

Libro 8. Epistola 6.

CONFECTA, omnia fœda, & inhonesta sunt] Hoc in loco uetusti codices inter se discrepant. nos eum, quem habet Ioannes Scala, ut minus deprauatum secuti sumus: sic enim in eo legitur: confecta omnia fœda, & inhonesta sunt. ex quo adducti sumus, ut, una litera immutata, legeremus: confecta, omnia fæda, & inhonesta sunt.

Eadem

Eadem Epistola.

TABERNARIIS] *Aquarum ius penes Aediles, & Censores erat. itaque cùm tabernarij publicas aquas in suum usum deducerent, Caelius, qui tunc temporis Aedilitatem gerebat, ea de re cum tabernarijs & aquarijs pugnauit: concionem etiam de aquis scripsit, cuius meminit* Frontinus *libro* II. *de aquae ductibus.*

Libro 8. *Epistola* 7.

PAVLA *Valeria*] *Alij, an haec* Bruto *nupserit, dubitare uidentur, propterea quòd libro* XI. *Pollam* Bruti *uxorem fuisse perspiciant. ego nupsisse existimo, & eam ipsam esse, quae libro* XI. *appellatur* Polla: *ut, quemadmodum ab aula olla, sic à* Paula Polla *dicta sit.*

Eadem Epistola.

NONDVM *retulerat*] *Si ita legatur, subintelligi poterit, dotem. sed mihi non displicet amicißimi mei coniectura, qui ita legendum putat, mundum retulerat. mundus autem muliebris qui sit, exponit* Liuius *lib.* XXXIIII. *munditiae (inquit) ornatus; & cultus, foeminarum insignia sunt. hunc mundum muliebrem appellarunt, maiores nostri.*

Libro 8. *Epistola* 8.

M. TVCCIVM *accusatorem suum &c.*] Huius loci sensum, *& si obscurißimus est, tamen declarare conabimur.* Reorum *causae ordine agebantur: nam quae tempore prior fuerat, eius prior item locus erat. excipiebantur tamen eae causae, quae cum causis iam iudicatis coniunctionem aliquam habebant, ut earum quasi appendices quaedam uiderentur: eiusmodi enim causis, etiam si post multas alias delatae essent, tamen primus locus erat constitutus. itaque in oratione pro* Cluentio, Fabritium *(inquit) reum statim fecit: utq; ei locus primus constitueretur, propter causae coniunctionẽ im-*

petrauit. propterea causæ coniunctionem, inquit, quòd Fa*britij causa eadem erat, quæ Scamandri, qui antea cõdemnatus erat. & infrà in eadem oratione: apud eosdẽ iudices reus est factus* Oppianicus, *cum is duobus præiudicijs iam damnatus esset. ab ijsdẽ autem iudicibus locus ei primus est cõstitutus.* Hoc ideo *factũ est, quòd* Oppianici *causa coniunctionem habebat cum* Fabritij, & Scamandri *causa, quos iudices iam damnauerant.* Excipiebantur *etiam causæ de ui, quæ primo loco agebantur, omißis alijs causis, quæ tempore priores fuerant. sic* Milonis *causa, quòd erat de ui, extra ordinem est acta. sic* M. Cælius, *cum* Atratini *patrem de ambitu reum fecisset, de ui postea accusatus, causam ipse prior dicere coactus est. sic etiam* C. Sempronius *cum à* M. Tuccio *esset accusatus, & causam suam eo anno nollet agi (forte quòd ex ijs, qui tunc iudices erant, aliquos se habere inimicos intelligeret) accusauit accusatorem suum lege* Plotia *de ui, eo consilio, ut, interposita extraordinaria causa, tempus tereretur, & suæ causæ iudicium, cum eius agendæ spatium non esset, in annum sequentem necessariò reijceretur.* Extraordinarius *autem reus is dicebatur, cuius causa non ordine, ut aliæ causæ, sed primo loco semper ageretur: & inde extraordinaria causa, quæ statim ante omnes causas ageretur, ut cum erat de ui, uel coniunctionem habebat cum aliqua causa antea iudicata.*

Eadem Epistola.

LATERENSIS *leges ignorans, pronuntiauit quòd singuli ordines iudicassent*] *Cùm ex tribus ordinibus, qui res iudicabant, duo Seruilium absoluissent, unus condemnasset, uniuersorum autem iudicum æquo numero sententiæ fuissent,* Laterensis, *qui ordines, non sententias respiceret, absolutum credidit, seq; eum in tabulas dixit absolutum relatu-*

rum.

rum. postea cum in lege reperisset, non ex ordinum numero, sed è iudicum maiori parte uel absoluendos, uel condemnandos esse reos: non retulit, ut dixerat, in tabulas absolutum, ordinum iudicia perscripsit. fusius autem explicabimus, proptereà quòd obscurior est sensus, ita ut cum pauci uiderint, nemo certè ostenderit: non enim, in quo Laterensis Prætor *deceptus sit, animaduerterunt. quod nos pluribus uerbis, ut etiam tardiores intelligant, ostendemus.* Iudicia *penes treis ordines erant: qui quidē tres ordines ex senatoribus, equitibus,* Tribunis *ærarijs constabant: fieri autē poterat, ut quem duo ordines absoluissent, unus condemnasset, is tamen non absolutus, sed condemnatus iudicaretur, hoc modo.* Eunt in *consilium senatores* x x v i. *equites* x x v. *Tribuni ærarij,* x x i i i i. *ex senatoribus absoluunt reum,* x i i i i. *condemnant,* x i i. *ex equitibus absoluunt,* x i i i. *condemnant* x i i. *ex Tribunis ærarijs absoluunt,* i i i i. *condemnant,* x x. *si ex ordinum numero iudicaretur reus, absolutum appareret, quippe cum ex tribus ordinibus absoluerint duo, senatorius, & equester. cum autem lex, quod iudicum maior pars iudicarit, id ius ratum esse uelit: condemnatum reum, nemo est, quin uideat, cum sententias graues habuerit* x l-i i i i. *absolutorias* x x x i. *Prætor autem* Laterensis *cum ex more pronuntiare deberet, quot sententijs absolutus, quot esset condemnatus reus: leges ignorans, de numero iudicum nihil, de ordinibus, quid singuli iudicassent, pronuntiauit, ac se in tabulas absolutum dixit relaturum. postea cum lege perspecta, erratum intelligeret: dubius animi, quid ageret: quòd neque contra legem, neque contra id, quod pronuntiarat, uellet facere: neque absolutum, neque damnatum retulit: tantum ordinum iudicia perscripsit. ex quo paulò pòst infert Cælius: sic nunc neque absolutus, neq;*

 damna

damnatus Seruilius, de repetundis saucius Pilio *tradetur.*

Epistola eadem.

A' QVODAM *suo emissario*] Florentini *in uetusto codice legi dixerunt, à quodam suo rustetio. uerdm lectionem esse puto, à quodam suorum* S. Tetio, *quam excogitauit amicißimus meus, homo ita omni laude cumulatus, ut ego ei quàm paucißimos comparem, neminem certè anteponam.* Tetios *autem & libertos, & amicos* Claudiorum *fuisse, è qua gente erat* Appius, *ostendit* Asconius, *ubi in oratione pro* Milone *locum illum exponit:*Hæc *insidiata* Pompeio *est. quanquam ibi tantum de* Damione Clodij *liberto loquitur. sed* Damionem Tetiæ *gentis fuisse, ostenditur ad* Atticũ 56. *itaque hic* Cælius *de* Appio *loquens; accusatus, inquit, est à quodam suorum* Sexto Tetio: *nam cùm,* Sextus, *antiqui significare uolebant, uel* Sex. *scribebant, uel* S.

Epistola eadem.

L. IVLIVS L. F. POM. Annalis] Ex XXXV. *tribubus, aliquam (ut inquit* Pedianus*) necesse erat, cuiuscunq; esset ordinis, ciuis* Romanus *obtineret. is autem ostendebatur à prænomine suo, à nomine (nomine autem familia significatur) à patris prænomine, à tribu, à cognomine, ut* Philippica IX. *Ser. Sulpitius* Q. F. Lemonia *Rufus.* Lemonia *enim tribus est ablatiui casus, ut sit, ex* Lemonia, *ut inquit* Asconius. *in lapidibus autem antiquis ferè semper, in libris aliquando prioribus tantummodo literis significari tribus animaduertas, ut in hoc* S.C. *ubi enim legitur,* Pom. *sciendum est,* Pontinam *intelligi (nam &* Pontina, *&* Pomptina *in lapidibus antiquis, & uetustis libris scriptum est) ubi* Pop. Popiliam: *ubi* Pup. Pupiniam: *ubi* An. Aniensem: *quod cum antea non esset exploratum, alij pro* An. Capito, *duabus uocibus coniunctis legebãt* Ancapito: Bernardinus *autem*

tem

tem Rutilius, *qui nuper* Venetijs *obijt, in suis adnotationibus credidit, antiquas notas fuisse, quæ significarent,* Atteij *nepos. in quo quàm deceptus sit, non attinet dicere. si enim ab auo ostendendus aliquis erat, non ab eius nomine, sed à prænomine ostendebatur.* Florentini *autem in calce operis, ubi corrigunt impressorum errata: locum, qui rectè habebat, deprauarunt: cum enim legeretur,* An.Capito: *legendum potius crediderunt,* A.N.Capito.*quos alij postea imitati, in eundem errorem inciderunt,* Aniensem *tribum non agnoscentes, quæ duabus modo literis, ut iam dixi, scripta fuerat. quæ me ratio mouit, ut ubi,* Puphirrus, *una tantum uoce antea legebatur, duabus in nostro libro scriberem,* Pup. Hirrus, *idest,* Pupinia Hirrus: *tribus enim ante cognomen ponebatur, ut etiam alibi licet uidere. quoniam autem hanc tribuum cognitionem non ita facilem esse perspicimus (nam &* Volaterranus, *&* Alexander, *qui dies* Geniales *scripsit, & alij, quos non necesse est commemorare, parum uidentur in suis libris earum numerum, & nomina tenuisse) studiosis non fore prorsus inutile, aut iniucundum arbitramur, si quæ in hanc rationem dispersa in ueterum monumentis leguntur, coacta huc afferamus.* Fuerunt *igitur* Romanæ *tribus* XXXV. *quarum nomina infrà scripsimus, & scriptores aliquot, qui de ijs meminerunt, apposuimus, ut inde facilior earum, ac certior unicuiq; cognitio sit.*

Aemilia, de qua Cicero *ad* Atticum 30: *Liuius lib.* XXXVIII. *Antiq.* LXXV.

Aniensis, Cicero *pro* Plancio, *Liuius lib.* X. *familiarium epistolarum: Antiq.* CLXXV. *&* CXC.

Cornelia, Liuius lib. XXXVIII. *Antiq.* CLI.

Claudia, Liuius *lib.* II. Virgilius *libro* VII. Dionysius *Halic.* V. *Antiq.* LXXV. *&* CXIIII.

Collina, Varro lib. III. de Lingua Lat. Plinius lib. XVIII. cap. III. Sex. Pompeius, Antiq. XXVII.

Crustumina, siue Clustumina, nam in antiquis & lapidibus, & libris sæpissime per l, scripta legitur. Cicero pro Plancio, & pro Balbo, Antiq. CXXXIII.

Esquilina, Varro lib. III. de Lingua Lat. Plin. lib. XVIII. Cap. III. Sex. Pompeius in litera V.

Falerina, Liuius lib. IX. Antiq. CXX.

Fabia, Horatius epistola VI. libri I. Suetonius in Augusto. Antiq. LXI. & CCCXLIII.

Galeria, Liuius lib. XXVII. Plinius libro VII. cap. XLIX. Antiq. LXXXIX. & CXLII.

Lemonia, Cicero pro Plancio, & Philippica IX. Sex. Pompeius, Antiq. LXCI. & CLI.

Metia, Cicero ad Atticum lib. 4 epist. 14. Liuius lib. XXIX. Valerius Max. lib. 2. cap. 4. de Cl. Nerone Sex. Pompeius.

Narniensis, Cicero in Rullum, Liuius lib. VI. ubi corruptè legitur Arniensis, & lib. XXIX.

Ocriculana, Cicero in Rullum, ubi mendose legitur Otriculana.

Oufentina, Liuius lib. IX. Sex. Pompeius in litera V. Antiq. XXIX. bis, & LXII.

Palatina, Cicero in Verrem IIII. Asconius in II. contra Verrē. Varro lib. III. de Lingua Lat. Plin. lib. XVIII. cap. III. Liuius libro XX. Sex. Pompeius in litera V. Antiq. XXIX. bis, & LXII.

Papiria, Sex. Pompeius, Antiq. LXII. & CXXXV.

Pollia, Liuius lib. XXIX. Valerius Max. lib. IX. Antiq. CX. CXIII. CXLVII.

Popilia, Valerius Max. lib. IX. Familiarium epist. lib. VIII.

Sex.

Sex. Pompeius, Antiq. C C I I I C.

Pontina, siue Pomptina, *utroque enim modo scribitur: Cicero ad Atticum lib.4.epist.14. Liuius lib.* V I I.*Sex. Pompeius,* Antiq.C L X X V I.

Publicia, Liuius *lib.*V I I. Antiq. L X V I. L X X X I. *interdum etiam scribitur* Poblicia.

Pupinia, Cic. ad Q. fratrem lib. 2.epistola 3. Familiarium *epist.lib.* V I I I.Liuius *dec.*I I I.*lib.*V I.*Sex.Pompeius.*

Quirina, Asc. pro Cornel. *Cicero pro* Quintio, *ubi antea mendose legebatur Quirinas.Familiarium epist.lib.*V I I I. *Sex.Pompeius,* Antiq.X V. X L I I I I.

Romulia,Sex.Pompeius,Cicero in Verrem I I.*item in Rullum,Asconius:Varro lib.*I I I I. *de Lingua Latina. Antiq.* C L X V.*& in lapide, quem Ferrariæ uidimus.*

*Sergia,Asconius cõtra Anton.& Catil.Antiq.*L X I.L X I I I.

Suburrana, Plinius *lib.*X V I I I. *Cap.* I I I. *Varro lib.* I I I I.*de Lingua Latina, Sex.Pompeius in litera* S.*& litera* V.

*Sapinia, Liuius lib.*X X X I.*&* X X X I I I.

Scaptia, Suetonius in Augusto. Sex. Pompeius, Liuius lib. V I I I.*Antiq.*C C C C L X X V I.

*Stellatina, Liuius lib.*V I.*Antiq.*C X. C L.

*Sabatina,Liuius lib.*V I.*Sex.Pompeius.*

Terentina, Cicero pro Plancio,*Liuius lib.*V I. Familiarium *epist.lib.*V I I I. Antiq.C X L. C C C X X X V I.

Tromentina, Sex. Pompeius, Liuius *lib.* V I. *ubi corruptè legitur* Promentina: Antiq. C V I I. *& in* Lapide, *qui Caietæ est, in quo ita scriptum legitur,*L. A T I L L I O L. F. T R O M E N.

Velina,Cicero ad Atticum lib.4.epist.14.& in Bruto *Horatius epistola* V I.*libri* I. *Persius,Antiq.*X I X.

Volit

Volitina, Cicero pro Plancio, Antiq. LXXV. CLV. & in lapide, qui Venetijs est in turri sancti Vitalis, in quo ita scriptum est, CN. NVMERIVS CN. F. VOL. FRONTO.

Veientina, Cicero pro Plancio.

Veturia, cuius mentionem in autoribus fide dignis nondum inueni.

Hæ sunt XXXV. tribus, in quas Vrbs dispertita erat. ex hoc autem numero quatuor tantum urbanæ fuerunt, Palatina, Esquilina, Collina, Suburrana, in quas, ut inquit Plinius, transferri ignominiæ esset, dictæ à partibus Vrbis, in queis habitabant. reliquæ omnes rusticæ, laudatissimæ, eorum, qui rura haberent: quæ propriæ ingenuorum erant, cùm urbanæ libertinorum essent, ut autor est Asconius 92. & L. Florus in epitome libri XX. Asconiū autem, ubi in III. oratione in Verrem illud exponit, V. ET XXX. TRIBVS, cur de nominibus Sabinarum plures tribus esse fictas dixerit, mirari non satis possum. cùm à Sabinis non tribus, sed curiæ nomina acceperint, ut inquit Liuius lib. I. & Sex. Pompeius de uerborum significatione libro III. tribus autem unde dictæ sint, uel ex eodem Pompeio, uel ex alijs facile est cognoscere. Vrbem autem in XXX. curias à Seruio autem Tullo, qui multis annis pòst Romulum regnauit, in IIII. tantum tribus diuisam esse constat, quæ XXXV. numerum expleuere. Dionysius autem Halic. lib. II. in III. partes multitudinem omnem, ac trium rursus earum partium in denas partes unanquanq; à Romulo diuisam esse scribit: uocatas autem partes maiores, tribus: minores, curias. M. Item Varro libro IIII. de Lingua Lat. agrum Romanum in III. partes; unde tribus appellata sit, diuisum fuisse scribit, ex quibus exemplis manifestum est, &

tribus à curijs diuersas fuisse, & à Sabinis mulieribus non tribus, quæ Romuli ætate I I I. modo fuerunt, sed curias esse nominatas. Illud multò magis animaduertendum, diligenterq; considerandum censeo, cur L. Florus in epitome libri X I X. duas tribus multis post exactos reges annis adiectas esse dicat, Velinam, & Esquilinam: cum Esquilina ex I I I I. tribubus una fuisset, in quas Seruius Tullus urbem diuiserat. libro etiam V I. Liuius ita scribit: Tribus I I I I. ex nouis ciuibus additæ, Stellatina, Tromentina, Sabatina, Narniensis: eæq; X X X V. numerum expleuere. post autem libro V I I. duas tribus ait additas esse, Pontinam, & Publiciam, & duas item libro I X. Oufentinam, & Falerinam: ut uideatur à se ipso dissentire: nisi si, additas, & adiectas, pro auctas (ut quidem ego accipio) dictum uelis. Quæ de tribubus diceremus hæc habuimus. Vbi autem scripsimus, Antiq. librum, qui Romæ olim est impressus, cui titulus est, Antiquæ Vrbis epigrammata. significauimus. chartarum autem eiusdem libri numerum subiecimus, ut facilius, quæ uolumus, reperi poßint.

Libro 8. Epistola 8.

AD EX *Cal. Mart.] Forte, ex ad Cal. Mart. idest, ex Cal. Mart. quod paulò pòst ostendit. usus est hoc loquēdi modo & M. Varro libro 1. de Re rustica. etsi libri omnes impreßi eo loco deprauati leguntur. ubi enim est, extant ad V I I. Idus Febr. extant ad V I I. Idus Maij, extant ad I I I. Idus Sept. extant ad I I I. Id. Nou. manuscriptum exemplar habet, ex ad V I I. Id. Febr. ex ad V I I. Id. Maij, ex ad I I I. Id. Sext: ex ad I I I. Id. Nou. itaq; legendum est. significat enim, ex eo die, qui dicitur, ad V I I. Idus: & ex eo die, qui, ad I I I. similiq; locutione usus est ad Atticum 47. nuntij nobis tristes nec uarij uenerant ex ante diem Non. Iun. quod idem est ac si dixisset,*

xisset, ex Nonis Iunijs, ut suprà ostendimus. Illud *est animaduertendum, quod ubi in impreßis libris legitur, ad* IIII. *Cal. ad* VI. *Id. ad* III. Non. *& similia, plerunq; in uetustioribus libris pro ad, legitur, a.d. quæ notæ significant ante diem. quod imperiti descriptores cùm ignorarent, pro, a.d. scripserunt, ad.*

Libro 8. Epistola 9.

CVRIONEM *prorsus non mediocriter obiurgatus. hac repulsa se mutauit*] Obiurgatus, *uidetur hic esse uerbum deponens. quod alibi non memini me legisse. itaque libentius ita legerim, Curionem prorsus non mediocriter obiurgat. s. hac repulsa se mutauit. ut una litera s. scilicet significetur.*

Eadem Epistola.

SOLES *libenter, ut ego, maiorem partem nihil curare*] *Locus ita interpungendus. & est antiqua locutio, qua etiam usus est epistola ad Pætum libri* IX. *decimaquinta.* Intellixi *tamen (inquit) idem, quod his intelligo literis, non existimasse te mihi licere, res has non omnino quidem, sed magnam partem relinquere. & alibi sæpius. Cæsar autem initio libri* IIII. *de bello Gallico, Magnam partem lacte, atque pecore uiuunt. & Lucretius libro* III. *hæc uulnera uitæ.* Non *minimam partem mortis formidine aluntur.*

Ibidem.

AGROS, *quos fructuarios habent ciuitates*] *Ita legitur in duobus libris manuscriptis Ioannis Scalæ. alij, uetustis in codicibus non, habent, sed, habet, se legisse dixerunt.*

Libro 8. Epistola 11.

NVMERARETVR] *Assentior amicißimo meo, qui legendum putat, numer' daretur. subintelligitur autem, hostium in prælio cæsorum. hostibus enim paulò antè lego ex codice Bernardini Maffei, non, ut quidam uolunt, hostijs.*

Eadem Epistola.

DECRERANT *qui inique transigi uolebant*] *Manuscripti libri, quidam deerant: alij, deserant: alij aliter habent. ex tam uaria lectione adducti sumus, ut, decrerant, legendum crederemus. loci autem sensus hic est.* Domitius, & Scipio, *cum de Ciceronis supplicationibus transigi, molestè, & iniquè ferrent, easq; Curionis* Tribuni pl. *intercessione impediri cuperent: simulatione beneuolentiæ supplicationes* Ciceroni *decreuerunt, ut ea re Curionem, qui omnibus eorum actionibus acriter aduersari solitus erat, ad intercedendum elicerent. quibus interpellantibus uenustißimè* Curio *respondit, se eo libentius non intercedere, quòd quosdam, qui decernerent, (significabat autem* Domitium, & Scipionem) *eo animo esse intelligeret, ut confici minime uellent.*

Libro 8. Epistola 12.

VIX HOC *erat* Pola *elocutus*] In *uetusto codice, qui est* Florentiæ *in Medicea bibliotheca ita legitur, ut impreßimus. huius lectionis alij quoque meminerunt. sed eam minus integram existimarunt, offensi, ut opinor, in uoce,* Pola, *quòd eam se alibi uidisse non meminerant. est autem ea Seruij accusatoris cognomen, de quo ad* Q. *fratrem epistola penultima* 11. *libri, his uerbis:* Vereor, *ne homo teter, & ferus* Pola Seruius *ad accusationem ueniat. uix igitur (inquit* Cælius) *hoc elocutus erat* Pola, Appium, *scilicet, &* Domitiũ *summis Circensibus ludis meis lege Scantinia me postulandum curare: cum ego eadem lege* Appium *Censorem postulaui. ac (ut, quod sentio, liberè dicam) suprà quoq; ubi legitur, palàm Seruium: legendum potius,* Polam Seruium, *crediderim. sed hoc est coniecturæ. manuscripti enim libri, quos &* Venetijs: & Romæ *uidi multos, palàm, ut est in impreßis, habent omnes: à quibus dissentire non temerè debemus.*

Eadem

Eadem Epistola.

COEPI *sacellum, in domo quod est, ab eo petere*] *Censorum erat curare, ut sacella non in domo cuiusquam essent, sed populo paterent. itaque* Liuius *libro* XL. *ubi loquitur de Lepido & Fuluio Censoribus, Complura (inquit) sacella, publica'que sacra occupata à priuatis, ut paterent, essentq; populo, curarunt. Cælius autem, ut ostenderet Appium Censorem officio suo deesse, patere cœpit ab eo, ut sacellum in domo priuata ne relinqueretur: cuius rei cura Appij, qui Censor erat, esse debuerat. sed libentius intellexerim de sacello, quod ipse Appius occupasset: ex quo grauior ei concitata esset inuidia, occupatis rebus à Censore, quas Censor ab alijs occupatas populo restituere deberet.*

Libro 8. Epistola 13.

STOMACHO *est scilicet Pompeius Magnus*] *Libentius legerem, Stomacho est Magnus, ut duæ illæ dictiones, scilicet Pompeius, inducantur, tanquam inanes, & superuacaneæ. non à Cælio, sed ab imperito scriptæ: qui cùm inter legendum in eam uocem, Magnus, incidisset, existimans eam obscuriorem fore, nisi alijs ipse uerbis illustrasset, suprà scripsit, scilicet Pompeius. postea qui librum exscripserunt, imperiti, ut id genus hominum esse solet, neq;, quod adulterinum fuit, agnoscentes, in contextum glossema receperunt.*

Libro 8. Epistola 14.

DE AGRI *modo, de ære alieno*] *Libentius ita lego, quàm, ut alij uolunt, de agris modo. forte autem id fieri uolebat Appius, quod maiorum memoria uoluerãt C. Licinius, & L. Sestius Tribuni pl. qui leges promulgarunt, unàm de ære alieno, ut deducto de capite quod usuris pernumeratũ esset, id, quod super esset, triẽnio æquis portionibus persol-*

ueret

ueretur : alteram de modo agrorum, nequis plus X L. *iugera agri poßideret.*

Libro 8. Epiſtola 15.

QVANTVM *ipſe catenatus*] Legit *amicißimus meus, quantum* Pſecade *natus:ut ſignificetur* Bellienus *uerna:*Pſecas *enim ancilla eſt : uernas autem eos eſſe, qui ancillis naſcantur, nemo neſcit. itaq; dixit : ſi* Bellienus *ancilla natus* Domitium *comprehendere, & ſtrangulare non dubitauit: quid Cæſari, qui eſt* Venere *prognatus, in ueſtro* Domitio *faciundum fuit? Hæc amicißimi hominis lectio, non dubito, quin à doctis probetur : cum & ſenſum habeat optimum, & à uetuſto codice parum, ac penè nihil diſcrepet.* De Pſecade *meminerunt* Iuuenalis *ſatyra* VI. *&* Ouidius *metamarphoſeon lib.* III. *cum hæc iam ſcripſiſſem, codex eſt allatus ad me perantiquus, in quo ita ſcriptum erat, quantum ipſecadenatus.*

Libro 9. Epiſtola 2.

CANINIVS *idem tuus, & idem noſter*] *Ita in quibuſdam exemplaribus antiquis : in alijs autem,* Caninius *idem, & idem noſter. priorem lectionem nō immutauimus, quòd etiam alibi eodem loquēdi modo Ciceronem eſſe uſum animaduertimus, ut de diuinatione lib.* II. M. Marcellus *idem imperator, idem augur optimus.*

Libro 9. ex Epiſtola 5.

CONSILII *noſtri, ne ſi eos quidem, qui id ſecuti non ſunt, non pœniteret, nobis p.p.*] Vetuſti *codices ſic habent omnes : tantum in eo differunt, quòd, ubi nos, ne ſi, ſcripſimus, habent, niſi.* Quam *uocem non temerè immutauimus: qui enim aliter fuiſſet abſurdißimus, is nunc, ut mihi quidem uidetur, aptißimus eſt ſenſus. quem pluribus uerbis oſtendemus : ut ſiquis eum probabit, (probabit autem, niſi fallor,*

quicunq; rectè iudicat) acceptam referat huius loci emendationem diligentiæ, atque iudicio Hieronymi Ferrarij, præstantißimi iuuenis, qui restituendæ antiquitatis studio quodam adductus incredibili, quotidie ferè præclarum aliquid in literis à se aut animaduersum, aut excogitatum, ultrò ad me defert, ut id aliquando meis typis in communem studiosorum utilitatem diuulgetur. sed ad rem. Consilij (inquit) nostri, quòd & Pompeium in bellum secuti simus, &, eo in Pharsalia superato, uictori nos crediderimus: ne tum quidem nobis pœnitendum putarem, si eos, qui minus id secuti sunt, non pœniteret. Significat enim, qui secus fecerint, eos iam pœnituisse. quos si non pœniteret, ego tamē (inquit) nobis pœnitendum non putarem.

Lib. 9. Epistola 12.

MVNVSCVLVM *mittere uolui*] *Verbum, uolui, uetustis in libris alij negant esse. nos inuenimus in antiquißimo codice Vincentij Riccij, & in eo, quem habet Paulus Bottus, & in alijs, quos Romæ cum impreßis contulimus.*

Libro 9. Epistola 15.

INTELLEXI *pergratam tibi esse curā meam ualetudinis tuæ*] *Hunc locum ex libris manuscriptis restituimus.*

Libro 9. Epistola 16.

FACETE *dictorum offensionem*] *Florentini uocem, offensionem, in codicibus uetustis esse negant, quam nos in septem legimus. itaq; nihil immutamus. illi ex ingenio reposuerant, famam. dixit autem, effugere dictorum offensionem, pro effugere dicta, in quæ imprudentes incurrimus, & offendimus.*

Eadem Epistola.

ILLOS *apud me declamitare, me apud illos cœnitare*] *Ita legitur in antiquißimo codice Vincentij Riccij: ut iam*

existi

existimandum non sit, locum ex ingenio suppletum fuisse, ut nonnulli se credere dixerunt.

Eadem Epistola.

TV AVTEM *quod mihi bonam copiam eiures, nihil est*] Hieronymus Ferrarius, *iuuenis subtilißimi iudicij, legendum arbitratur, bonam copiam iures. hoc sensu: non est, quod te mihi semper præsto fore, tuiq; bonam copiam facturum esse iures. ut respexerit ad id, quod* M. Varro *scribit lib.* VI. *de* Lingua Latina: Debitores *nonnulli pro pecunia quam debebant, operas in seruitutem dabant, dum soluerēt. id* Sylla *dictator sustulit: uoluitq;, ut ij bonā copiam iurarent, idest, ut sui facultatem creditoribus semper esse facturos iuramento promitterent.* Ibidem.

AESTIMATIONEM *te aliquam putes accipere:*] *Allusit ad æstimationem possessionum, quam Cæsar per arbitros debitorum causa fieri uoluerat, ut ij creditoribus facilius satisfacerent. qua de re initio libri* III. *de bellis ciuilibus, his uerbis. Cùm fides tota* Italia *esset angustior, neq; creditæ pecuniæ soluerētur, constituit, ut arbitri darentur: per eos fierent æstimationes possessionum, & rerum, quanti quæq; earum ante bellum fuissent, atq; eæ creditoribus traderentur. hoc & ad timorem nouarum tabularum tollendum, minuendumq;, qui ferè bella, & ciuiles dissensiones sequi consueuit, & ad debitorum tuendam existimationem esse aptißimum existimauit. Suetonius etiam in Cæsare,* De *pecunijs (inquit) mutuis, disiecta nouarum tabularum expectatione, quæ crebro mouebatur, decreuit tandem, ut debitores creditoribus satisfacerent per æstimationem possessionū, quanti quasque ante ciuile bellum comparassent, deducta summa æris alieni, si quid usuræ nomine numeratū, aut perscriptum fuisset. qua conditione quarta pars ferè*

debiti deperibat. Cùm igitur Papirius ex eo Cæsaris decreto magnam à debitoribus plagam accepisset, æstimatis eorum possesionibus, non quanti uenire tunc possent, sed quanti ante ciuile bellum fuissent: iocans, ut solet, Cicero, Ne credas, inquit, cum me hospitio recipias, æstimationem te aliquam accepturum. et dixit, æstimationē aliquam, tanquam si, magnum aliquod damnum, dixisset. Papirius enim æstimationes, id est prædia per arbitros inique æstimata à debitoribus accipiens, crediti iacturā non minimam fecerat. deinde sequitur, Etiam hæc leuior est plaga ab amico, quàm à debitore, hoc est, & tamen, quòd ab amico bona tua comedantur, non id tibi æquè graue esse debet, atq; illud est, quod debitorum causa deperdis: à quibus possesiones, quanti uendere nunquam poteris, accipiendæ tibi sunt.

Lib. 9. Epistola 17.

NON MODO me] Codices omnes uetusti hanc lectionem habent, quam, ut incorruptam, secuti sumus. qui autem ea sunt offensi, ex ingenio particulam, non, interiecerunt. uide quæ diximus in illum locum epistolæ penultimæ libri 1. Non modo præmijs, sed ne periculis quidem.

Libro 9. Epistola 18.

AESTIMATIONES tuas uendere nō potes] Hunc locum qui rectè interpretaretur, neminem uideo fuisse, significat autem possesiones per æstimationem à debitoribus acceptas. & quemadmodum suprà, posuit æstimationes pro rebus æstimatis.

Libro 9. Epistola 20.

NEC TAMEN ad hanc insolentiam] Cur alij mendum esse in uoce, insolentiam, existimarint, non uideo: insolentiam enim pro nimijs sumptibus, qui s. fiebant in cœnas, accepit: à quibus se alienum esse dicit: lautitiam tantum

quærere.

quærere. quod etiam suprà, Epistola huius libri XVI. his uerbis ostendit: Nec tamen eas cœnas quæro, ut magnæ reliquiæ fiant. quod erit, magnificum sit, & lautum. insolentiam eodem sensu posuit Philippica IX. magnificè enim (inquit) Ser. Sulpitius maiorum continentiam diligebat, huius seculi insolentiam uituperabat. & in oratione pro Sex. Roscio, Qui in sua re fuisset egentissimus, erat, ut fit, insolens in aliena.

Eadem Epistola.

CVM IN sumptus habebas] Vetustiorum codicum hæc est lectio: quam Florentini etiam receperunt, licet eam (ut ipsi dixerunt) mendosam suspicati. mihi ea uel maximè probatur, ut desiderari nihil credam. dixit autem cùm in sumptus habebas, pro eo quod dicimus, cum ad sumptus copiæ suppetebant, cum pro sumptibus facultates erant, cum erat tibi quod esset in sumptus satis: sic enim hoc loco in sumptus, idest, pro sumptibus, dixit, quemadmodum etiam ad Atticum epistola V. libri VIII. Tironem Curio commendes, ut ei, siquid opus erit, in sumptũ eroget. Epistola etiam, quæ sequitur, eodem libro: sed enim (inquit) uideo in sumptum ab alijs mutuatum. & ad eundem libro XV. uelim cures, ut permutetur Athenas, quod sit in annuũ sumptum. imitamur igitur lautitiam tuam, inquit, illam ueterem, cum habebas in sumptum: etsi nunc quidem plura prædia tibi sunt. quæ s. à debitoribus pro pecunia, quam credideras, inuitus accepisti, æstimata ex edicto Cæsaris quanti quæq; ante ciuile bellum fuissent: hæc enim quasi per iocum dicta sunt, ut irrideatur Pætus, qui nõ habeat in sumptus, ut anteà: cum ei possessiones multò, quàm antea, plures sint.

Eadem Epistola.

EX AREIS] Sunt, qui legant, & artis. quorum sen-

tentia non admodum mihi probatur: particula enim, &, inanis, atq; otiosa uidetur esse.

Lib. 9. Epistola 22.

PERVIM *uiolat*] Antiqui, uiolauit uirginem, pro, *uitiauit: & cum muliere fuit, pro, concubuit, modestè dicebant.* autor M. Varro lib. v. de Lingua Lat.

Eadem Epistola.

PENICVLVS] *In omnibus ferè manuscriptis libris ita legitur. cuncti tamen impreßi, penicillus, habent: quam lectionem ab ijs repositam existimo, qui, quid peniculus significaret, non intellexerunt. quae quidem uox à* Sex. Pompeio *libro* XIIII. *bis exponitur.* Peniculi (*inquit*) *spongiae longae propter similitudinem caudarum appellatae: penes enim uocabãtur caudae. & inferius.* Penem *caudam uocabant. hinc peniculos dicimus, quibus calceamenta terguntur. ex quo uel maximè uetusti codicis lectio comprobatur: eundem enim sensum* S. Pompeius *ijsdem uerbis, quibus* Cicero, *complexus est.* Plautus *quoq; in* Menaechmis, *actu* I. *Iuuẽtus (inquit sub persona parasiti) nomen fecit* Peniculo *mihi, ideo quia mensam, quando edo, detergeo. ut eius uocis significatio obscura iam esse non poßit. hunc autẽ locum ingeniosißimo, atq; eruditißimo iuueni* Hieronymo Ferrario *debemus.*

Libro 9. Epistola penultima.

NVNC ADES *ad imperandum, uel ad parendum potius: sic enim antiqui loquebantur.*] *Difficilis locus: qui me diu ualde torsit. interpretes enim omnes, alij eum, ut scopulum, euitarunt; alij, dum uideri uolunt intelligere quod minimè omnium intelligũt, ineptiarum nescio quid attulerunt, quod rideri magis, quàm refelli debeat. comperi igitur, locutionem esse ueterem, & antiquis usitatam: licet eius non multa habeamus exempla: quibus enim in scriptis ueteres*

illi

illi dicendi modi frequentius potuissent deprehendi, ea ferme omnia perierunt. itaq; ex unius Salustij uerbis locus hic ad Pætum exponitur. facilè enim colligitur, antiquos, ad imperandum, passiuè dicere solitos, ut etiam Cicero ipse exponit. sed ponamus Salustij uerba, quæ sunt in Iugurthino, Iugurtha (inquit) ubi armis, uirisq;, & pecunia spoliatus est: dum ipse ad imperandum Tisdrum uocaretur, rursus cœpit flectere animum suum, & ex mala conscientia digna timere. ad imperandum, dixit, id est ad parendum, & ad imperata facienda: quemadmodum Cicero, ades ad imperandum, pro, ades, ut ego tibi imperem.

Libro 9. Epistola ultima.

ET GEMITVM etiam in risus maximos transfero] Hunc locum alij ita, ut nos, iam antè emendarunt. sed interpunctis aliter illi distinxerant, ut sensum planè alium efficerent. nos Ciceronem credimus hoc dicere: in conuiuio cum patriam satis luxi, à mœstitia & gemitu uel maximam ad hilaritatem, maximosq; risus me conuerto.

Eadem Epistola.

ILLE Baro] Baro mulier fuit philosophiæ dedita, ut scribit Suida. ex eo philosophos, qui stolidiores essent, nō philosophos, quòd eo nomine uiderētur indigni, sed Barones uocabant, ut quasi mulierculæ per cōtemptum appellarentur.

Libro 16. Epistola 1.

DE MEDIO cursu] Ex ueteri codice ita emendauimus. sic autē locutus est in fine libri III. de officijs, eadem de re loquens. si ipse (inquit) uenissem Athenas: quod quidem esset factum, nisi me de medio cursu clara uoce patria reuocasset. item ad M. Brutum epistola, cuius initium est, Messalam habes. itaq; in medio Achaico cursu, cum Etesiarum diebus auster me in Italiam retulisset.

Libro 10. Epistola 8.

VICTORIAM *pararemus*] Hæc lectio cũ & in libro manuscripto Vincẽtij Riccij sit, (ut omittã alios) et sensu nõ careat: non uideo, cur quicquã immutetur. alij uocẽ, pararemus, improbant, & partiremus, ex ingenio legũt, sed, ut quiuis intelligere potest, rationibus nituntur parum firmis.

Libro 10. Epistola 12.

TVA *dignitas affert*] Antea legebatur, afferat. nos, affert ex uetusto codice, quem habet amicus meus Ioannes Scala, uir & humanitatis, & eruditionis propè singularis. est autem sensus. ita mihi detur te uictorem complecti Rep. recuperata, ut mihi magnam lætitiæ partem tua dignitas affert. uerbum complectar, qui crediderunt esse indicatiui modi: uocem, affert, ut ipsi putabant, emendarunt, ut ego existimo deprauarunt.

Eadem Epistola.

BREVIA, *fugacia, caduca existima*] In uoce fugacia, uetusti codices uariant. alij, fugatia: alij, fugato, habent. ego, etsi uulgata lectio sensu non caret, tamen libentius legerem, fucata: ut trallatio sit à mulieribus, quarum sæpe nitor non naturalis, sed fucatus est. hæc (inquit) fucata existima, quoniam uerum splendorem non habent, sed collecta sunt inanissimis splendoris insignibus.

Libro 10. Epistola 17.

OBSIDE *fide*] Sic in omnibus uetustis exemplaribus. & dixit, fide, pro fidei, generandi casu, quemadmodum etiam Salustius in Iugurtha decima parte die reliqua, pro diei. id quod Gellius adnotauit: qui etiam C. Cæsarem, huius die, & huius specie, dicendum putasse tradit.

Ibidem.

DE *tribus fratribus Segauiano probauit.*] Ita legitur

in

in omnibus libris manuscriptis. forte melius, S.Gauiano, ut significetur Sextus Atilius Gauianus, *de quo in oratione pro Sestio. sensus erit:* In ea re *(ut scilicet Lepidus* Apellam *ad me mitteret) studium mihi suum Gellius probauit: de tribus autem fratribus, (quidpiam significat nobis minus notum, cuiusmodi in epistolis ad* Atticum *scriptis multa sunt)* Sexto Gauiano.

Libro 10. *Epistola* 19.

GRAVISSIMAE, *& maxime fortißimi animi, summiq; consilij*] *Sic habent omnes impreßi libri. nos in nostro ita legi, & interpungi uoluimus: grauißimæ, & maximæ, fortißimi animi, summiq; consilij: ut animi maximæ res sint, consilij grauißimæ.*

Libro 10. *Epistola* 23.

ELAPSVS *sum bis*] *Dictio, his, cum oleret mendum: scripsi ad amicißimum meum, ut is mihi, de ea quid sentiret, exponeret. rescripsit, corruptam se iam pridem iudicasse: nuper autem rarißimæ uirtutis, & summæ nobilitatis hominem,* Benedictum Accoltum, Rauennæ Cardinalem, *quem ego honoris amplitudinisq; causa nomino, cum has Ciceronis epistolas succisiuis temporibus legendo percurreret, eam emendasse, nempe sic, Elapsus sum bis: ut se dicat* Plancus *periculum bis effugisse: semel, cum ad* Lepidum *non acceßit, neque se unquam cum eo uoluit coniungere: quod si fecisset, ipse cum uniuerso exercitu in* Antonij *potestatem* Lepido *prodente deuenisset: iterum, cum audito* Lepidi Antonijq; *aduentu, celeriter se recepit.*

Libro 10. *Epistola* 30.

AMPLIVS *passus quingentos*] *Passuum numerum, quem alij manuscriptis in libris, se non uidisse dixerunt, comperimus in codice perantiquo* Vincentij Riccij, *iuuenis*

optimis & literis, & moribus ornatißimi.

Libro 10. Epistola 31.

QVANTAS *habuerim contentiones*] *Antea, conciones. nos, contentiones, emendauimus ex uetusto codice* Pauli Boti, *& ex epistola sequenti, in qua idem* Pollio *ita scribit: Nec uerò minus Lepidus ursit me & suis, &* Antonij *literis, ut legionem trigesimam mitterem sibi.*

Eadem Epistola.

QVAE RES *quanti æstimem, si unquam licuerit uiuere in otio, experieris.*] *Ita legunt* Florentini, *omnino cum uetustis codicibus: sed locutio est inconsequens, & parum* Latina*: quam restituere non difficile est: nam si duæ illæ syllabæ, quæ res, iungantur, & locus aliter interpungatur: nihil erit, quod reprehendas. sic igitur in nostro libro imprimi uoluimus. quæres, quanti æstimem. si unquàm licuerit uiuere in otio, experieris.*

Libro 10. Epistola 32.

DVXIT *se à* Gadibus] *Locutio quibusdã uidetur durior: qua tamen &* Terentius *in* Hecira *usus est,* Vxor *(inquit) ubi me ad filiam ire sensit, se duxit foras: &* Plautus *in* Aulularia *cùm dixit,* Ego me deorsum duco de arbore.

Eadem Epistola.

SEX. *Varro* Procos] *Historia mihi quidem ignota. &, ut dicam quod sentio, mendum subesse crediderim: nam etiam codicem habeo uetustißimum, in quo hæc uerba non leguntur.*

Ibidem.

CIVIS *Romanus sum*] *Cùm mihi* Hieronymus Ferrarius Corrigiensis *hunc locum se habere suspectum dixisset: &, ut ueteres codices inspiceremus, rogasset: collatis cum impressa lectione manuscriptis libris, dictionem, natus, ita ut*

ipse

ipse existimauerat, abundare comperimus. quo factum est, ut eam de nostro expungere ne dubitarem. hanc autem coniecturam ea ratione. Ferrarius *faciebat, quòd* Ciceronē VII. *in* Verrem *libro ita locutum esse meminisset. Ceruices (inquit) in carcere frangebantur indignißimè ciuium* Romanorum, *ut etiam illa uox, & illa imploratio, ciuis* Romanus *sum, quæ sæpe multis in ultimis terris opem inter barbaros: & salutem tulit, ea mortem illis acerbiorem, & supplicium maturius ferret. et infrà eodem libro,* Nulla *uox audiebatur, nisi hæc,* Ciuis Romanus *sum, & item paulò pòst sæpißimè: ut sibi quisque legendo facilè reperiet.*

Ibidem.

DENARIOS *quingenos*] *Nimia uidetur summa: itaq; ex uetusto codice* Vincentij Riccij, *denarios quinquagenos, emendaui.*

Libro 10. *Epistola* 33.

NON *maior tamen, quàm* Planco *fuit*] Hoc *dicit. sanè mecum iniquißimè agatur, si propter amicitiam, quæ mihi cum* Antonio *fuit, durius quicquam homines de me suspicentur: cum eundem* Antonium *non minus, quàm ego, dilexerit* Plancus: *cui tamen exercitum credidistis, ut cum* Antonio, *reliquisq; bonarum partium inimicis bellum gerat. scripsit autem hoc cum indignatione quadam, grauiter ferens, inimicum suum melius erga* Remp. *animatum existimari. inimicitias autem inter* Asinium, *&* Plancum *fuisse, cùm alij tum* Plinius *in præfatione librorum suorum ad* Vespasianum *ostendit.*

Eadem Epistola.

HABERE *equitum*] *Sic omnes libri manuscripti. fortè legendum sit, habere equitatum, ut subaudiatur, quem antè habuerat. equitem enim in pugna nullum amiserat* Antonius.

nius. nam etiam epistola huius libri ultima, Equitatum, scribit Lepidus, *habet bene magnum: nam omnis ex prælio integer discesit. sæpe autem, à librarijs in scribendo syllabam fuisse omissam, animaduertimus.*

Eadem Epistola.

P. VAGIENI] *Hãc lectionem in calce operis olim adnotaueram, è coniectura tantum, uetustis libris nihil adiuuantibus: postea in antiquo exemplari, quod* Bernardinus Maffeus *habet, eam inueni.*

Libro 10. *Epistola penultima.*

IMPERATOR *iterum,*] *In codice* Vincentij Riccij, *& in alijs legitur,* Imperator *ter. id est tertium: quomodo etiam dicebatur,* Consul *tertium. sed siue, iterum, siue, tertium, legas: mihi tamen de loci integritate certum non est. nam quod alij dicunt, in titulis, & monumentis solitos fuisse ueteres notare, quoties à militibus ob rem bene gestam imperatores essent appellati: sanè id assentior: sed factum esse antequam* Augustus *Remp. opprimeret, nondum comperi.*

Eadem Epistola.

IN *ciuibus conseruandis*] *Potius ita lego, quàm, obseruandis. nostram lectionem habet liber manuscriptus* Bernardini Maffei.

Ibidem.

IIII. *Cal. Iunij, à ponte* Argenteo] *Vitiosi sunt hoc loco manuscripti libri: sed boni tamen aliquid habent singuli. in tribus uetustissimis legitur,* IIII. *Calend. à ponte* Argenteo: *in eo, de quo mihi* Vincentius Riccius *commodauit, qui & ipse perantiquus est,* III. *Cal. Iunij. itaque in nostro libro,* III. *Cal. Iunij, scribere non dubitaui: ut sit dies, quo se cum* Antonio *coniunxit. libro enim* x. *epistola, cuius initium est,* Nunquam mehercule, *ita scribit* Plancus. Lepidus

desperato

desperato aduentu meo se cum Antonio coniunxit ad IIII. *Cal.Iun.hanc autem epistolam, post eam, quæ sequitur, scriptam esse, nemo non uidet.*

Libro 10. *Epistola ultima.*

XXX.] *Lineam, quam super numerum duximus. olim ab aliquo fuisse omissam credimus, qui, ea quanti esset, ignoraret: nam in codice* Vincentij Riccij *scriptum est*, XXX. *quomodo autem nos scripsimus, triginta millia, significatur.*

Eadem Epistola.

MEMINI *autē*] *Sic, opinor, melius, quàm, ut antea, memini enim. quò enim spectabat uox illa, enim? mihi certè cum superioribus cohærere posse non uidetur. itaq; ea deleta, reposui, autem, motus autoritate uetustissimi codicis, quem habet* Vincentius Riccius, *in quo, autem, pro enim, scriptum est. quanquam præcedens dictio mendum habet. non enim, memini, sed maximè, in eo libro legitur. sed nullus est tam antiquus codex, qui non multis locis corruptus tamen sit. itaque uno, aut etiam altero manuscripto libro qui se putant ueteres scriptores posse restituere, meo iudicio falluntur. uetustis exemplaribus ad eam rem plurimis opus est. quæ licet inquinata sint: tamen ex singulis boni aliquid excerpentes, usu sæpe uenire uidemus, ut ex multis libris, qui mali sint, bonus tamen liber efficiatur unus.*

Libro 11. *Epistola* 10.

MALLE *me tuum iudicium*] *Referuntur hæc ad id, quod dixit, exploratum habes. totum autem hunc locum ex codice* Pauli Boti, & Vincentij Riccij *emendauimus.*

Libro 11. *Epistola* 27.

QVID *defuit nostræ familiaritati in maximis rebus? quonam modo me gererem aduersus Cæsarem, usus tuo consilio sum*] Distinguo *sic. quid defuit nostræ familiaritati? in max*

in maximis rebus quonam modo me gererem aduersus Cæsarem, usus tuo consilio sum.

Libro 11. Epistola penultima.

PATRIAM *amicitiæ præponendam*] Nihil muto: & si alij ex antiquis codicibus legant, patriæ amicitiam præponendam: sunt enim aliquot manuscripti libri, & ij peruetusti, qui cum impressa lectione consentiant.

Eadem Epistola.

DIGNISSIMO *Cæsare*] Ita lego ex libro Ioannis Scalæ manuscripto. sensus hic est. munus illud & eius hominis, qui mihi amicißimus fuit, memoriæ præstare debui: & ei adolescenti, qui optimæ spei est, ac Cæsare dignißimus, negare non potui. in quibusdam antiquis exemplaribus legitur, Cæsari repetenti. quod nostram lectionem magis uidetur confirmare.

Libro 12. Epistola 1.

ITA *compressum est*] Antea, cõpressa est, in libris omnibus impreßis. quã lectionem alij sequi maluerunt, quàm nostram. nos, compressum, ut est in codice Vincentij Riccij, rectius, quàm cõpressa, legi putauimus: ut referatur ad uerbũ, manabat: antitheta enim sunt cõprimere & manare: quibus etiam usus est libro ad Atticum 11. orationem illam ita compresseram, ut nunquam emanaturam putarem.

Libro 12. Epistola 2.

AD QVEM *paratus*] Codex antiquus Vincentij Riccij, ad quam apparatus. fortè, ad quam paratus: ut subintelligatur, cædem.

Libro 12. Epistola 13.

NON *subita, nec inconuenientia*] Ita legitur in libro manuscripto Bernardini Maffei, Ioãnis Scalæ, Pauli Boti. quod ideo dicimus, nequis credat in omnibus uetustis codicibus legi, con

gi, conuenientia, ut Florentini in libro suarum explicationum tradiderunt. Vincentij Riccij codex habet, disconuenientia. qua uoce Horatius quoq; usus est epistola 1. libri 1. Aestuat, & uitæ disconuenit ordine toto. itaq; siquis, inconuenientia, non probat: disconuenientia, poterit legere.

Eadem Epistola.

CVI *Lucilius præerat*] *Appianus hunc appellat Lucium Figulum, quod cùm ita sit, & cùm Figulos non è Lucilia gente, sed potius è Nigidia fuisse compererim: libentius legerim, Lucius, quàm Lucilius: nam etiam in uetusto codice Bernardini Maffei, non, Lucilius, sed, Lucius, legitur.*

Ibidem.

CASTRA *habet posita* Γαλτεῖ] *È ueteri libro Pauli Boti sic emendauimus, figura Græca in aduerbijs in loco, ut* κορύδαλλος κορυδαλλοῖ, προβάλινθος προβαλινθοῖ, φάληρον φαληροῖ, φρεάῤῥη φρεαῤῥοῖ.

Ibidem.

ACROMANI *Iacride*] *Vetusti codices alij aliter habent. sunt qui legendum credant, à Crommyu Acride. alij, Acamantide. quæ mihi lectio magis probatur, si modo, ut ijdem dixerunt, in antiquo libro scriptum est, Acomantide. de quo promontorio Plinius, & Strabo.*

Libro 12. Epistola 14.

QVÀM *re uera furere eos inueni. quòd uero aliquid de his scripsi,*] *Totum hoc non erat in impreßis, præterquam in uno, quem Robertus Stephanus Typographus Parisiensis diligentißimus ediderat. quem ego secutus, omnes illas uoces addidi septimum abhinc annum. eas nunc in uetusto codice Vincentij Riccij esse uideo.*

Libro 12. Epistola 17.

IN ISTA *solitudine*] *Solitudine potius, quàm solicitu-*

dine, è tribus antiquis libris, & è sensu legendum putaui. dixit enim, solitudine, pro summo otio: quod apertius sequenti epistola. Etsi (inquit) periniquo patiebar animo te à me digredi: tamen eo tempore me consolabar, quòd & in summum otium te ire arbitrabar, & ab impendentibus magnis negotijs discedere.

Libro 12. Epistola 22.

COLLEGA *nostro*] *Vetusti codices nonnulli habent, uestro: quos alij secuti sunt: qui quidem non uideo qua ratione ducti id fecerint: fecisse tamen arbitror non temerè. sed cùm in libris itẽ manuscriptis, collega nostro, legatur: (habet autem unum ex antiquis exẽplaribus, in quibus ita scriptum sit,* Bernardinus Maffeus) *Antonium autẽ Ciceronis in Auguratu collegam fuisse, notißimum sit: priorem lectionem conseruaui, quam eo minus arbitror immutandam, quòd & ad Atticum scribens, epistola penultima libri x. collegam suum appellat Antonium: inquit enim, Misit puerum, se ad me uenire: hoc quidẽ melius, quàm collega noster Antonius, cuius inter lictores lectica mima portatur. & Philippica II. sume diem: uide, qui te inauguret: collegæ sumus.*

Libro 12. Epistola 25.

QVAM *turbo deiecerat*] *Vide Dionẽ lib.* XXXVIII. *pagina* XVIII. *item libro* XLV. *pagina* CVI. & *Iulium Obsequentem in libro de prodigijs.*

Eadem Epistola.

QVODDAM *græcum tempus seruitutis*] *Suspicor in uoce, græcum, esse mendum. neque tamen excogitare quicquam ipse potui, quod pro ea reponendum uideretur.* V*baldini autem* Bandinelli, *hominis acutißimi, & scientiarum laude præstantißimi, coniecturam etiam atque etiam probo: cùm enim percommodum uidetur habere sensum, tum à ue-*

teri

teri scriptura non admodum recedit. nam cùm in libris quibusdam antiquis, pro græcum, scriptum sit, cecum, ipse, nihil ferè præter unam literam immutans, legendum putat, necũm, id est necessarium, cecum autem in antiquo libro Vincentij Riccij scriptum est.

Libro 13. Epistola 2.

SVBITVM *est ei remigrare Calend. Quint.*] *Calendæ (inquit) Quintiles: quo die domo tua, in quam uenerat, exeundum est: nimis subitæ sunt, & propius adsunt, quàm ut ipse possit operibus, quæ instituit, perfectis suo commodo discedere. sciendum autem est, annuas domorum locationes Calend. Quint. apud ueteres fieri solitas. itaq; epistola* III. *libri* II. *ad Q. fratrem, domus (inquit) tibi ad lucum Pisonis Liciniana cõducta est: sed, ut spero, paucis mensibus post Cal. Quint. in tuam commigrabis. post Cal. Quint. dixit, id est finito locationis tempore, demigrantibus ijs, quibus eam locaueras. Suetonius autem in Tiberio, Senatori (inquit) latum clauum ademit, quem cognouisset sub Cal. Iulij demigrasse in hortos, quo uilius post diem ædes in Vrbe conduceret. quòd igitur Euandro, quem statuarium fuisse coniicimus, subitum erat, idest propter breuitatem temporis incommodum remigrare Cal. Quint. ad quã diem opera, quæ multa multis instituisset, absolui non posse intelligebat: quæ moueri loco, & aliò transferri, cum perfecta non essent, commodè non poterant: petit à Memmio Tullius, ut ei de habitatione accõmodet, ne cogatur Cal. Quint. ut moris erat, remigrare, quod sine damno facere non posse uidebatur.*

Libro 13. Epistola 8.

CVIVS *ex filia*] *Antea, cuius ex familia, in omnibus impressis legebatur. nos septimum abhinc annum, filia, correximus ex oratione pro P. Sestio, in qua C. Albini filiam*

P. Sestio nupsisse traditur. hunc autem locum, aliaq; item multa à nobis restituta, & iam impressa qui sibi postea uendicarint, uideo fuisse. quam ego laudem illis uel ultro concesserim, modo ne ijdem nostrum librum tertio quoq; uerbo reprehenderent: & quod ex illo sumpserunt, id se uidisse dissimularent: quodq; magis doleo, Germanis acceptum referre mallent. sed quoniam ab hoc concertationis genere natura semper, nunc etiam ratione abhorreo: de Germanis nihil dicam: qui, ut ueterum libros ediderint multos, & optimè de studiosis meriti sint, certè patri meo nunquam in hoc genere uidebuntur comparandi: hunc autem, qui nos occasione undecunq; arrepta perstringere conatur: ut etiam uarias lectiones, quas olim in calcem operis reieceram, tanquam à me probatas reprehendat: etsi de nobis malè existimet, amabimus tamen ut hominem diligentem, & doctum: atq; etiam, si quid opis antiquorum scriptis, quæ deprauata leguntur, attulerit, ex instituto nostro gratias agemus.

Libro 13. Epistola 9.

RVPILIVS P. F. Men.] Diximus suprà, ciues Romanos à tribu ostendi solitos: quæ quidem tribus plerunq; in antiquis & lapidibus, & libris prima tantum syllaba scripta legitur: itaq; corruptos opinor hic esse codices, & pro Men. legendum Met. ut intelligatur Metia tribus. sed est quod magis placeat: potius enim ita legi uellem, P. Rupilius P. F. An. ut Aniensis tribus significetur: nam Vincentij Riccij codex habet, P. Rupilius P. Fannius. cuius uitij fuit hæc origo: quòd cùm scriptum esset, P. F. An. imperiti ueteres notas non intelligentes scripserunt, P. Fannius. de tribubus autem multa diximus in VIII. Epistolam VIII. libri.

Libro 13. Epistola 10.

DEINDE ut se corroborauit] interpretes uerbi significatum

ficatum non intelligentes, alij aliter exposuerunt. dixit autem, corroborauit, pro, egressus est annos pubertatis, & uir esse cœpit, quemadmodum in oratione pro M. Cælio, Cùm is iam se corroborauisset, ac uir inter uiros esset. Et in eadem, *non modo hæc ætas, sed etiam iam corroborata, id est, non modo adolescentes, sed etiam uiri.* Et suprà, *eiusdem orationis initio:* Eos, *qui non, ut Cælij accusator, adolescentes essent, sed uiri, robustiores appellauit. alibi etiam in hanc sententiam eodem uerbo usus est.*

Lib. 13. Epistola 12.

SED *ut hanc addam*] *Alij aliter. nos sic emendauimus ex uetusto codice* Bernardini Maffei.

Libro 13. Epistola 15.

PERVSTVM, *etiamnum*] *Cùm antea legeretur, perustum & inanem, nos ex uetustis codicibus, & è sensu olim emendauimus, perustum etiamnum. sed quoniam* Vincentij Riccij *codex habet, perustum immani: alij autem, perustum inanem: non absurdè etiam legi posset, perustum, inani gloria uolunt incendere. quod autem dixit, & iam, uide num legi posit, at hi me.*

Libro 13. Epistola 17.

QVAM *maximus postea commendatione c.a.*] *etsi codices omnes ita scriptum habeant: ego tamē legendum crediderim, quammaximus potest, mea commendatione c.a. uel, quammaximus post mea commendatione c.a.*

Libro 13. Epistola 21.

IN OMNI *genere officij diligendus*] *Quid, si legatur, in omni genere officij diligentiss. id est, diligentissimus? qua ratione etiam dixit in oratione pro* M. *Cælio, uiro omnis officij diligentissimo. & pro Cluentio, in omnibus officijs retinendis diligentior esse nemo potest. sed hæc*

eruditorum iudicio permittimus: incerta enim in re affirmare quicquam, & immutare, tum temerarium est, tum periculosum.

Libro 13. Epistola 24.

ISQVE *se literis meis*] *Sic antea in omnibus impreßis. emendaui ex codice* Vincentij Riccij, *unisq; se literis meis: nam eum iam antè commendarat.*

Libro 13. Epistola 37.

PVBLICE *poßidentur*] *Legem apud* Calatinos *fuisse crediderim, quæ caueret, ne quicquam publicè, nisi publico nomine, poßideretur.* Hippiæ *autem bona alieno nomine, ut puta cuiuspiam absentis, uel pupilli, publicè poßidebantur.*

Lib. 13. Epistola 42.

BYLLIONES] *Impreßi libri,* Belliones, *habebant: manuscripti,* Bulliones. *itaq; nihil dubitandum putauimus, quin esset uera lectio,*Bylliones*: u enim literam pro y scribebant antiqui: & ita in uetustis codicibus persæpe legitur: ut* Sulla *pro* Sylla, *murrha pro myrrha, & alia huiusmodi.* Bylliones *populi sunt supra* Epidamnum, *quorum meminit* Strabo *lib.* VII. *dicti à* Byllide, *quæ est ciuitas in* Illyrico, *de qua* Stephanus *de urbibus.*

Libro 9. Epistola 30.

MVLTA *in illum mea: quodq; maximum est,*] *Hanc lectionem puriorem, & elegantiorem existimamus, quàm quæ antea in omnibus impreßis habebatur. eam accepimus ex libro manuscripto* Vincentij Riccij.

Libro 9. Epistola 52.

CICERO REGI S.] *Opinor hunc* Regem *aliquem fuisse gentis* Martiæ, *cuius cognomen fuit* Rex: *itaq; etiam* Clodij *sororis uir* Q. Martius Rex *appellatus est, autore* Plutarcho *in* Cæsaris *uita. ad* Attic. *etiam lib.* 1. Epist. XII. *cum*

cum dicit, Ille autem Regis hæreditatem ſpe deuorarat, eum, quem diximus, Q. Martium Regem intelligit.

Lib. 14. Epiſtola 4.

PRAETEREA *magnopere nemo cæterorum ſeruorum. ea cauſa eſt, &c.*] *Sic antea in libris impreßis. ego diſtinctione tantum locum reſtituo, ut ita legatur. præterea magnopere nemo. cæterorum ſeruorum ea cauſa eſt, ut ſi res &c. quoniam autem non ita apertus uidetur ſenſus, pluribus uerbis exponemus. Cicero ueritus amißionem ſeruorum cum tota re, manumiſit eos hac conditione, ut, ſi per legem Clodiam bonis omnibus priuandus eſſet, ij ſuo beneficio liberti eſſent, ſi modo id per Clodium licuiſſet: ſin autem lex ſeruos non adimeret, &, ut ad ueterem dominum pertinerent, concederet: ſeruirent, ut antea, præterquam pauci, quos benemeritos omnino liberatos uellet. dicit autem, cæterorum ſeruorum, intelligens ſuos: nam ex* Terentiæ *ſeruis neminem manumiſerat: tantum ijs, eam facturam eſſe, ut quiſq; eſſet meritus, promiſerat.*

Lib. 14. Epiſtola 6.

POLLICEM] *Antea, Pollucem: nos ſeptimum abhinc annum emendauimus, Pollicem, ex uetuſtis codicibus, & lib.* XIII. *ad Atticum: quo in lib. circa finem ita ſcribit. Pollex quidem, ut dixerat, ad Idus Sext. ita mihi Lanuuij pridie Iduum præſto fuit, ſed plane pollex, non index.*

Libro 14. Epiſtola 7.

ID EST *Apollini, & Aeſculapio*] *Hoc totum ſuſpicor in margine ab aliquo fuiſſe ſcriptum, qui uellet nomen eius Dei ponere, quẽ Cicero ſignificat. deinde qui librum exſcripſerunt, Ciceronis uerba falsò exiſtimantes, receperunt in contextum quod gloſſematis uice fuit. nihil tamen immutaui, quando manuſcripti libri, ut impreſſum eſt, omnes habent.*

Libro 15. Epistola 1.

A' TARCONDIMOTO] *Sic habent uetusti codices: à quibus non uideo cur hoc in loco dissentiendum sit: præsertim cùm & Dion in fine libri* XLI. & L. *Florus initio belli ciuilis inter Cæsarem, & Pompeium gesti, Tarcondimotum cum appellent: mendosè enim in Floro, Tarcon dimotus, duabus uocibus impressum est, cùm in libro manuscripto una sit.*

Eadem Epistola.

CONSVETVDINEM] *Putat legendum esse Hieronymus Ferrarius, mansuetudinem: quòd etiam infrà libro* XV. *Epist.* III. *Quæ copijs (dixit) & opibus tenere uix possumus, ea mansuetudine, & continentia teneamus: & ad Atticum libro* V. *Episto.* XVIII. *socijs incredibilis uidetur & nostra mansuetudo, & abstinentia.*

Libro 15. Epistola 4.

PRAESENTIA, *magnitudine, & animi, & consilij] Est hæc, ut opinor, huius loci uera lectio: quam ex antiquis exemplaribus accepimus: quibus in omnibus, præsentia, legitur, non, ut quidam uoluerunt, præstanti, aut præsenti. Quamobrem autem, præstantem, aut præsentem magnitudinem, Latinè dici posse crediderint, non uideo. sed hoc argumento, etsi firmissimum est, niti tamen nolumus. una tantum ratione refellantur, quòd à libris manuscriptis dissentiunt. quorũ nos autoritatem in dies magis, magisq; facimus: permulta enim, quæ in ijs primo intuitu uideantur absurda: pòst, ubi diligentius animaduerteris, commodissimè dicta reperientur: ut hoc in loco, qui statim, uerbum illud, præsentia, quid sibi uellet, aut quò spectaret, non perceperunt, uitiosum credentes immutarunt: est enim ita dictum præsentia, magnitudine, & animi, et consilij, tanquam si dixisset,*

præsenti

præſenti animo,magno conſilio : ut præſentiam animi,magnitudinem conſilij eſſe uoluerit:quemadmodum etiam alibi,præſentem animum ſæpiſsimè dixit : etſi ubiq; ferè eandem uocem imperiti deprauarunt, præſtantem, non præſentem, legentes. præſentiam quoq; animi dixit in oratione pro Milone & Cæſar belli Gallici libro v.

Eadem Epiſtola.

SACERDOS] *Quid ſacerdos hic ſignificet, Hirtij uerbis oſtendemus:ſic enim ſcribit de bello Alexandrino lib. IIII. Comana,uetuſtiſsimum,& ſanctiſsimum in Cappadocia Bellonæ templum, quod tanta religione colitur, ut ſacerdos eius Deæ,maieſtate, imperio,& potentia ſecundus à Rege conſenſu gentis illius habeatur: id homini nobiliſsimo Nicomedi Bithynio adiudicauit. Appianus autem in fine Mithridatici, Commagenis (inquit) Archelaum ſacerdotem præfecit, quæ dignitas habetur regia. Strabo etiam initio libri XII. idem tradit.*

Ibidem.

ADOLESCENS *& equitatu,& peditatu,& pecunia paratus,& toto,ijs,qui nouari aliquid uolebant] Sunt,quos offendat hæc lectio. ac fuit, cum ego quoq; corruptum locum exiſtimarem. nunc de mendo nihil ſuſpicor:dixit enim, & toto,id eſt,& ea re,quæ ſumma eſt: deinde expoſuit,totum illud quid ſit: ijs,qui nouari aliquid uolebant: à quibus maximè timendum erat, quòd adoleſcentem uel leuibus rationibus ad bellum poſſent impellere. adoleſcens (igitur dixit) & equitatu, & peditatu,& pecunia paratus,&,quod ſummum eſt, ijs, qui nouari aliquid uolebant. ſic etiam ad Atticum, eſt totum,quid Calend. Mart.futurum ſit,pro,eſt ſummum,eſt maximum, in eo ſunt omnia, quid Cal. Mart. futurum ſit.*

Eadem Epistola.

TIBARANI] *Forte, Tibareni, de quibus* Plutar-*chus in Lucullo, & Plinius, ubi Temiscyræ regionis gentes persequitur: nam Tibaranorum mentionem nondũ inueni.*

Eadem Epistola.

RES, *quas Consul in urbe gessisset*] In quo ita legatur, *uetustum habet codicem magnæ spei adolescens Iosephus Tramezinus. Consul autem, idest Cicero: commemorantur enim quæ pro Ciceronis dignitate & dixerat, & fecerat Cato. quis sit autem is, quem clarissimum, atq; optimum uirum appellat, intelligere nondum potui. Cæsarem quidem, ut alij existimant, non arbitror. quem Cicero nunquam optimum uirum uocasset, ad Catonem scribens Cæsaris inimicum, præsertim cum tota ferè epistola eius beneuolentiam quasi aucupari uideatur, quo facilius supplicationem obtineret Catone comprobante.*

Eadem Epistola.

CVM *hæc te tertia iam epistola ante oppresit,*] Alij, *ante operis sit, durius omnino, & sensu, ut ego existimo, non admodum probabili. quid enim? adeo longa est hæc epistola, ut opus uideri possit? nam quòd illas dictiones, schedam aut literam, epistolarũ numero respondere negant: id ego illis concedo: sed referri dico ad illam uocem, epistola: ut quasi Cassium reprehendat, qui schedam, aut literam nondum dederit, cum epistolas iam tres acceperit. legitur autem, ut nos impressimus, cũ in alijs libris manuscriptis, tum in eo, quem habet Vincentius Riccius: qui quidem liber uetustissimus est: ut Græcas dictiones, quæ sunt in uetustis codicibus perquam raro, maiusculis literis scriptas habeat.*

Libro 15. Epistola 16.

QVOD *uelis ipsa currunt*] *Corruptus locus: quem sanare*

ſanare non potuimus, ueterum exemplarium ope deſerti: prorſus enim omnia, quæcunque uidi, cum uulgata lectione conſentiunt. Vincentij Riccij *codex hoc in loco etſi deprauatus, ab alijs tamen diuerſus eſt: habet enim, quod in his incurrat.* Florentini *autem in ſuo libro emendarunt, quod uel ijs ipſa occurrunt. quam lectionem etſi laudamus ut ingenioſe excogitatam, non tamen ſequimur, neque ſatis ei confidendum credimus, cum à uetuſtis codicibus, etiam quos ipſi habuerunt, diſcrepet. nam quod* Germanos *in ſuo pro, currunt, occurrunt, impreßiſſe dicunt: id ego eos feciſſe tantummodo coniectura ductos facilè crediderim: non enim hic ſolùm, ſed in reliquis etiam* Ciceronis *ſcriptis multa eos arbitratu ſuo uideo mutaſſe.*

Libro 15. Epiſtola 18.

TVA *quidem in culina, mea moleſta eſt.*] *Notißimum eſt, ex* Epicureorum *familia* Caßium *fuiſſe. itaq; per iocum* Cicero *dicit eius* Philoſophiam *in culina uerſari. quod ſequitur, mea moleſta eſt, legit amicißimus meus, mea in palæſtra eſt: ut ſit ſenſus: tua tibi philoſophia uoluptatem ſuppeditat, mea mihi curas, & labores. culina enim uoluptatis eſt, & otij: palæſtra moleſtiæ, & contentionis. in codice* Vincentij Riccij *pro moleſta eſt, legitur, moleſtia eſt.*

Libro 15. Epiſtola 19.

ΗΔΟΝΗΝ *uerò, & ἀναλγησίαν*] Robertus Stephanus Pariſienſis, *quo ego, ſecundum patrem meum, in emendandis atq; edendis ueterum ſcriptis neminem fuiſſe, aut eſſe arbitror diligentiorem: hanc uocem, ἀναλγησίαν: ubi legebatur, διαξίαν: in ſuo libro impreſſerat. quæ uox ſenſum cum haberet meliorem, quàm uulgata illa prior: ipſe item in meo libro ſeptimum abhinc annũ eam impreßi, exiſtimans,* Robertum, *ſiquid immutaſſet, id feciſſe codicum antiquorum*

autoritate testimonioq; adductum. alij postea non inepte emendarunt, ἀταραξίαν: etsi uetusti codices repugnent. unus tamen Vincentij Riccij liber habet, ἀταξίαν.

Eadem Epistola.

HABET *damnatos, quos pro illo nobis restituat*] Lege Pompeia damnatos Cæsar restituerat. eos nunc latenter significat, cum tamen de ijs loqui uideatur, qui ad sectiones faciendas Syllæ mortuo essent surrogandi.

Libro 15. Epistola penultima.

AD AMOREM *meum aliquantulum discedens addidisti*] Antea legebatur, aliquantum olim. nos cum in libris manuscriptis & aliquantulum olim, &, aliquantum olim, legeremus: aliquantulum, emendare non dubitauimus. neq; enim, ut opinor, habere locum hic potest uox illa, olim: cum ex ipsa epistola, Trebonium non multò antè Roma profectum esse, colligatur. atque etiam sensus erit commodior, si, aliquantulum, quàm si, aliquantum olim, legas: ut ostendatur, Ciceronis amorem erga Trebonium summum, & maximum iam fuisse, cui quamminimum addi potuerit.

Libro 16. Epistola 9.

CASSIOPEN] Antea, Cassoden. nos ex Plinio, & Strabone Caßiopen restituimus: etsi hunc quoq; locum alij sibi uendicarunt tribus annis postquàm nos impreßimus.

Libro 16. Epistola 10.

FVERVNT *omnino. & ipse*] Distinctionem mutauimus, ut legatur, fuerunt. omnino & ipse.

Libro 16. Epistola 24.

ACCVRRAM. *sed s.*] In uetustioribus libris scriptum est, sed si. ego arbitror legendum, sed st. quam silentij notam qui non agnouere, scripserunt, si. deinde alius cum uideret, si, locum hic habere non posse, fecit, s. id est scilicet. sic etiam

in de

in de Oratore lib. I I.*pro, ſt, ſcriptum erat, ſi. quod mendum* V I I. *abhinc annum ſuſtulimus. in Plauto etiam, ubi legendum eſt, ſt, modo ſi, modo aſt, modo at, uulgò legitur.* Terentius *quoq; in Phormione hac nota uſus eſt: quem locum citat* Velius Longus *grammaticus.*

Eadem Epiſtola.

S E M A S *quid egerint*] *Alij, ſed quod egerint, Dolabellæ procuratores fac ut admoneantur. ego illa uerba, Dolabellæ procuratores fac ut admoneantur, à ſe ipſa regi puto, nec aliunde pendere: uerbum enim, admoneantur, ad pecuniam refertur, quam Dolabella Ciceroni debebat: itaque intulit, appellabis etiam Papiam: quod item creditorum uerbum eſt. fortè igitur legendum, ſciemus, quid egerint: ut omnino à ſequentibus diſcludantur.*

Libro 16. Epiſtola ultima.

Q V I B V S *alteri Ceſenam,*] *Locus procul dubio corruptus: neque enim adeo tum ignobilis, aut obſcura fuit Ceſena, ut tanquam abiecta res nominari debuerit. uetus codex* Vincentij Riccij *ſic habet, quibus geſa, uel quibus ſutianarum tabernarum fundamenta credas. deliberent eruditi, quomodo ſit legẽdum.* Liuius *quidem libro* I X. *de Cenſennia meminit oppido non admodum celebri: ut fortaſſe non ineptè pro, Ceſenam, Cenſenniam, hic legi poſsit.*

PAVLI MANVTII
SCHOLIA IN EPISTOLAS AD ATTICVM, AD BRVTVM, AD QVINTVM FRATREM.

Libro I. Epistola I.

CAETERA *spero prolixa esse, his dantaxat urbanis cõpetitoribus*] *Puto sensum esse. reliqua spero mihi fore facilia in Consulatu adipiscendo, si tantummodo competitores habeam, quos suprà dixi. & appellat urbanos per ironiam, quasi lautos, eodem sensu, quo Appium epistolarum, quæ familiares dicuntur, libro III. Te, inquit, hominem non solum sapientem, uerum etiam (ut nunc loquimur) urbanum. prolixa autem dixit, id est facilia, & ampla, ut etiam alibi.*

Libro I. Epistola 6.

SATISDARI, *amplius abs te non peti.*] *Ita lego ex codice Bartholomæi Caualcantis. Itaq; etiam locutus est epi. fam. lib. XIII. Siquid satisdandum erit, amplius eo nomine non peti. Et apud iurisconsultos frequens est locutio.*

Ibidem.

DECEPISSE] *Alij, decidisse. Caualcantis liber manuscriptus habet, decepisses. sed hoc erratũ sæpe in libris uulgatis deprehẽdimus: ut in fine dictionis addita sit litera, quæ sequentis dictionis prior est. itaq; uocẽ, decepisse, quæ in libris est à patre meo impreßis, cõseruaui, cum eãdẽ in uetustis codicibus esse animaduerterẽ. quod, inquit, de Tadiano negotio apertè, atq; ingenuè, ipsum te decepisse, & errasse, confiteris: id ego Tadio & gratum, & iucundum esse intellexi.*

Libro I. Epistola 9.

TEVCRIS *illa*] *Nõ arbitror hic multa deesse, sed potius*

tius perpauca, aut fortaſſe etiam nihil, ut, Teucris illa, principium epiſtolæ ſit: nam paulò pòſt infert, ut ad prima illa redeã: id eſt, ad id, quod primũ cœpi ſcribere: ut appareat epiſtolæ primam partem fuiſſe, in qua de Teucride ageretur.

Eadem Epiſtola.

LIBERTVM *mitto: Tito mandaui:] Verba ſunt non, ut alij putant, Ciceronis, ſed Antonij, qui pecuniæ, quam promiſerat, Ciceroni numerandæ tempus differret his uerbis: libertum mitto (ſubaudi, qui numeret). Tito mandaui (ut ſcilicet ipſe tibi pro me ſatisfaceret, aut quidpiam huiuſmodi). Antonij igitur, quem Teucridem appellat, σκήψεις hæ ſunt, atque ἀναβολαὶ: ſic enim lego ex libro Bartholomæi Caualcantis, non, ἀναβολάς.*

Libro 1. Epiſtola 10.

RELEVARIT?] *Refertur ad uocem, grauiorem: neq; ſenſum arbitror eſſe oſtendendum, cum omnibus pateat. alij tamen, releuerit: quos ſecuti non ſumus.*

Libro 1. Epiſtola 11.

VIDERO *hominem. ualde petitur. renauabo operam.] Fortè legendum ſit, uideo hominem ualde pœnitere: nauabo operam. nam in codice Caualcantis ita ſcriptum eſt, ualde petitur ire nauabo.*

Libro 1. Epiſtola 13.

NOSTI *caluum, ex Nanneianis, illũ laudatorem meum] M. Craſſum, ut puto, ſignificat, tribus modis eũ deſcribens, primum à caluitio, deinde ex Nanneianis eum appellans, poſtremò cùm dicit, illum laudatorem meum, de cuius oratione erga me honorifica ad te ſcripſeram. epiſtola enim XI. ſurrexit, inquit, Craſſus, ornatiſſimeq; de meo Conſulatu locutus eſt, ut ita diceret, ſe, quòd eſſet ſenator, quòd ciuis, quòd liber, quòd uiueret, mihi acceptum referre. quoniam*

uerò

uerò Crassus Syllæ Dictatoris temporibus ingentes sibi diuitias comparauerat bonis proscriptorum paruo pretio emendis, Nanneij autem ex ijs fuere, qui proscripti sunt, quorum bona à Crasso empta esse uerisimile est, indeq; cum non mediocriter fuisse ditatum: per iocum appellat cum ex Nanneianis, quasi dicat, Nanneiorum facultatibus ditatum. Nanneios autem Sylla Dictatore proscriptos, & interemptos fuisse, cognoscitur ex libro Q. Ciceronis, quem ad M. fratrem scripsit de petitione Consulatus.

Eadem Epistola.

CALVVM, & Plautum, & Spongiam] Iudicum cognomina: quos quasi per cõtemptum nominat: nam, Caluus, & Plautus, & Spongia, cognomina sunt à partibus malè affectis, & à uitijs imposita.

Eadem Epistola.

PATRONO tuo, qui Arpinateis aquas concupiuit: nosti enim marinas] Sororem Clodij patronum appellat: ea enim amatorum gratia multum poterat, & Clodium sæpe non secus ac patronus defendebat. cuius etiam opera Sex. Clodium, in oratione pro Cælio scribit, absolutum.

QVI Arpinateis aquas cõcupiuit: quæ me hominem Arpinatem, quem tu derides, sibi coniugem optauit. Plutarchus in Cicerone. NOSTI enim marinas: nam ibi sæpe ipse stuprum & fecisti, & passus es.

Eadem Epistola.

CVM REX] Q. Martius Rex, cui una è sororibus Clodij nupserat, in testamento nullam Clodij mentionẽ fecit. Clodius autẽ fore sperauerat, ut hæres ab eo relinqueretur.

Eadem Epistola.

CVIVSMODI diuisores haberent] Nihil muto: nam est hic habere pro habitare: ut etiã apud Plautum in Bacch.

quis

quis istbic habet? & digestorum libro VIII. titulo II. quidam Iberius, qui habet post horrea mea. & epistola IX. libri sequentis, uideo iam, quò inuidia transeat, & ubi sit habitura, pro habitatura: cuius uersi significatum qui non intellexerant, ibi quoq; scripserunt, habitatura: itaq; etiam in libris aliquot manuscriptis corruptè legitur. pro, CVIVSMODI, autem sunt uetera exẽplaria, quæ, cuicuimodi, habent. quæ lectio non est improbanda: nam, cuicuimodi, pro cuiuscuiusmodi, ueteres dixisse, Priscianus scribit lib. III. & in his etiam ad Atticum epistolis libro III. uelim, inquit, omnia quamdiligentissimè, cuicuimodi sunt, ad me scribas. cuiusmodi autem pro, qualesquales, si quis accipiat duriuscula uideri poterit locutio: nam cuiusmodi, pro quale, usitatius est: ut, cuiusmodi hoc est? cuiusmodi illa fuerunt? & similia. ut autem eadem uox pro qualequale accipiatur, legisse me non memini: in epistolis enim, quæ familiares dicuntur, libro IIII. ubi scriptum est, cuiusmodi res esset, libri sunt manuscripti, in quibus legatur, cuiuscuiusmodi res esset. quæ uox idem quod cuicuimodi, significat.

Libro I. Epistola 15. In fine.

MOLESTE rogo] Alij, modeste. nos nihil mutamus: ut moleste referatur ad Atticum legentẽ: quemadmodum etiam dixit Terentius: quorum opera suo quisq; tempore usus est sine superbia. non enim intelligit sine superbia eos fuisse, qui usi sunt, sed eos, quorum opera quisq; usus est.

Libro I. Epistola 15.

POMPEIVS togulam illam pictam silentio tuetur suam] Ludit in uestem Pompeij triumphalem: qua, illi concessum est, ut certis diebus uteretur, autore Dione libro XXXVII. & Paterculo lib. II. sensus est: Pompeius Remp. non curat: neq; ijs aduersatur, quibus deberet: uetere gloria

contentus est: uerbum contra quenquam facere non uult: togulam illam suam pictam tuetur. suam autem appellat, quòd ea delectari uideretur.

Libro 2. *Epistola* 1.

SICVLIS *locum gladiatoribus dare*] *Siculis meis clientibus locum dare, ubi gladiatores spectare possent: tribulibus enim, & amicis locus ad spectacula dabatur: ut in oratione pro* Murena.

Eadem *Epistola*.

VNVM *mihi solum pedem dat*] Loci ad sedendum non plus, quàm pes est. hoc intellexit Clodius. Cicero autem uertit ad concubitus genus, &, noli, inquit, de uno pede sororis queri: licet etiam alterum tollas: nam, Clodium treis sorores suas stuprasse, credebatur.

Eadem *Epistola*.

QVID *uerius*,] *Verius hic posuit pro æquius: ut in oratione pro* Murena: *negat uerum esse allici beneuolentiam cibo: &* Cæsar *de bello Gallico libro* IIII. *neq; uerum esse, qui suos fines tueri non potuerint, alienos occupare: &* Liuius *lib.* XL. *uerius fuisse, Consules, quorum prouincia esset, quàm se, quid è* Repub. *esset, decernere: &* Horatius *epistola* VII. *Metiri se quenq; suo modulo, ac pede uerum est.*

Libro 2. *Epistola* 3.

ATILIO] *Qui pro* Messala *absoluendo prensauerat: erant enim amicißimi: ut etiam* Atilij, *qui Ciceroni debebat, prædem fuisse* Messalam *appareat: sic enim libro* V. *de Atiliano nomine scripsi ad* Philotimũ, *ne* Messalam *appellaret.*

Libro 2. *Epistola* 5.

QVONIAM Nepos *proficiscitur, cuinam Auguratus deferatur*] Nam Q. Metellus Celer Augur *obierat. in eius locum* Q. Metellus Nepos *surrogari uoluerat. sed cùm is*

Roma

Roma discederet: cui deferatur Auguratus, scire se uelle Cicero dicit. de quo Auguratu adipiscendo etiam Vatinius laborabat: ut est in oratione contra ipsum.

Libro 2. Epistola 6.

VT ad rē, scripsi ad Quæstores urbanos de Q. fratris negotio] Quod Q. Ciceroni Asiam regenti à populo R. debebatur, id sibi ille denario, idest Romana pecunia, non cistophoro, qui numus erat Asiaticus, curari uolebat. uide igitur, inquit Cicero, ecquæ spes sit denarij, an cistophoro contenti esse cogamur. Pompeianum appellat, quòd in Asia magnam pecuniam Pompeius in cistophoro habebat: è qua pecunia Quæstores numerari Quinto uolebant. tantundem ipsi postea Pompeio Romæ in denario numeraturi.

Libro 2. Epistola 7.

IN hominem] Præpositionem, in, existimo esse tollendam.

Ibidem.

ET latoribus, & auspicibus legis curiatæ] Cæsari, & Pompeio: Cæsar enim in primo Consulatu legem tulit de Clodio ad plebem traducendo: Pompeius autem, qui erat Augur, iuxta morem in auspicio fuerat, & seruauerat de cœlo, antequam lex ferretur.

Ibidem.

CVIVS Tribunatus ad istorum tempora reseruatur] Nunc, inquit, Clodio Tribunatum isti dare nolunt: dabunt suo tempore, hoc est, eius opera cùm indigebunt.

Ibidem.

MEGABOCCHVS] Pompeius: nam in his epistolis à Cicerone diuersis nominibus appellatur: Epicrates, qui teneret omnia: Sampsiceramus, quasi Syriæ dominus: Arabarches, & Hierosolymarius, hæc loca uictorijs adeptus: Megabocchus, magnus in Africa tyrãnus: Bocchus enim in Africa

Mauritaniæ Rex fuerat: Pompeius autem Domitium & Iubam Syllanis temporibus uicerat in Africa.

Libro 2. Epistola 8.

LICET me Saufeium putes esse] Existima, inquit, me esse tardum & negligentem, æquè ac Saufeium: cuius etiam notat inertiam initio epistolæ I. libri VII. dederam, inquit, L. Saufeio literas: sed, ut philosophi ambulant, has tibi redditum iri putabam prius.

Ibidem.

QVONIAM putas &c.] Hoc, inquit, tempore non putas diutius mihi esse manendum in Formiano, ut cratere illo fruar delicato. itaq; Cal. Maijs proficiscemur.

Libro 2. Epistola 9.

NON modo de Cynico consulari, &c.] Nullam, inquit, non modo mihi, sed ne Lucullo quidem, aut Philippo, aut Hortensio poterit Clodius inuidiam concitare. nam Pompeius, Cæsar, & Crassus cum omnia teneant; qui fieri potest, ut ulla nos in inuidia simus spoliati opibus, & illa senatoria potentia? itaq; quod contra nos agat, Clodius non habebit. Cynicum autem se uocat, quasi Diogenem quendam, seuerum hominem, minime delicatum, uirtuti modo deditum; illos autem, piscinarum Tritones, quòd nimium piscinis delectarentur, ut quasi Tritones in aquis uiuere uiderentur.

Ibidem.

CAECILIAM, & Didiam] Antea, Celiam: nos, Cæciliam, emẽdauimus ex oratione pro domo sua 221. ubi legis Cæciliæ, & Didiæ meminit. quas leges tulerant Q. Cæcilius Metellus, & T. Didius Viuius anno ab V. C. DCLVI. ut dubitatio nulla relinquatur, quin, Cæciliam, legendum sit: siquidem Metellus non Celiæ, sed Cæciliæ familiæ cognomen est. quod cum ita sit, in oratione pro Murena, ubi in

omn

omnibus impreßis libris, Didijs, & Celijs, legitur, emendo, Didijs, & Cæcilijs.

Libro 2. Epistola 14.

AT *comparem basilicæ?*] *At, inquit, basilicam habere me dicam? habeo tribum Aemiliam. quòd enim basilicæ uillam suam similem esse dixerat: quasi non bona esset comparatio, correxit, & intulit, Aemuliam hic ego habeo tribum, non uillam: quid enim basilicæ comparem? in qua sunt homines multò, quàm in Aemilia tribu, pauciores. neq;, tribum, modo uoluit dicere, sed addidit, Aemiliam, quòd ea cæteris tribubus plenior, & amplior esset.*

Libro 2. Epistola 17.

ID AFFICITVR] *Ita legitur in codice Caualcantis, & ut opinor, rectè; refertur enim ad illud, quod est subinane in nobis, hoc sensu: quæ ambitio in nobis est, ea nunc habet quo delectetur, siquidem Pompeij merita in patriam non iam, ut antea uerebar, maiora, quàm nostra uideri possunt.*

Libro 2. Epistola 19.

MILLIES *coactus est dicere eadem*] *Aliter antea in omnibus impreßis. nos hūc locū ex ueteri codice restituimus. quē etiā Valerius Maximus Lib. VI. cap. de libere dictis, & factis, ita, ut nos in nostro libro scripsimus, legisse uidetur.*

Libro 2. Epistola 24.

CN. CEPIO BRVTVS] *Seruilia Bruti mater fuit. ea fratrem habuit Cepionem, de quo Plutarchus in Catone Vticensi. adoptatum ab eo Brutum, & Cepionis cognomen accepisse, crediderim. cur autem hoc loco Cneus prænomen Bruto sit, Philippica autem decima Quintus, nescire me confiteor. nam Cepionis Seruiliæ fratris Plutarchus prænomen non ponit. à quo non dubium est, quin prænomen unà cum nomine, & cognomine Brutus acceperit.*

Ibidem.

CONSVLAREM *disertum, uicinum Consuli*] Vicinus erat Cicero Cæsari Consuli, quòd ipse in Palatio, Cæsar autem in sacra uia habitabat, quæ secundum radices Palatij à Carinis in Capitolium tendebat. Suetonius in Cæsare.

Ibidem.

IVDICIVM *postulaturus*] Forte, indicium, hoc sensu. si damnatus erit Vettius: ut absoluatur, indicium postulabit, id est, ut alios eiusdem facinoris conscios indicare sibi liceat, à iudicibus petet.

Ibidem.

ET CATVLO] Forte, & Bibulo: nam Catulus Metello, Afranio Coss. perierat.

Libro 2. Epistola 25.

MORATVS] Libentius legerim, odoratus, uel, inodoratus: Varro enim in sermone & familiaritate Pompeij, qua mente is esset in Ciceronem, odoratus erat: quod alioqui occultum fuisset.

Eadem Epistola.

DE FLACCI *Prætura*] L. Flaccus post Præturā Cicerone Cōsule gestā, Asiam Prætor rexit. inde repetundarum accusatus est à D. Lælio, defensus à Q. Hortensio, & M. Cicerone: Cæsare, Bibulo Coss. nunc Hortēsij orationem significat pro Flacco habitā, in qua Cicero se laudatū esse scribit.

Libro 3. Epistola 1.

QVONIAM DE *prouincia Macedonia lata lex est*] Non quod in lege nominatim de Macedonia scriptum esset, sed quòd ita scripta lex esset, ut Ciceroni in Macedonia esse liceret. facilius igitur (inquit) consequi me potes, quoniam concessu legis de me latæ in Macedonia esse possum. itaque ab Epeiro tua non longè abibis.

Libro 3. Epistola 2.

ANTONIVM] Quem Cicero timebat, propterea quòd fuerat in coniuratione Catilinæ, & de ui damnatus in exilium abierat. Cicero in oratione pro Sylla, & alibi.

Libro 3. Epistola 12.

CAPVT rogationis proponi scribis] Caput rogationis erat, ne quis referret ad senatum de Cicerone restituendo. quod etiam epistola huius libri XV. scribit his uerbis. tute scripsisti ad me, quoddam caput legis Clodium in curiæ poste fixisse, ne referri, ne'ue dici liceret.

Ibidem.

INIMICO Consule des.] Q. Metello Nepote, qui cum Cicerone inimicitias gerebat.

Libro 3. Epistola 17.

APPII quæstio est] Alij aliter legunt: nos nihil mutamus, & sensum hunc arbitramur esse. fore audiebat Cicero, ut Q. frater post reditum è prouincia repetundarum ab inimicis accusaretur. id eo magis timebat, quòd Appius P. Clodij frater, qui tunc Prætor erat, ei quæstioni præfuturus erat.

Libro 3. Epistola 22.

MILITES] Puto, Pisonis Macedoniæ Procos. qui redibant in hiberna. ideo autem ab ijs Cicero non satis se tutum fore putabat, quod Pisonem sibi inimicum esse intelligebat: quo Consule Clodium adiuuante, patria pulsus erat.

Libro 3. Epistola 25.

SI VLLA spes saluti nostræ subesset] alij, salutis, fortasse rectius: sed, cùm in ueteri codice scriptum sit, saluti, non sum ausus immutare.

Libro 4. Epistola 1.

QVI casu idem natalis erat & Brundusinæ coloniæ, & tuæ uicinæ Salutis] Quo die Brundusium ueni, is erat

Tulliolæ natalis: eodemq; die deducta olim colonia Brundusina: itemq; Saluti templum, iuxta quod tu habitas, dedicatum: habitabat enim Atticus in colle Quirinali, ut scribit Nepos in eius uita: quo in colle quia Salutis item erat templum, ideo Salutem Cicero Attici uicinam uocat.

Ibidem.

A' MVLTITVDINE *summa*] Præpositionem, à, induximus ex libro Caualcantis: ut referantur hæ duæ uoces, multitudine summa, ad uerbum, celebrata est, non ad illud, animaduersa.

Ibidem.

SENATVI *gratias egimus*] Intelligit orationem post reditum habitam in senatu.

Ibidem.

HABVI CONCIONEM] uidetur esse oratio, quæ extat post reditũ ad Quirites. quod si ita est, præpostere factum est ab ijs, qui eam ante orationem in senatu habitam collocarũt, cum pateat ex hac epistola post fuisse collocãdam.

Ibidem.

VNVM PRAETOREM] Appium. P. Clodij fratrem.

Ibidem.

DVOS TRIBVNOS] Atilium Serranum, & Numerium Quintium, de quibus in oratione pro Sestio. ubi per irrisionem Quintium, Gracchum uocari dicit, quasi strenuum, & nobilem Trib.

Ibidem.

DEDERVNT] Concionem: nemo enim priuatus ad populum loqui poterat, nisi ei à magistratibus curulibus, aut à Tribunis locus daretur. in epistola sequenti, Appius, inquit, (qui tum Prætor erat) concionem dedit Clodio.

Libro 4. Epistola 2.

SVAM *Libertatem*] *Libertatem scripsimus prima litera grandiuscula: ut sensus hic sit. hortatur populum Clodius, ut Libertatis atrium à se in domo Ciceronis extructum dirui ne patiatur.*

Eadem Epistola.

CORNICINVS *ad suam ueterem fabulam rediit*] *Cn. Oppium significat: nam Cornicen Oppiorum cognomen fuit. ad ueterem autem fabulam ideo dicit, quòd etiam antea idem Oppius hunc ipsum generum Calendis Ianuarijs, quo die P. Lentulus Cos. retulit de restitutione Ciceronis, intercedentem suppliciter rogarat, ut desisteret: quod tamen à genero non impetrauit: idq́ omnino causæ fuit, serius ut Cicero restitueretur. in oratione post reditum ad Quirites.*

Ibidem.

ILLAM *porticum*] *necesse erat, ut redemptores, si Catuli porticum restituere uellent, prius demolirentur: nam in ea porticu, quæ Ciceronis ædibus iuncta erat, itemq́ in ipsius Ciceronis ædibus templum Libertatis Clodius ædificauerat. quod templum, collegio Pontificum permittente, dirutum est, ut & Catuli porticus, & Ciceronis domus restitueretur.*

Ibidem.

NOSTRAE RATIONES, *utilitates meæ*] *Has duas uoces,* VTILITATES MEAE, *deleuimus ut glossema illarum, nostræ rationes.*

Lib. 4. Epistola 3.

ACIDINOS] *Significat Manlium, qui Romæ regnum affectasse creditus est: ex quo de Tarpeia rupe præcipitatus, cogitati maleficij pœnas luit. Manliorum autē cognomen*

fuit Acidinus.

Ibidem.

ANNIANA *Milonis domo*] *Quæ prius* C. *Annij fuerat, à quo adoptatus est Milo, cum ex eius filia natus esset.*

Ibidem.

ADIVVANTE OPPIO] *Crederem legendum, Appio, qui fuit* P. *Clodij frater: nam etiam paulò pòst, Conciones turbulentæ* Metelli, *temerariæ* Appij.

Ibidem.

FAMILIARI *tuo*] Q. *Hortensio, nisi fallor: de quo in epistola ultima libri* II. *tuus, inquit, familiaris* Hortensius *quàm plena manu, &c.*

Ibidem.

DE CVIVS *constantia, uirtute uerißimæ literæ*] *Ironia. quasi dicat, parum ad me uerè de eo scripsisti.*

Ibidem.

COMITIA *sua*] *Quibus* Aedilitatem *petiturus erat.*

Ibidem.

NISI *Milo in campum obnuntiasset*] *Cum codice Caualcantis ita lego, priore lectione repudiata: quæ ut mihi quidem uidetur, bonum sensum habet nullum: neque enim quisquam erat, qui Miloni obnuntiaret: sed Milo ipse alijs obnuntiabat: comitia enim, quibus* Aedilitatem *Clodius petebat, prorsus fieri nolebat. præterea si legas,* C. Appius, *prænomina simul erunt duo, quæ esse non possunt. nam quod ad locutionem attinet, obnuntiare in campum: me quidem non offendit: nam etiam uerbo, nuntiare, quandoque ueteres eadem ratione utebantur.*

Ibidem.

DEIECTAS *copias*] *Alij, delectas. ego, deiectas, meliore sensu legi puto, quasi afflictas, & infirmas.*

Ibid

Ibidem.

ITAQVE *ante diem* XI. *Cal. Ian. in comitium Milo de nocte uenit*] *Cum significet diem, qui secutus est* XII. *Cal. Dec. uocem Ian. tollere sum ausus: neque enim, ut cuiuis facile est uidere, locum hic habere potest. forte autem, cum in antiquo libro ita scriptum esset,* XI. *Calen. imperitus aliquis, & audax immutauit, & scripsit,* XI. *Cal. Ian.*

Ibidem.

MARCELLVS] *Qui & ipse Aedilitatem petebat: tamen stertens, de comitijs parum laborare uidebatur.*

Ibidem.

SI SE *inter uiam obtulerit*] *Amicißimus meus, quo ego hactenus neque doctiorem, neque probiorem cognoui quenquam, hunc locum ex ingenio restituit: nam alij longius a uetere scriptura recedunt: quæ quidem hæc est, si sentitur ueiam obtulerit. inter uiam autem dicitur, quomodo etiam inter cœnam, & huiusmodi alia.*

Lib. 4. Epistola 5.

SCIO *te uoluisse, & me. ast nugigeram manum fuisse*] *Locus corruptißimus, neque manuscripti codices, quos uidimus, perfecte restituunt. quidam habent, at nunc geram manum fuisse. alij, ast num geram manum fuisset. ex quo impressum est in recentioribus libris, ast* NVM *Germanum fuisset? quam lectionem non conuenire cum reliqua epistola, nemo est, quin uideat. suprà enim tantum abest, ut dicat se unquam id uoluisse, ut etiam inductum, relictum, proiectum ab optimatibus, habuisse tamen in animo cum ijs in Rep. consentire affirmet. deinde subiungit,* VIX *aliquando te autore resipiui, quæ uerba habent emphasim singula, ad ostendendum nunquam id antea Ciceronem uoluisse, quod nunc salutis suæ causa uelle incipit. ac sensu fortasse meliore*

ita legeretur. Scio te uoluisse, & me adhuc perinhumanum fuisse. infert enim, iam tempus est me ipsum à me amari. porrò quid potest esse inhumanius, quàm, ut alijs satisfiat, nolle suorum commodorum ullam rationem ducere? quod profectò nihil aliud est, quàm se ipsum odisse. incipiamus igitur, inquit, aliquando nos ipsos amare, quod antea non fecimus. in quo nunc demum nimis inhumanum fuisse me sentio. Eruditi *locum accuratè considerent, & uetustis cum exemplaribus, siquæ erunt nacti, diligenter conferant. nam nos sine manuscriptis libris affirmare nihil audemus.*

Ibidem.

VIATICVM *Craßipes præripit*] *Cicero post mortẽ* L.*Pisonis cognomento* Frugi, Tulliolam Furio *Craßipedi*, Marcellino, & Philippo *Coss.collocarat. ei pro dote pecunia erat numeranda, ut* Ciceroni *uiaticum non relinqueretur ad obeundam legationem liberam, de qua suprà dixit.*

Lib.4.Epistola 6.

NON *ut Saufeius, & uestri*] Epicurei, *qui dolent eius uicem, quòd humanis uoluptatibus priuatus sit. uestri, autem dicit, quòd* Epicuream *sectam* Atticus *amabat.*

Lib.4.Epistola 7.

TERENTIVS *suo iure*] *potest conturbare, cum sit eques* R.*quod alijs non licet. conturbare autem est, omißis ueteribus creditoribus, satisfacere ijs, qui posterius credidissent. itaque dixit pro* Plancio *273: fac me multis debere, & in ijs* Plancio. *utrum igitur, me conturbare oportet? an cæteris, cum dies uenerit: hoc nomen, quod urget, nunc, cum petitur, dissoluere?*

Ibidem.

ARPINATVM *fremitus est incredibilis de* Laterio] Punctis *male collocatis sæpe fit, ut sensus peruertatur. quod*

quidem

quidem hic usu uenerat.nam in omnibus libris, qui typis impreßi leguntur, ita scriptum erat: Arpinatum *fremitus est incredibilis.* De Laterio *quid quæris? ut obscurißima, uel nulla potius fieret sententia, fuit autem* Laterium Q.Ciceronis *uilla in* Arpino. *quam uillam* Quintus *cum fortasse uellet uendere,* Arpinatum *erat fremitus excitatus.*

Lib.4.*Epistola* 8.

APENAS] *Hic locus aliter antea erat interpunctus.ut nos distinguimus, hic est sensus.* Apenas *uix discesserat cum literis ad te meis, quum epistola, subaudi, reddita mihi à te est.cui epistolæ respondens,* Quid *ais, inquit? &c.*

Ibidem.

QVA'M *est ista* πεῖρασις *nostra*] Sic antea. *ego repugnantibus libris manuscriptis: tamen emendaui, nostræ. sensus enim hic est. status iste* Domitij *simillimus est nostro: uel quòd ab ijsdem læditur, à quibus olim ego: uel quòd præter opinionem: uel quòd uiri boni nusquam: (sic enim interpungo) unum tamen dißimile, inquit, est, quòd nos immeritò olim afflicti sumus,* Domitius *nunc meritò. nam casus ille noster forte etiam tolerabilior, & leuior fuit, quàm hic* Domitij.*quid enim miserius, quàm eum fieri* Consulē *non posse, qui in tota uita tanquam designatus fuit, id est, quem suo anno fore* Consulem *non secus homines crediderunt, ac si iam designatus esset.si uerò etiam ipse uidet, & in suis priuatis fastis notat, ex ijs, qui potentibus inseruiunt, non minus multos in posterum fore* Consules, *quàm hactenus fuerunt: quid illo miserius? & argutè, in codicillorum fastis paginulas habeat futurorum* Consulum, *quasi dicat, adeo multos uidet fore* Consules *ante se, ut eos domi notans in suis fastis, longas paginulas compleat: nam in fastis publicis* Consulum *nomina scribebantur, ut autor est* Liuius *libro* I X.

Ibid.

Ibidem.

ET IN EO *γραμμὴν teneam*] *Codex manuscriptus habet, & τὴν ἔξω γραμμήν. unde bonus sensus qui possit elici, nõ uideo, ego, una interposita litera, legendum crederem, & τὴν ἔξω γραμμήν: ut sit sensus, quod me mones, ut hoc statu* Reip. *qui impẽdet, in quo nõ optimates, sed potẽtes dominaturi uidentur: me ciuiliter gerã: idest, ut neq; potentibus prorsus assentiar, neq; ijs absq; ulla proficiẽdi spe stulte repugnem: sed quasi lineam quandã teneam exteriorem, seorsumq; ab eorum rationibus cursum dirigam: ego uerò ita faciam.*

Lib.4.Epistola 9.

QVONIAM *Ciceronem suauissimum secum haberet*] *puto legendum esse, tecum haberes.* Q*uintus enim Cicero filius non cum patre, sed cum Attico erat, ut patet ex epistola, quæ ante proximam superiorem collocata est.*

Lib.4.Epistola 10.

APVLEIA] *Clodium, ut opinor, significat, propterea quòd in* Tribunatu *non secus, atq;* Apuleius Saturninus, *populum concitarat,* Apuleiam *autem, non* Apuleium, *per contemptum appellat, quasi effœminatum & mollem.*

Lib.4.Epistola 12.

CRASSVM *quidem nostrum, &c.*] Iocatur in Crassum: *qui profectus est in prouinciam Syriam inuito populo:* Aemilius *autem* Paulus, & Tiberius Gracchus, *iterum* Consules, *ille ad bellum* Macedonicum, *hic ad* Hispanicum *populo libentissimo profecti erant. æqualem autem* Pauli, & Gracchi *eum appellat, quòd ut illi olim iterum* Consules, *ita* Crassus & *ipse iterum* Consul *in prouinciam profectus est.*

Lib.4.Epistola 13.

PVTARE *profectum*] *Alij legunt, putari, ex ingenio, ut arbitror: nam codex* Caualcantis *habet, putare. subintelligitur*

ligitur autem, se: ut ita dicat, scripsit se putare, te profectum, &c. huius generis locutiones multæ sunt. cum uel, se, uel, te, uel, me, desideratur: sed eas recitare necessarium esse non putamus.

Lib.4.Epistola 14.

PORCILIVS] *Hoc nomen ita legitur in libris à patre meo impreßis. neque arbitror esse immutandum: fuerunt enim* Romæ *familiæ complures, quæ ab alijs familijs nomina sumebant, ut à* Sestius Sestilius, *à* Marcius Marcilius *à* Curtius Curtilius, *à* Cestius Cestilius, *& alia huiusmodi: qua forma à* Porcio *item* Porcilius *denominatus. quòd si mutandum esset,* Prætilius *potius legendum crederem, quàm* Procilius: *ut à* Prætia *familia,* Prætilia *dicta sit.*

Ibidem.

OTALVS] *Vna interposita litera legerem,* Ortalus, *ut* Hortensius *significetur:* Hortensiorum *enim cognomen* Ortalus, *siue* Hortalus *fuit: &* Cornelius Tacitus *de quodam* Ortalo *meminit* Hortensij *nepote.*

Ibidem.

EX QVO *est illa siccata*] *Totum hunc locum scripsi, ut est in codice* Caualcantis.

Ibidem.

IN *Andromacha maior fuit, quàm* Astyanacte] *Conseruo lectionem patris mei. cuius forte hic est sensus:* Andromachæ *personam melius geßit, quàm* Astianactis.

Ibidem.

VELINAM] *Vetusti codices,* Veliam: *ego,* Velinam, *emendaui, quod apud ueteres scriptores* Velinæ *tribus, non* Veliæ *mentionem inuenio.*

Lib.4.Epistola 15.

ET PHILI, *&* Pæti,] *Sic in libris manuscriptis: tamen emend*

emendaui, & Pili, & Lælij, ex epistola v libri III. ad Quintum fratrem, in qua eadem de re loquens ita scribit, sermo est à me institutus Africani, paulò ante mortem, Lælij, Phili, Manilij, Q. Tuberonis. Macrobius etiam, cum Scipione in libris de Rep. Lælium esse locutum, autor est.

Epistola eadem.

DE PRAELIO] Fortè, de Porcilio: quem superiore epistola dixit esse condemnatum: quam epistolam post hanc esse scriptam, nemo non uidet.

Ibidem.

NOTVM tibi, ut quod iam] Libenter ita legerem, & interpungerem, notum tibi uideo. Iam.

Ibidem.

OPIMIVS Veietorancius] Ita planè scriptum est in codice Caualcantis. ego legendũ arbitror, Vei. & Horatius: ut illa uox, Vei, significet tribum, è qua erat Opimius Veientinã scilicet, de qua in oratione pro Plancio. nam tribus apud antiquos prioribus tantum syllabis quandoq; scribebãtur. de quo plenius in scholijs, quæ in familiares epistolas edidimus.

Ibidem.

RESCIDIT] Puto, in uetusto codice scriptum olim fuisse, res ad s. idest, res ad Senatum: quomodo etiam paulò post locutus est. sed imperiti cùm antiquam notam non agnoscerent, locum immutarunt, &, rescidit, scripserunt.

Ibidem.

PATREM eius] Partẽ eius non dubito quin legendum sit, cum à Cicerone Scaurum defensum fuisse notissimum sit.

Eadem Epistola.

VT opinionem habeas rerum,] Nihil muto: tamen, nisi uetusti codices contra me facerent, legerem, ut Gabinium habeas reum. sed, ut dixi, nihil muto.

Ibid

Ibidem.

OMNINO ϖορπαπυμνα] Legerem, ϖρῶρα πρύμνη: ut accusatorum infantiam dicat maximam ac præcipuam fuisse causam, cur Gabinius absolueretur: prora enim & puppis Græcorum prouerbium notißimum est.

Ibidem.

STOMACHVS ubi habitabat] Quo in loco animi nostri bilis habitare uidebatur, is locus concaluit, itaq; bilem facile digerit. ex quo fit, ut me publicæ res non ita, ut solebant, solicitum habeant.

Lib. 4. Epistola 16.

GERMANAE. puta uide] Etsi nihil immutaui: tamen non dubito, quin ita legendum sit, Germanam: peti uide: ut sit sensus, aduola mi Attice, & inuise similem Remp. Reip. illi nostræ, quam olim laudare solebamus: dicit enim germanam illius nostræ Reip. per ironiam, quasi prorsus dißimilem, & planè mutatam. deinde sequitur: uide magistratus peti numis ante comitia tributim uno loco diuisis palàm: quæ uerba siquis diligentius expendat, singula emphasim habere cognoscet. uide item, inquit, Gabinium absolutum: concedatur etiam, ut autoritate floreat, & gratia.

Eadem Epistola.

AEDILITAS eius] Quam summa magnificentia geßit, adeo ut in eius impensas opes suas absumpserit, magnumq; æs alienum contraxerit. autor Pedianus.

Ibidem.

APVD rusticos] In tribus XXXV. dispertita erat Vrbs: hæ suffragia ferebant. rusticæ autem erant XXXI. urbanæ quatuor, quæ minus poterant, quòd & numero inferiores erant, & ex libertinis constabant, cum ingenuorum propriæ essent rusticæ: quas Cicero fauere dicit Scauro pro-

pter patris memoriam.

Lib.4.Epistola 17.

NON oblitum] Caualcantis codex habet ut impressum est in nostro libro. sensus est. puto te existimare, me rarius ad te scribere, non quòd oblitus sim consuetudinis meæ: sed cum &c.

Eadem Epistola.

LEPIDVM quo excidat] Sic libri manuscripti, forte, nequid à quo excidat.

Ibidem.

QVADRAGENA] Forte melius, quadringena, ut maior sit summa.

Ibidem.

NE Senatus quidem affuisset] Libentius legerem, fuisset.

Lib.5.Epistola 1.

QVID, quæso, istuc erat?] Sic ex ingenio emendauimus, à ueteribus codicibus destituti.

Lib.5.Epistola 2.

RVFIO noster] Hic est C.Sempronius Rufus de quo in Fam. 116: eum nunc Rufionem appellat. quoniam autem cum Vestorio nescio quid ei erat controuersiæ: Ciceronem iudicem fecerant, ut de lite cognosceret. deinde cum Rufio se à Vestorio uideret obseruari (obseruabat autem Vestorius, ut, si Rufio Ciceronem adijsset, statim & ipse accurreret, transigendæq; controuersiæ iudicem admoneret: quod Rufio nolebat, ut qui se non bonam habere causam intelligeret) hominem strategemate percussit: nam ad Ciceronem non accessit. hunc Cicero gratam sibi rem fecisse dicit, quòd de controuersia audiri noluerit, idest, quòd ad se iudicem non accesserit, ut de controuersia, quam habebat cum Vestorio, transigeret.

Ibid

Ibidem.

E PANSAE *uilla*] *uetus codex habet, epense uilla, corrupte omnino, sed unde facile posit erui uera lectio: quam hāc esse putamus, e Pansæ uilla: quibus uerbis ostendit Cicero, quàm alienus à transigenda cōtrouersia Rufio fuerit, qui Ciceronē, ne cum eum quidem uidit, adire noluerit: tantum, cum esset in uilla Pansæ, nūquid uellet, eum rogauit.*

Libro 5. Epistola 4.

NOSTRIS *posit &c.*] *Totum hunc locum, adiuti tamen aliquantū à libris manuscriptis, ex ingenio restituimus.*

Ibidem.

CONSVLE, *aut numera: nam* D C *ceperis*] *Cherippus fuit, opinor, gratiosus libertus senatoris, qui ne quid ad senatum referret, quod contra existimationem aut contra uoluntatem suam esset, (puta de proroganda prouincia) Cicero ueretur. quoniam autem in ea re Cherippi opera sibi esse utendum uidet, qui quidem apud patronum gratia ualebat, ut facile eum, quoquò uellet, mouere posset: cum indignatione, ò prouincia, inquit, etiam'ne hic mihi curandus est? etiam'ne diligentia est ponenda, ut liberti studium mihi conciliem? aut (inquit) consilium mihi da, quo pacto me geram: aut, alia uia si non est, pecuniam liberto numera: minimum in eo damni faciemus: nam capies eum* D C, *id est pecuniæ nostratis aureis* X V. *qua summa facile adducetur, ut patrono, quod uolumus, persuadeat. ceperis, autem ex ingenio legimus, non, ceteris, mutatione fere nulla: &* D C *pro de. qui error alibi etiam est in uulgatis libris, ex antiquarum notarum ignoratione, & literarum similitudine ortus.*

Ibidem.

M. ANNIVS, *& Tullius*] *Pontinus, Anneius, Tullius, Q. Cicero M. Ciceronis in prouincia legati fuere, itaq;*

opinor hic esse legendum, M. Anneius, de quo in epist. fam. libro XIII. *Epist.* LVI. *& lib.* XV. *epist.* IIII.

Libro 5. Epistola 5.

QVID *narrem: noui enim nihil:*] *Coniectura ducti sic emendauimus. uetustus codex habet, noui enim mihi. nostra lectio nõ dubito quin à doctis probetur, eo magis, quòd epistola sequenti idem scribit. nec tamen, inquit, iam habeo, quid aut mandem tibi, aut narem. mãdaui omnia, quæ quidem tu, ut polliceris, exhauries: narrabo, cum aliquid habebo noui.*

Lib. 5. Epistola 10. propè finem.

ERAMVS *inuicẽ*] *Cosimus Gherius, Fannẽsis episcopus, doctißimus & sanctißimus adolescens: quẽ nisi mors immatura nobis abstulisset, uerã antiquæ uirtutis imaginem habituri fuimus: cum quartum abhinc annum Romã proficiscens, eius uisendi, ac salutandi causa Fanum diuertissem, hunc locum ut ita emendarem, admonuit. cùm ego quæsissem, illa castigatio ex ingenio esset, an ex libro manuscripto: codicem uetustum Patauij se uidisse affirmauit, in quo ita, ut me iubebat emendare, scriptum esset. postea in antiquo exemplari Caualcantis animaduerti, eramus inuecem, esse. ex quo amicißimus meus adductus erat, ut, inuicem, & ipse corrigeret.*

Libro 5. Epistola 11.

RELIQVOS BARONES] *Epicureos philosophos per irrisionem Barones appellat. uide quæ diximus in illum locum epistolæ ultimæ libri* IX. *ad Pætum, ille Baro.*

Libro 5. Epistola 13.

VERVNTAMEN *de Cumanis uenissem cũ imperio*] *Sic habet codex Caualcantis. putat amicißimus meus legendum esse ueruntamen cum Romanus uenissem &c. Græci enim Romanos oderant magistratus, quibus fasces præferebantur, ut libertati eorum quasi minari uiderentur. mihi*

tamen

tamen (inquit Cicero) alacres se obtulerunt tanquam si Ephesius Prætor, hoc est, tanquam si ex ipsis unus essem, non ut homini Romano, qui cum imperio uenissem.

CLAVOM animo uerbis] Sic in libro manuscripto. forte legendum, commouebis: ut sit quod superiore proxima epistola dixit: παράγγελμα γνιάυσιον commoueto.

Libro 5. Epistola 15.

PRO NAGISTRIS scripturæ, & portus, & nostrarum diœcesium] Sic habet codex ille Caualcantis antiquissimus. forte legendum est, & portus nostrarum diœcesium: ut sit sensus: dare poteris tabellarijs publicanorum, & dare item poteris scripturæ, & portus nostrarum diœcesium pro magistris. qui autem uocem, pro magistris, non intellexerant, per magistros, scripserant. in familiaribus (sic enim appellantur) epistolis. Terentius (inquit) operas in scriptura pro magistro dat. ad Atticum autem de eodem Terentio, operas in portu & scriptura pro magistro dedit. item orationum uol. 1. in scriptura Siciliæ pro magistro est L. quidam Carpinatius.

Libro 5. Epistola 16.

TAEDET omnium nos uitæ] forte, omnino eos uitæ.

Lib. 5. Epistola 18.

SPERAMVS etiam manu. tuto consedimus &c.] alij aliter emendant. nos codicem Caualcantis secuti sumus, nisi quòd, loco, ubi legebatur locum, ex ingenio castigauimus. ideo autem legi non potest, Et in Amano tuto consedimus, quòd paulò antè in eadem epistola scribit Cicero se esse in Cappadocia ad Cybistra: quod etiam epistola, quæ post sequentem legitur, his uerbis: cum dies quinq; ad Cybistra Cappadociæ castra habuissem, certior sum factus, Parthos

ab illo aditu Cappadociæ longè abesse, Ciliciæ magis immi-nere: itaq; confestim iter in Ciliciam feci per Tauropylas: Tarsum ueni ad III. Non. Oct. inde ad Amanum contendi.

Libro 5. Epistola 19.

QVIN, ut Pompeium expectaris,] hunc locum ita scri-ptum habet uetustißimus, idemq; omnium, quos ego uiderim, optimus Caualcantis codex. accipitur autem, VT, pro etiam si, hoc sensu: etiam si Pompeium Romæ expectaris dum Arimino rediret, tamen non dubito, quin profectus in Epei-rum sis. & dixit, etiam in Epeirum, pro tamen in Epeirum, ut in epistolis fam. ego cum meis, si quicquam nunc cu-juspiam est, etiam in meis esse malui.

Ibidem.

ROMAE iucundam] Rectius fortasse, mirè iucundam.

Ibidem.

IN MILITIA] Suum in prouinciam iter militiam appellat, ut etiam in hac (inquit) peregrinatione, militiáue nostra sæpe incensum ira uidi, sæpe placatum.

Ibidem.

SCRIBIS libenter repulsam tulisse eum,] Distinguo, scribis libenter, repulsam tulisse eum. scripserat enim Atti-cus, libenter se scribere de illius repulsa, qui cum Cicerone certaret. cui respondens Cicero, quòd (inquit) de illius re-pulsa libenter scribere te dicis, magni amoris signum.

Libro 5. Epistola 20.

SYRIAM à Cilicia aquarum diuortio diuidit] Vide, quæ diximus in illum locum epistolæ x. libri ad Curionem, diuisus aquarum diuortijs. sensus idem erit, si, ut est in libris manuscriptis, legatur, in aquarum diuortio.

Eadem Epistola.

INTEREA è Cappadocia ne pilum quidem] Hoc to-tum

tum puto esse collocandū post illa uerba, penè dixi quàm te.

Libro 5. Epistola 21.

STATVAS, eana τέθριππα prohibeo] Sic habet uetus codex. sunt qui legendū putent, ænea τέθριππα, idest æneas quadrigas. Ioannes Scala existimat, fana, τέθριππα: nam in libris manuscriptis F litera sæpe reperitur, ubi in impreßis est E cuius rei exēpla possent afferri multa: sed omittimus, & ne longiores in re propemodū manifesta uideamur, & q̃ ea norunt, qui in legēdis uetustis codicibus sunt exercitati.

Eadem Epistola.

TORQVATO in Lenio tuo?] Vetusti codices, alij habent, & in Lenio tuo, alij, de M. Lenio tuo. castigaui ex ingenio, in Lenio tuo: ut sit sensus: Torquato in Lenio tuo, cùm idem peteret, negaui. quod etiam libri sequentis epistola 1. scribit his uerbis: si præfecturam negotiatori datam Brutus queretur, quod ego Torquato nostro in tuo Lenio, Pompeio ipsi in Sex. Statio negaui, &c.

Eadem Epistola.

VT & ea syngrapha esset,] Si coniecturis locus esset, ita legerem, iure alio syngrapha ne esset. epistola enim 11. libri sequentis, ita scribit: nunc ista syngrapha habet iuris idem, quod cæteræ.

Libro 6. Epistola 1. in princip.

AD QVINTVM ter milia] Sic est in uetusto codice. puto legendum esse, ad V. III. Kal. Ian. idest ad quintum, tertium Calendas Ianuarias: ut binas literas se accepisse ab Attico significet.

Eadem Epistola.

SI HVC Paulus uenerit?] Si, inquit, acciderit, ut L. Paulus Proconsul huc mittatur: malè cum Salamijs agetur: Brutus enim contra eos omnia Scaptij causa impetrabit:

erat enim Bruti affinis hic Paulus, propterea q eius frater Lepidus Tertullam, Bruti sororē, in matrimonium duxerat.

Epistola eadem.

DE CN. FLAVIO Cn. F.] *Legebatur antea, Cn. Flauio Annij filio, corrupte, nam filij non à patris nomine, sed à prænomine ostendebātur. itaq; uocē, Annij, prænomen esse debere semper credidi: mutare uerò non audebam cùm & à Plinio lib. XXXIII. cap. I. & à Gellio lib. VI. cap. IX. hunc esse appellatum uiderem Cn. Flauium Annij filium. postea cum Liuij libros percurrens ad eum locum libri IX. uenissem, in quo Flauium hunc scribam Cnei filium uocat: Cn. F. ego quoq; in Cicerone scripsi. itaq; Plinij, Gellijq́; locus erit castigandus.*

Eadem Epistola.

IVDICIBVS *utuntur*] *Fortè, haud utuntur: nam etiam omnes, inquit, ciuitates suis legibus, & iudicijs usæ reuixerunt.*

Eadem Epistola.

TAMEN *se αὐτονομίαν adeptos putant.*] *Antea tum se: nos, tamen se, ex codice Caualcantis emendauimus.*

Ibidem.

ADSCRIPSERANT,] *Scribendū est numero multitudinis, non, ut est in libris omnibus impressis, etiam in nostro, adscripserat. sic etiam Caualcantis codex habet.*

Eadem Epistola.

LITERAS *accuratè scriptas de pantheris, sed à ciuitatibus*] *Ita legitur in libro patris mei, & in codice Caualcantis. rectius omnino, ut existimamus, legi posit, et de ciuitatibus, duabus tantum literis immutatis: nam in libris manuscriptis particula, set, per t, scripta sæpe reperitur, non per d, ut est in impressis: atq; etiam, it, quit, non id, quid: aliaq;*

aliaq; huius generis multa. sensus hic est. scripserat ad Ciceronem Cælius, ut & pantheras sibi mitteret, et M. Feridij agros, qui ciuitatibus fructus penderent, immunes esse uellet. ad ea Cicero ita respondet. in mea prouincia nihil cuiquam adimitur, nisi siquid debeat: nam, creditoribus ut satisfiat, uolo. Itaq; nō est, quod petas, ut ciuitatibus adimam fructus, qui ex agris capiuntur. uolo, inquit, audiri Romæ, nullum in mea prouincia numum, nisi in æs alienum, erogari. quod si non audiretur, moleste ferrem. uult autem innuere, se non latere in tenebris, sed esse in oculis hominum, &, quæcunq; faciat, Romam perferri: quare nihil sibi esse agendum, nisi quod rectum, honestumq; sit. dicit autem, nec mihi conciliare pecuniam licere, nec illi capere, hoc est, nec me pecuniam, quæ nō debeatur, cuiquam curare debere, nec illum capere. significat autē, ut opinor, inter Feridium & Cælium conuenisse, ut, si Feridius à Cælio Ciceroni cōmendatus, de immunitate agrorū impetrasset, Cælio pecuniæ quidpiam eius rei causa numeraret: quod quidē flagitij nemini esse cōmittendum, minime uerò omniū Cælio, qui eo crimine C. Antonium Ciceronis in Consulatu collegam accusasset. itaq; dicit, monuiq; eū, quē plane diligo, ut, cū alios accusasset, cautius uiueret. id autē, quod sequitur, ad pantheras pertinet: nam ita scripserat Cælius: Tu, si modo memoria tenueris, et Cibyratas accersieris, quod uoles efficies: loquitur enim de pantheris.

Eadem Epistola.

LITERAS *datūrum prid. Cal. Ian.*] *locus ex epistola Attici: ex quo loco suauem recordationē Cicero se dicit habuisse clarissimi iurisiurandi, cum scilicet Remp. iurauit à se esse seruatā. in Epist. fam. lib. 5. Epist. 2. in Orat. Volum. 1. 14.*

Ibidem.

PRAETER *Tusculanum*] *hæc lectio est in codice Ca-*

ualcantis,quam puto ſinceram eſſe,& incorruptam:ut dicat Cicero,Lentulum,*præter* Tuſculanum, *omnia proſcripſiſſe.*

Ibidem.

GENVARIOS] *numi genus,ita dictum, quòd* Genuæ, *quæ ciuitas eſt in* Allobrogibus, *cudebatur:ut* Philippæi, *à* Philippis *urbe* Theſſaliæ.& *primū numi genus, deinde pecuniæ ſummam poſuit.*

Lib. 6. Epiſtola 2.

M. CLVVIO] *loquitur de duobus* Puteolanis,*de quibus alibi quoq;. itaq; aliorum lectionem non ſequor: cùm etiam in* Caualcantis *codice ſcriptum ſit,* M.Cluuio.

Eadem Epiſtola.

MAGISTRATVS *ui fecerant*] *caſtigaui,magiſtratus ſui fecerant.* Lib.6. Epiſtola 3.

PROLIXIOR *per ipſum*] *fortè, per* Hypſæum: *ut* Hypſæus Pompeij *apud* Ariobarzanem *procurator fuerit: nam etiam* A` Pompeij *(inquit, de* Ariobarzane *loquens) procuratoribus ſexcentis premi cœptus.*

Eadem Epiſtola.

TIBI *autem &c.*] *puto hunc locum ſic eſſe reſtituendum. illi autem ualde ſolet in ore eſſe, grauitatem non contemnere, ſed* Reges *odiſſe ſuperbos.uox autem illa grauitatem,uerſus in fine fuit: quam ſequitur uerſus alter,* Non *contemnere, ſed* Reges *odiſſe ſuperbos. ſenſum fuiſſe puto, non debere nos grauitatem contemnere, ſed* Reges *odiſſe ſuperbos. libro etiam ſecundo mirandum, inquit,in modum* Reges *odiſſe ſuperbos.* Brutum *hic* Cicero *leuiter accuſat, qui cum illud in ore ſolitus eſſet habere,*Reges *odiſſe ſuperbos,ipſe tamen arroganter,& ſuperbè ſcriberet.*

Libro 7. Epiſtola 1.

DE CAELIO *Trib.pl.*] *opinor eſſe legendum,de decem*

cem Tribb.pl.ut illud tempus significet,cùm de ratione Cæsaris habenda latum est ab decem Tribunis pl.nam etiam cur,inquit,tantopere pugnatum est, ut de eius absentis ratione habenda decem Tribuni pleb.ferrent? & contendit,ut decem tribuni pleb.ferrent,ut absentis ratio haberetur. & Cæsar de bello ciuili libro 1. latum ab decem Tribunis pl. contradicentibus inimicis.

Libro 7. Epistola 2.

LITERÆ *manum non amabam*] *fortè legendum est, literam autem non amabam:ut litera scriptum ipsum significetur:quemadmodum etiã in epist. fam. nullam partem literis, idest ex ipso scripto, percipi posse.mendi,ut opinor, origo illa fuit, quòd imperiti scripserant,ad similitudinem tuæ literæ.deinde reliquum illud, autem non amabam,cum per se consistere non posset, mutarunt,ut legerent,manum non amabam. certè in duabus uocibus:literæ manum,error inest : nam illud,accedebat ad similitudinem tuæ,ipsum per se rectè habet,neq; iungi debet cum sequentibus.interpungo autem post uocem,tuæ : ut subaudiatur,manus.*

Eadem Epistola.

PRVDENTIVS, *quàm Lucius noster*] *nihil muto: refertur enim ad id, quod paulò pòst sequitur, non intelligunt se &c. in quo parum prudentes uideri possunt, cùm Carneades in sua ratione non possit.*

Ibidem.

LVCIVS *noster*] *L. Saufeius,Ciceroni & Attico amicitia coniunctus,qui cum Patrone Epicuri sectã sequebatur.*

Libro 7. Epistola 3.

DE *Serperastris*] *fortè,Cerberastris, ut, Cerberastris, dictum sit,quasi famelicis hominibus, & ad pecuniam,tanquam Cerbero ad offam, latrantibus. & puto uerbum esse*

ex Attici Epistola.

Eadem Epistola.

AVCTIONEM] *cùm in libro manuscripto legeretur, actionem: putaui una interposita litera esse legendum, auctionem, idest uenditionem: cùm enim (inquit) omnia, quæ ad portam Flumentanam sunt, Cælius emerit, nescio, cur ego item omnia, quæ Puteolis sunt, non emam.*

Ibidem.

QVID *est, quod cuncti Luceijs sint addicti?] uetus codex habet, Euuci Lucceijs sint addicti. ego crederem legendum, quid est, quod ei nunc Luccij sint addicti? ut sit sensus: cum Luceij antea Cælium peßimè oderint: quid causæ est, cur eum nunc, ut scribis, tam ualde ament? Luceios autẽ Cælio propterea fuisse inimicos existimo, quòd C. Hirrum competitorẽ suum, qui Lucciæ gentis fuit, Aedilitate deiecerat.*

Lib. 7. Epistola 5.

PONTINVM *sumam] dictionem, sumam, puto ex ingenio additã ab aliquo, qui, Pontinũ, nomen hominis esse duxit, cũ hic loci sit: itaq; credere legendũ, De Formiano Tarracinam prid. Cal. Ian. inde Pontinũ: inde Albanũ Pompeij.*

Libro 7. Epistola 8.

SENTENTIA *ira relinquendæ urbis] suspicor in uoce, ira, mendum esse, eo magis, quòd in codice Caualcantis non, ira, sed* Υ, *scriptum est.*

Libro 7. Epistola 17.

AVDITVS *in consilio] in libro manuscripto legitur, auditus auditus in consilio. puto legendũ, haud ita est auditus in consilio: infert enim rationẽ reddens cur auditus non sit: Cato enim ipse iam seruire, quàm pugnare, mauult.*

Libro 7. Epistola 15.

DE *mandatis Cæsaris, aduentuq; Labieni, & responsis*

Consu

Consulum ad Pompeium, scripsi ad te] Arbitror ita esse legendum, De mandatis Cæsaris, aduētuq; Labieni, & responsis Consulum, ac Pompeij, scripsi ad te.

Libro 8. Epistola 3.

LEGIONEM à Faustо conscriptam, in Siciliam sibi placere à Consule duci] antè, à Coss. idest, à Consulibus. emendaui, à Consule, ex epistola ipsa, quàm Pompeius Consulibus misit: sic enim in ea scribit Duellio mandaueram, quòd maiores copias sperabam nos habituros, ut, si uobis uideretur, alteruter uestrum ad me ueniret, alter in Siciliam cum ea copia, quam Capuæ, & circum Capuam comparastis, & cum ijs militibus, quos Faustus legit, proficisceretur.

Libro 8. Epistola 6.

SVA sponte] locutio uidetur durior. tamen hoc in loco uetustos codices sequi uoluimus: in quibus, sua sponte, non mea sponte legitur.

Lib. 8. Epistola 8.

Πρὸς ταῦθ' ὅτι χρή] legendum est, Πρὸς ταῦτα κλέων, καὶ παλαμάσθω, καὶ πᾶν ἐπ' ἐμοὶ τεκταινέσθω. Aristophanis enim locus est, ex comœdia, quæ inscribitur, Αραχνᾶς.

Libro 8. Epistola 9.

VOS duo tales] tu, & Sex. Peduceus, qui Cæsari Romam uenienti ad quintum miliarium obuiam processistis.

Eadem Epistola.

TVLLO] in libris manuscriptis &, Tullio, &, ullo, legitur. nos non dubitauimus, quin, Tullo, legendum esset, cùm hic Cicero significet L. Volcatium Tullum, qui Consul fuit cum M. Aemilio Lepido. qui quidē Volcatius cognominari Tullius non potest: nam duæ familiæ simul essent, quæ esse non possunt, nisi per adoptionem: sed tum uetus nomen mutatur, ut in, anus, desinat. de qua ratione alibi diximus. de

Volcatio autẽ,& Lepido, qui cum Pompeio ex Italia exire nolebant, Epistola huius libri prima, Nec me, inquit, M. Lepidi, L. Volcatij comitum pœniteret. & si (inquit Atticus) M. Lepidus, & L. Volcatius remanent, manendum puto. & alibi quoq;. sed non erimus in re manifesta longiores.

Ibidem.

CVI persuaderi posse non arbitror: nisi erit cõuentus] forte, cui persuaderi posse arbitror: nisi non erit conuentus: putabat enim Cicero ante Lentulum esse cũ Pompeio transmissurum, quàm à Balbo conueniri posset. quod apertius scribit: cùm habeo (inquit) rationem dierum, antè puto Lentulum transmissurum, quàm potuerit à Balbo conueniri. & Roma scripsit Balbus, putare iam Lentulum Cos. transmisisse, nec eum à minore Balbo conuentum.

Libro 8. Epistola 12.

NON mihi satis idonei sunt autores, qui à te probãtur.] autores in Italia remanendi: intelligit enim Attici literas VIII. Cal. Martij datas, quibus ille ita scripserat: si M. Lepidus, & L. Volcatius remanent, manendum puto. ad quam partem Cicero respondens, Non mihi sunt, inquit, &c.

Eadem Epistola prope finem.

QVAM is Coreni habuerit] Corfinij, pro Coreni, uidetur legendum: Corfinij enim magnam pecuniam habuerat Domitius: quam tamen Cæsar ei se reddidisse, lib. 1. de bello ciuili scribit his uerbis HS. LX. quod aurum adduxerat Domitius, atq; in publicum deposuerat, allatum ad se ab Duumuiris Corfiniensibus, Domitio reddidit.

Libro 9. Epistola 6.

NON profectis] forte, non profectos: ut sit sensus. quod scribis, bonos uiros probare quæ fecerim, quanquam sciant qui ad Pompeium profecti non sint, quorum in numero ego sum,

ſum : ualde gaudeo.

Libro 9. Epiſtola 8.

MAGIVM Pompeij præfectum deprehendi ſcilicet, & meo inſtituto uſus ſum] diſtinctione mutata, & particula, &, inducta, locum ita reſtitui : Magium Pompeij præfectum deprehendi : ſcilicet meo inſtituto uſus ſum.

Libro 9. Epiſtola 11.

QVI eam maximè ſaluam uolebant] etſi in noſtro libro ſic impreſſum eſt: tamen lectionem patris mei magis approbo, quæ hæc eſt, eum maximè ſaluum: quaſi dicat, ueniet, ut eos maximè perdat, qui eum maximè ſaluum uolebant.

Libro 9. Epiſtola 12.

NIHIL interim ad me ſcire, nihil niſi fugam cogitare] interpuncta malè collocata. ego ſic diſtinguo : nihil interim ad me : ſcire nihil, niſi fugam cogitare.

Libro 9. Epiſtola penultima.

EROS Celeri] ſic habet uetus codex. puto legendum, Eros Celeris, id eſt libertus: Celeris autem, Metelli.

Lib. 10. Epiſtola 4. prope finem.

STOMACHOSIVS] uetus codex, ſtomacho ſi uis. coniectura ducti, ſtomachoſe ſi uis, alij corrigunt. ego, ſtomachoſius, ueram lectionem exiſtimaui.

Libro 10. Epiſtola 13.

REGINVS erat totus noſter. huic nihil ſuſpicabamur cum hoc mare negotij fore] Huius maris (inquit) curam apud Reginum forè nullam credimus. itaq; non uideo, in Siciliam quomodo poſsim tuto nauigare.

Eadem Epiſtola.

NON committendum, ut etiam cum pacto prohibiti uideamur] Coniectura ſum adductus, ut emendarem, compacto prohibiti. ſenſus enim hic eſt : occultè hinc uolo diſcede-

re,ne

re, ne meam profectionẽ Cæsariani resciscantnã id si accideret, suspicari Põpeius posset accidisse me uolente, qui palàm profectus essem, ut impedirer. nõ cõmittendum igitur est, ut uidear cõpacto prohibitus. cõpacto, dixit, id est consulto, & dedita opera. qua uoce Plautus sæpe in hunc sensum usus est.

Libro 11. Epistola 10.

MVLTA *etiam Patris*] *Dictionem, Patris, prima litera scripsimus grandiuscula, ut Achaiæ ciuitas significetur, in qua Q. Cicero pater in Marcum fratrem cum filio multa dixerat. de quo etiam his uerbis. Quintus auersissimo a me animo Patris fuit. eodem Corcyra filius uenit.*

Lib. 12. Epistola ultima.

DE CAESARE *uicino &c.*] *In monte Quirinali & Quirini templum erat, & Salutis ædes, Salutis augurium dicta. cùm autem in Quirini, statuam sibi poni Cæsar uoluisset: facetè ominatur Cicero, & ait, eum σύνναον Quirini malo, quàm Salutis: id est, Salutis in templo Cæsarem esse nolo, ut scilicet seruari ne posit: in Quirini uolo, ut ob tyrannidem, quemadmodum ille, crudeliter à suis ciuibus occidatur.* VICINO, *autem intelligit Attici, qui domum habebat in colle Quirinali, ab auunculo hæreditate relictam, ut in ipsius uita Nepos tradit.*

Libro 13. Pagina 386.

SI *Canum haberes*] *Canus hic qui sit, ignoramus. nec alibi mentionem eius inuenimus. forte legi posset, Canium, ut sit Q. Gellius Canius Attici amicissimus, de quo in eius uita Cornelius Nepos.*

Lib. 14. Epist. 11. in principio.

ITERADVM *eadẽ ista mihi*] *Vulgata lectio erat, Iterandum eadẽ ista mihi. ego locum ex ingenio emendaui. ornatior enim, et usitatior locutio, Iteradũ eadẽ, quàm, Iterandum*

dum eadẽ. prætereauidetur esse hemistichiũ ex ueteri poëta,cuius totũ uersum recitat Cicero Academicorũ *quæstionum* II. *Age(inquit)adsta,mane,audi,iteradũ eadẽ ista mihi. itaq; etiã Tusculanarum* II.*legerem potius,iteradum,quàm iterandum:quod tamen alij animaduerterunt.*

· *Libro* 16. *Epistola* 3.

SCRIBIS *te magis delectari* O' TITE, SI QVID EGO]*Totũ hoc.*O' TITE, SI QVID EGO,*scripsi literis grandiusculis, ut intelligatur initiũ libri de senectute, cuius libri lectiõe se delectari* Atticus *scripserat.dicit enim, te delectari* O' TITE SI QVID EGO,*pro,te delectari libro,quẽ de senectute scripsimus,cuius est initiũ,* O' TITE, SI QVID EGO.*sic etiã locutus est,*O' TITE,*tibi prodesse lætor:id est,lætor,quòd ea,quæ in libro de senectute scripsimus,tibi ad ferendam senectutem prosint.non enim alium eius loci sensum puto esse: quanquam sint, qui aliter existiment.* Eadem Epistola.

TESTIS *utemur*] Vetusti *codices ita planè habent.sed alij mendosum locum arbitrati,legendum putarunt,tectis:ut de tectis nauibus intelligatur.ego antiqui exemplaris lectionem conseruo,eamq; opinor esse ueram,& incorruptam:testa enim nauiculæ genus est,ut lembus, cymba,phaselus:forte à testæ similitudine sic appellata. eius meminit* Iuuenalis *satyra* XV.*Et breuibus pictæ remis incumbere testæ.*

Libro 16. *Epistola* 5.

LEGIONEM *sub signis ducere*] *In omnibus impreßis, legionem suis signis ducere. nos ex obseruatione latinarum locutionum, quarum genera in usum nostrum notare consueuimus,& hic,& alibi mendum deprehendimus: legiones enim sub signis ducere, & sub signis habere, ueteres dicebant.* Lucretius *lib.* V. *At non multa uirum sub signis millia*

ducta

ducta Vna dies dabat exitio. Cicero in episto. famil. legiones habeo quinque sub signis. Et legiones sub signis armatas tres. & Liuius lib. III. sub signis Vrbem intrauere. & lib. VIII. sub signis alij XV. ordines locabantur.

Lib. 16. Epist. 6. *prope finem.*

MEQVE *Torquati negotiolo siturum puto*] *Ita scriptum est in Caualcantis codice. locus restitui poterit una litera immutata, nempe si legas, negotiola. sunt qui malint, actuariolo iturum, uel, actuariolis iturum. quam lectionem tum probabimus, cùm in ueteri codice uiderimus.*

Lib. 16. Epist. 8. *prope finem.*

QVINTVS *tui patris nepos scribit ad patris mei nepotem*] Hoc dicit. *Quintus sororis tuæ filius scribit ad filium meum. & circuitione, ut interdum solet, eos significat. hunc autē locum ex ingenio castigauit amicißimus meus, qui cùm mihi in emendandis ueterū scriptis tanto sit adiumēto, quanto alius nemo: tamē, qua est modestia, nominari se nō patitur: ut mihi ipse quodāmodo uidear ingratus esse: quanquam beneficium qui memoria retinet, ingratus esse non potest.*

Lib. Epist. ad Brutum, Epistola 4.

CVIVS *tantam autoritatem senatus, ac populus R. non solum esse patitur, sed etiam cupit, quanta maxima in libera ciuitate esse potest.*] *Legebatur antea, quanta maxime. nos, maxima, castigauimus: est enim usitatißima locutio, qua idem Brutus usus est. at (inquit) dolore, quātū animo maximū capere poßum. & Cicero de Oratore* I. *eloquentia tanta fuit, quantā illa tēpora, atq; illa ætas in hac ciuitate ferre maximā potuit. & Celsus elegantißimus scriptor: ut tumor, quantus maximus esse potest, se ostēdat. & Liuius, & alij: quorum loca recitarem, si necessarium esse crederem: Cicerone enim, & Celso qui grauiores Latinitatis autores desideret, nemi-*

nem opinor esse: Eodem lib. Epist. 7.

IN PANSAE *locum petere constituit*] *Antiqua locutio: quam nemo hactenus agnouit: itaq; in omnibus impreßis legebatur, Is Pansæ locum petere constituit: durior enim loquendi modus uidebatur, In Pansæ locum petere: quem nos in libris rhetoricorum ad Herēnium inuenimus. lex (inquit) iubet Augurē, in demortui locum qui petat, in concione nominare. Augur quidam damnatus de pecunijs repetundis, in demortui locum qui petat, nominauit.*

Epistola 8. eiusdem libri.

OCTAVVM *principem*] Ordinē in legione, *ut primum principem, secundum principem, &c. Liuius lib.* XXVI. *M. Atilius legatus primi principis ex eadem legione.*

Epistola 16. eiusdem libri.

VINDICI *quidem alienæ dominationis, non uicario, ecquis supplicat, ut optime meritis de Repub. liceat esse saluis?*] *Sensus est. si, ut scribis, Octauius uindex est alienæ dominationis, qui Antonium à ceruicibus Reip. depulerit: non est ei supplicandū, ut eos, qui item de Rep. bene meriti sunt, uelit esse saluos. quod tu cū facis, eum esse non uindicem, & extinctorem tyrannidis, sed uicarium planè confiteris: uindici enim alienæ dominationis, non uicario, ecquis supplicat, ut optime meritis de Rep. liceat esse saluis: hic autem locus antea in omnibus impreßis corruptè legebatur.*

Lib. 1. Epistol. ad Q. fratrem, Epistola 1.

LENITAS *in discernendo*] *Alij, decernendo. ego nihil muto: est enim hic discernere idē quod cognoscere, & diiudicare, ut unicuiq;, quod suum est, tribuatur. quo uerbo Cæsar eodem sensu usus lib.* VI. *si de finibus (inquit) controuersia est, discernunt.* Eadem Epistola.

GRAECIS *id, quòd acerbißimū est, q; sunt uectigales,*

non

non ita acerbũ uideri debet, propterea q̃ sine imperio populi R. suis institutis per se ipsi ita fuerũt. nomen autẽ publicani aspernari non possunt, qui pẽdere &c.] Sensus, ut opinor, hic est. Asia, cũ populi R. prouincia nõdum esset, Antiochi uectigalis erat. itaq; quòd uectigal (inquit) nobis pendat, queri non debet, cum Antiocho antea pependerit. ac ne de publicanis quidem nostris, cum antea uectigal, quod ei Sylla æqualiter descripserat, pendere sine suo publicano non potuerit, quare cũ omnino aliquẽ esse publicanũ, uel Romanũ, uel Asiaticũ necesse sit: cũ Asiaticũ experta sit nõ nimis lenem: nõ est, quod de Romano, quasi acerbiore, queratur, qui datus ei sit, postquã suo repudiato nostrum flagitauit.

Eadem epistola, prope finem.

TANQVAM tertius actus] Non q̃ in comœdijs actus tantũmodo tres sint, sed q̃ tertius annus administrãdæ prouinciæ quasi tertius actus Quinto sit: itaq; nõ minus ei laborandũ esse in ultimo illo anno, quàm ultimo in actu laborare boni poëtæ solent. cõparat aũt prouinciã theatro, cui tertiũ illum annũ quasi tertiũ actũ esse uult, ut Quintus frater, tanquàm actor egregius, laudẽ in extremo quammaximã ferat. alij legunt, tanquàm extremus actus. quæ mihi lectio minus probatur, quàm quæ in nostro libro, & in alijs quoq; est: uitam enim Quinti in prouincia, similiter atq; actores in scena, spectari dicit: & tres illos annos quibus eã rexerit, quasi tres actus esse: quorum tertium, non secus atq; actum, perfectißimum, & ornatißimum esse debere.

Lib. I. Epist. ad Q. fratrem, Epistola 2.

ALTERA est de Blandenio Zeuxide] Emendaui, Blaudeno: etsi in nostro libro nescio quo modo impressum est, Blaudenio. βλαῦδος, inquit Stephanus, ciuitas est in Phrygia, unde Blaudenus.

Lib. 2.